

ARANYÉR,

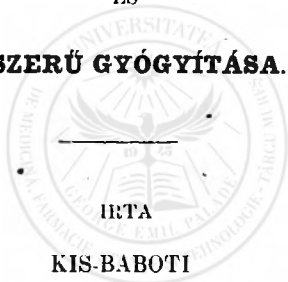
VAGYIS AZ

ALTEST BÁNTALMAI,

AZOK MEGISMERTETÉSE

ÉS

OKSZERŰ GYÓGYÍTÁSA.

IRTA

KIS-BABOTI

MALATIDES DÁNIEL,

ORVOSTUDOR, DELEJZŐ ÉS PESTI ORVOS.

Stáció utca, 25. sz.

Handwritten signature

Handwritten signature

PESTEN,

Nyom. id. Poldini Ede, egyetem-utca 6. szám.

1862.

Handwritten number 2004

Előszó.

Aranyeres nemzötül származott szerző, már zsenge korában a vérmesség és aranyeres hajlam többféle bajjal küszködött. Ilyen volt p. o. gyermekkorában a több izbeni orrvérzés, fiatal korában a gyakori fül-fájás és a szemek sajátszerű elhomályosodása, és különösen azon ámulat, hogy a könyvek betűi öszvevarodva szemei előtt szinte mozogni s futni látszottak.

Ezen, minden olvasást és tanulást ideiglen mellözve, a szabad légkörű ligetek s erdőkbeni vadászat segített.

Majd ismét a szigorlatra készülve, gyakori szédülés, irtózatos álmodozások és az elképpesztő nagy mérvi vérhányás rettegtek. Görgen akkoriban igen jeles bécsi orvos gyógyítása következtében a zsenge, a serdült kort több izben zaklató aranyér, nyilván is megjelent; mire minden előbbi szenvei egyszerűben elenyésztek.

Azonban az aranyér kórjelkéi csakugyan utóbb is az ejtékezést mindenkor megelőzték; sőt a legcsekélyebb élzethibára, a sürgelt jár-kelésre, kivált pedig az áthülésre a túlságos vérhányás is azonnal megjelent. Mitől, hogy már mint orvos véglegesen megmenekülhetne, karjain több izben, ugyanis 4 év alatt 11-szer vágatott eret. Sőt utoljára, midőn egy áthülés után, az egész teste vérét

szinte pözsögni s rohammal kerengni érzé, tehát az első és második napon eret vágatva, mindannyiszor egy fontnál is több vért hagyott teljes sugárban kiszökellni.

És az óta hálá Isten, egy mák baja sincs; ugy hogy most mint 70 éves ember is tisztán lát, és minden örökre átkos vagyon és becsület fosztogató zsványság sérelmei után is, oly fris, eleven és kedélyes, hogy az utsza következtén aléltan, kimerülten lézengő fiatalságot és az el-sáppadt, öszveaszott zsebelöket, s a kaján élet, vagyon és becsület rablókat jó izüen kinevetheti.

Illy előzmények után mi sem természetiebb, hogy serdült kora óta, a szem és aranyér szenveit leginkább megfigyelé; s így az igen számos észleletek, tanulmányok és tapasztalások után gyüjtögeté össze, a jelen munkábani értelmezéseket. Tiszta szivéből kívánja, hogy minden az aranyér kínos gyanús szenveivel küszködök is, szint oly igazi jó vigasztalás és eredmény részesei lehessenek, mint ön maga szerencsés a tartós jó sikerü eredménynek, maiglan is örvendhetni.

Pesten, öszelő 11. 1862.

Dr. Malatides.

Az aranyér és az altest bántalmai.

azok megismertetése és okszerű
gyógyítása.

I. Szakasz.

Az aranyér jellemzése, lényege, okisméje és indoka.

1. §. Az aranyér majdnem minden nyavalya közt a legbosszantóbb, legzaklatóbb. Ez nem csak a beteget, de még az orvost is egyre gyötri s bosszantja: mert a bizalmatlan csüggeteg nyavalyás szüntelen más orvoshoz futkároz; végtelen gyötrelmes bajait egész az unalomig elősorolva sem képes panaszait bevégezni; azok érdekében folyvást a legerélyesb, leggyorsabban működő szerekért, nem csak tolakodva esdeklik, de azokat még mogorván is követeli.

A nagy türelmű orvost ismét leginkább az bosszantja, minthogy az egyébkint is nagyon unalmas változékonyszű s bizalmú nyavalyás igazán komoly baját is, csak nagyon ritkán képes szabályosan és jó eredménnyel orvosolni: mert a fűhez, fához, minden új tanácshoz, minden új megdicsért szerhez mohón ragaszkodó beteg, szüntelen más meg más orvoshoz szálingál, hogy az igazán erélyes, gyorsikerű gyógyszerekhez juthatna. Sőt mellesleg még számos házi szerket, s a bárki által megdicsért vényeket is mohón elfogadja, s így magát a sokféle gyógyszerrel nem csak az undorlatig eltömi, de igazi baját is egyre megzavarja, elrongálja.

Igy aztán az orvosi előzékenységet, bizalmat és tekintélyt megcsökkentve, a boldogtalan, türelmetlen nyavalyás ön kinos szenvedt, sőt sorsát is egyre sajnosabbá, veszélyesebbé teszi. Ez is volt az oka, hogy rég

idők óta egy szénvről sínes annyi egymással ellenkező vélemény és orvoslás össze vissza zavarva, mint ennél. Ezen zavarok másik oka pedig abban rejlik, hogy az orvosi különféle fölfogás. nézet, vélemény, s a gyógyászat sokféle rendszerezése miatt, részint majdnem minden makacs évült bajoskodást, a lappangó s végtelen alakú aranyérből akarták leszarmasztatni, míg ellenben a legujabb idők kórthelyiző szénvésezi, azt csupán helyiző nyavalyául akarják elismerni.

2. §. Az ily téveteg oldaliság miatt az aranyérhez tartozó, a töle függő, vagy azt ébresztő, kelesztő szénvek és senyvek, az uj kórszervezés folytán, ugy el vannak szórva, hogy valójában ember legyen a gáton, ki p. o. Wunderlich s más egyéb uj szénvésezek, de annyival renyhébb gyógyászok irtózatoss terjedelmű sok szószaporító tömkelegében, azokon el akar igazodni.

Egyébkint az ó és ujkor tévegeit mellözve, tagadni sehogy sem lehet, hogy igen is sokféle tartós, évült és zaklató nyavalya, szintűgy az aranyér lényegében rejlik, a mint viszont ez, szinte igen sokféle tartós, évülő bajoskodást minden kétség nélkül előidéz, kifejleszt, sőt hogy egyedül is csak a megeredt, a folyó aranyér által történik, azok kívánatos javulása, lehetséges meggyógyulása.

Ugyan az ily megnyugtató, fölvidámitó enyhülés, és az oly igen kedvező javulás érdemében, szokták is azt az u. n. boldogtalan vérsenyvesek (haemorrhoidáriusok) az aranyér becses nevével kijelelni, s mint a sok veszélyes, káros nyavalyától megmentő, és hosszú életet biztosító előnyt megbecsülni.

3. §. Azonban a legszigorubb figyelem, a szénvéseti-bonctan sőt a művészi hallgatódzás is nyíltan igazolják; miként több évült bajoskodás korán sem az aranyér származéka; mint inkább az azt megelőző, előkészítő és kifejtő sérelmek jelkés okai.

Ugyanis a valójában igen szövékess öröklési, vagy pedig a férfikorban beszerzett aranyér neve alatt, igen is sokféle kórbántalmakat szokás összefűzni; ilyenek p. o. a végbélt környező szénvek, a hurkabél, a remese, a csep-

lez vagy retye, a kergye (peritoneum), a vékony belek, a gyomor, lép, máj, az agy, gulyavelő s más egyéb hártvás szervek különbféle szövékes bajai, mellyek indokát a lepes kórisme átalján az u. n. aranyérben véli föllehetni; míg ellenben az új kórszenvészek még azt is kétlik, valjon lehet-e. tanácsos-e, ily sok egymástól nagyon eltérő zavarokat egy ily közös névhez szorítani.

Ezen sokféle bajoskodás egy névhez foglaltása csak is annyiban érvényes, mikint valójában nem csekély nagyobb kisebb különféle szenv egyszerre vagy egymás után is valósúl, ha bár az egész öszvesége nem is mindenkor egyenlő. Az ily közmegnevezés főleg oly nézetben lesz érvénytelen, hol a sokféle bajos szenvedet majd nem mind megannyi külön sérelmekül tekintik, s így az igazi s egységes nyavalya tünetményeit igen sokféle magán szenvedekre elszagatják.

4. §. Azonban sehogy sem lehet azon kétkedni, hogy p. o. a következő sokszerű jelkék nem volnának az aranyér előleges tünetményei; u. m. a gyakori derék-sajgás, a kínos bélkín, a lép, máj, és hasrigya (pancreas) duzmái, dugulásai; ugy a gyakori szívdobogás, az alhas pöffedései, a kínos szélkór, a rendetlen székelés, a szabálytalan köszvény, a sokféle irnyeszenvek (nevrosen), a tüdő-puffadás, mit a hajszáledények öszzenyomása, s így a légholesák kitágulása idéz elő; miattok a tüdő ütérében, a sziv jobbik gyomrában s a viszerekben tengő vértől, a sziv jobbik fele vörös kormos vérrel telik el, mely a vérpangás következtében még a verőce szerveit, a máj, lép és alhas viszereit is eltöltve, a vérforgást megcsök-kenti; mire a duzzadt aranyerek betömülnek, s így időnkint valóságos vérejték, vagy a másodlagi aranyér is előkerül. Sőt ha ez mint válságos eset meg nem történik, vagy véletlen elakad, tehát végtelen kínos zavarok közt az alhas, a méhe, a hullag s az éllemző szervek is meg lesznek rohanva. Az így eredt tüdő fullasztó bántalmi viszont a megdöbentő kínos szívdobogást kelesztik, m't a vérrel túltelt szivbillentyűinek öszse nem illeszkedhetése szokott előidézni.

5. §. Az aranyér sok nevei közt a következők a legismeretesebbek: u. m. aranyér, hurkabélvérzés, aranyér gyötrelém (Fluxus haemorrhoidalis, az aim — vér, reo-folyó szavaktól). haemorrhoides; haemorrhoidosis; haemorrhagia in testini recti: die Hämorrhoiden; Haemorrhoidalkrankheit; Haemorrhoidalplage, die goldene Ader, Goldaderfluss; Goldaderkrankheit, Hémorrhoides; the piles haemorrhoids. Sajátszerű megjelenései után még a következő nevek is reá utalnak; u. m. a szabályos aranyér, haem. normales; a szabálytalan aranyér: h. anomalae; a folyó aranyér, haem. fluentes; a tulságos aranyér: h. profusae; a genyés aranyér: h. mucosae, albae; a vak-aranyér: H. coecae, varices vasor. haemorrhoid; a dühös aranyér: haem. furentes; a hullagaranyér: H. vesicalis. a húgy és ivarrészek aranyere, Haem. organor. uropoëticor. et genitalium; a kormos vérhányás, morbus atrobiliaris; Cachexia intemperiei atrab; Vomit. Cruentus; morb. niger Hipocrat.; a bélgöresös aranyér, Colica haemorrh. a szorult aranyér: H. retentae; a szív, agy, méh aranyér: H. cordis, encephali et uterina; a tüszős aranyér: h. saccatae; a pörtyös aranyér: h. scirrhusae; az üszkös aranyér: h. sphaeculosae.

6. §. Lényege. A mindent helyiző ujkor szenvedési osztályozása szerint az aranyér a hurkabél és alfel szövékés zavarjai közé tartozik; ezek p. o. 1) a seggizmok tultengése; 2) a hurkabél vérbősége; 3) a remese vérzése; 4) a hurkabél gyulása s genyezése; vagyis az u. n. proctitis; 5) a hurkabél körüli sejtye-gyulása (periproctitis); 6) a végbél idült genyezése; proctitis chronica; 7) a valóságos aranyér; 8) az ujképletek, csomók, pöfgek, tarajok, bötykék; 9) a végbél fekélyek; 10) a végbél-üszök.

Igaz értelemben a valóságos aranyér azon nyilvános esemény, midőn a végbél vagyis a kövér hurkabél genytyéiből (textus mucosus) és az ez alatti sejtyéből (textus cellularis) több vagy kevesebb vér kiszivárog, vagy pedig folyva is kiejtül.

Az aranyéri ösztön nem ritkán igen is jótékony ter-

mészetti törekvés; mert a tulkelő vérmességét vagy visszereiséget, a szénagos, szennyes, kormos vér okozta kinos zavarokat nem csak megenyhíti, de el is oszlatja. Ez által a létegzet élőszerveiben a esérés viszonyt, a jó hangulatot ismét helyre hozza, valamint a szenes, kormos vért a hurkabél visszereibe juttatja s onnét kiejtékezi.

Azonban ezen jótékony válságot mégis csak úgy tekinthetni, mint másodlagi szakmát, mivel az első ugynevezett önszenyikör csakugyan a verőce rendszerben ered, nem különben mint a köszvény és fővény okozta sérelmek esetében.

Itt ugyanis a sajátszerü hajlam ügyében az ösztönileg felizgatott, földuzzadt aranyér edények, a gyulékony és kártékony tárgyak kiválasztása, kiüremzése által, sok egyéb bajoskodás jótékony válsága, birálata is előidéztek.

7. §. Ezen tartós évülő kórt, az alhas ereibeni vérforrás henyesége, s az e miatti vértorlat és pangás keleszti.

A kiserkedő vagy folyó vér székelés közt, de azon kívül is a duzzadozva kitégült aranyerekből szivárog.

Midőn ezen vér csupán a hurkabél gentyéire szivárog, akkor ez az ugynevezett szabad, vagy folyó aranyér; de midőn a gentye alatti sejtye szövégeit is megtámadja, elváltoztatva földuzzasztja, tehát ez akkor az u. n. aranyér csomók, bötykék, tarjak és dagok kelesztője; melyek átszivárgása, átizzadása, megpukkanása képezi az u. n. szövet-köztli vagy közleges aranyeret. (Hernia interstitialis).

A megjelenő vérzésekör, a hurkabél ejtéke vagy vérrel csikos, vagy véregyes nyákkal, genyével van környezve. Az ily tiszta vérejték többnyire székelés közben, de néha még azután is mutatkozik. Eleinte az ily vérejték alig 1 vagy 4 nehezéknyi, de néha székelés közt vagy utánna 5, 7 obony, söt font számra is kiözönlik.

Ily esetben a seggnyilas körüli szorongó égelmessajgás, söt utóbb, kivált midőn tiszta vér ejtékült, lassudan minden más gyötrelmes zaklató jelkék is ugy

elenyésznek, hogy időnkint a viszonylagos ép egészség is előkerül, miglen bizonyos időben az aranyér előzményei, sőt a vérejték is újra előkerülnek.

Az u. n. vakaranyér lényegét az aranyér böttyék, esomók feszengése, duzzadása teszik kitünővé; mire előben is a gentye, utóbb a kültye is mint a böttyék hüvelyé földuzzad. Hajlamot nyújt erre kivált helyi szenvedéknél az u. n. aranyér-edények gyengesége, petyhüdtisége s így ered az indokolt duzzadozás s az azt kelesztő vérgyülem.

8. §. Ok is me. Az aranyért megelőző, azt élesztő, okozó s képző tünetmenyek igen váltakozók, igen sokféliek.

Ilyenek p. o. 1) Az öröklési hajlam; hol még az ébresztő, kifejtő indokokra sincs szükség, minthogy minden aranyeres szülék ivadéka vérmességi, vérbőségi hajlama önkényt is kifejlik. Innét van p. o. hogy az aranyeres szülék ivadéka jelesben az éjszakai tanyákon már születés után 2, 3 napra is vért ejtékez, a mint t. d. k. a remese szurkos ejtéke megindul. Ezt az igen csipős, peshedt u. n. magzatszurok idézi elő.

2) Ugyan az aranyeres szülék gyermekeit, már a serdülés idején is gyakori órrvérzés bántja, mely ha hideg vizes buronnyal, befecseléssel igen gyorsan el lesz fojtva, tehát vagy több izbeni elképpesztő vérhányás következik reá, vagy pedig szerencsésebb esetben a föl-izgult remese duzzogva megtelt erei fölpuffadnak, sőt nem ritkán vért is ejtékeznek. Mind ez az öröklési hajlamot nyíltan igazolja, mit egyébkint már a sajátyszerű alkat, a túlkelő vérmesség tünetmenyei, s a sok izben feltünő erecskék tágulatai, az u. n. vértaplók (teleangiectasiën) is kijelölnek.

3) Az öröklési hajlamon kívül a már kifejlett kor is könnyen előidézi, minthogy a test kifejlése után, a szív és tüdő szaporább vérkerengése lecsillapodik, s így már ez által is az alhasbani vérbőség előkészül. Innét van, hogy az aranyér gyanús jelkéi többnyire a 25 és 40-dik évkor idején szoktak elszaporodni.

4) Hajlamot nyújt reá a vérmes középkor, és mind azon sérelem, mely már serdülés idején gyakori dugulást, fészengő ritka s erőltető székelést okozott.

5) A vérmes egyéneknél viszont néha minden örökési hajlam, sőt minden feltűnő indok nélkül is egész váratlanul előkerül.

6) Egyik nem sincs általa megkimélve. Némelyek ugyan azt vélik, hogy a nőket kevesbé zaklatja, minthogy azoknál a havi rendes vörjezés a vérbőséget egyébkint is megcsökkenti; sőt azt is állítják, hogy még a férfiak aranyere is némileg a havi tisztulás pótszere volna. Azonban csakugyan az aranyeres családból származó nőket is nyilván megtámadja, nevezetesen az ivar tevékenység szünetével, a nemzéstüli korszakban; de még a meddük-nél, sőt nem ritkán a szapora viselőség idején is előkerül, mely esetben sőt annélkül is a nőket szorító füző vállai, a szoknyák szorongató, a hasbőrét, sőt még a belső mája lepjét is összerovátkoló kötelékei nagyban elősegítik.

7) Az epés mérzsék szinte kitünőleg kedvez az aranyér bajainak; mivel az epés hajlam a tulkelő viszerességet, az alhasbani vérbőséget s így az epe szaporaságát is igen könnyen előmozdítja.

8) A tavaszi s őszi évszak, úgy az igen hideg légkör és éghajlat is gyakran előkelesztik; minthogy a vért inkább a belső részekre szorítják.

9) Az aranyér bajait izgató s elősegítő okaihoz tartoznak még a sok ülés, a göröngyös utakoni kocsizás, az ügetve lovaglás; úgy a sok zsiros tápszer, a lejkes italok, a sok henyélés, a gyakori dugulás; mivel mindezek a vérforgást megzavarják, elakasztják, s így a máj, lép, sziv és tüdő sokféle bajait indokolják.

10) A tulkelő meghízás, a mozgás hiány, a létszahály rendetlensége, a sok alvás, a kéjelmekbeni kicsapongás, szinte mind megannyi indokul szolgálhatnak.

11) A huzamos előre hajlott ülés, az elme megerőltetése, az agy kifárasztása szinte előkelesztik; mivel mindezek által az alhas zsigerei össze lesznek nyomva,

szorítva, s így nemcsak a vérforgást. de még a székelést is elsúlyosítják.

10. §. Mind ezek dacára a sok izben igen lappangva előkészülő, s nagyon sok ideig tartó aranyér okozta zavarok, s a belölök eredő bántalmas jelkék tiszta megismerése nem ritkán sok nehézséggel jár. Mivel még a szembetünő csomók, vérzések és más egyéb helyi esetiségekből sem lehet biztosan reá utalni. minthogy ezek több izben más szenvedések u. m. a szív, máj, lép s agybántalmak alárendelt eredményei, szövékai is lehetnek, melyek lényegileg a közelebbi sérelem okát eszközlik.

Mikor viszont a végbélben feltünő változások hiánya sem zárja ki az aranyér zavarok lételetét s lehetőségét, minthogy nem ritkán igen sokféle esetiségek, több ideig nagyon is komoly gyötrelmet és aggályt okoznak, melyek végtére is csak egyedül az aranyér vérzése által lesznek eldöntve s bevégezve.

Ez is az oka, hogy mind a két eset érdemében a kórisme több izben hibásan lesz meghatározva. És valamint emezek előtt igen sokféle nyavalya és gyógyulás jelkéi az aranyér, jelesben pedig a szabálytalan aranyérből lettek származtatva, s mellette a legnyomósabb testi változások, u. m. az u. n. aranyér-hurut, a szív, agy, vese, máj, a hullag és más egyéb szenvedésekből eredő gümőkört észre sem vették, úgy az ujkor mindent helyiző szenvedései éppen az ellenkező tévedésre jutottak, minthogy többféle szenvedések, bántalmak eredetét, összefüggését nem méltányolva, csupa helyi sérelmekül tekintve, az aranyér sokféle s az egész létegre kiható bántalmait el sem akarják ismerni, s így az okszerű gyógyítását is nagyban elhenyélik.

11. §. Azonban minden eltérő véletek és állítások után is, az aranyér okléti fejlemét, csakugyan mindenkor az alhas vizsereiben vérbőség szokta megelőzni; úgy mind az, mi a mence (pelvis) szerveiben vérteljt előidézi, a vér visszafolyhatását meggátolja, s így az alhasbani vérkerengést megsúlyosítva az aranyérnek kedvező, s rohamait elősegítő izgalmát fölébreszti, s ez is a valósá-

gos aranyér igazi lényeges oka. Ugyan ezen vérforgási zavar megcsökkenéseiből erednek a máj, lép, agy, tüdő, sziv. s az egyéb zsigerek vérrel eltelései a hasrigyák, az alhas pöffedt dagjai, melyek már a légzést is elsúlyosítják.

Végre még az is figyelmet érdemel, hogy azon ritka esetben az említett alhas vérteljéből eredt zavarok és változatos szervenek összesége sem idézi elő az egyetlen egy lényeges helyi zavart, vagyis az u. n. elsődli aranyér bajait, sőt hogy ellenkezőleg ugyan ezeket inkább más, u. n. a sziv, máj, lép. a gyomor és bélső nyomatékos zavarjai idézik elő a lényeges alhas vérteljét, és hogy amazok izgalmai s eredményei által az aranyér valóságos szenvei szinte homályba s enyészetre látszanak jutni.

12. §. I n d o k a i. Indokot, hajlamot nyújt az aranyér bántalmaihoz az eredeti kóros vérvéggy; minthogy a vértömegbeni túlkelő szénagos anyag a szűrő tisztázó szerveken, kivált a tüdőben nem lesz a szénvizagszesz szabály szerint kiválasztva, kiejtve, a vér pedig a mulhatlan szükséges ilannyal (aether) és élennyel (oxygenium) rendszeren ellátva, megtisztítva s fölűdítve; úgy az egyéb vértisztító, átszűrő szerveken is, u. n. a lép, máj, a vesék, a hughyszervek és a takaró bőrön a kültyén, csak hiányosan lesz a vérszénag és a genyés részek kiválasztva s eltávolítva.

Ok mozzanatul szolgál még mind az, mi az említett szervekeni szénvizag kiválasztását, kiejtését megzavarja, megcsökkenti, elakasztja, s így azon kártékony anyagot okvetlen megszorítja; szóval mind azon iram, mely az alhas vérekes szerveit fölizzgatja, azok rendes szakmáit pedig megzavarja, p o. 1) Az igen zsiros, lisztes, gyorsan ellemző tápszerek; úgy a sok sültűs; a bor, a sör, a lejkes italok, az erős édes bor, a kávé, csáj és a fűszerek bitorlásai, mivel mind ezek a tulságos gyulékony anyagot megszorítják, s vele még a máj és lép zsigereket is elárasztják.

2) A folytonos henyelés szinte megrontja a vérkép-

zést, minthogy ez s a tiszta lég hiánya miatt a vér élegzése, fölűditése lanyhán történik.

13. §. 3) Ezekhez járul a kéjelgési tulság, úgy nem különben a nagyon szigorú túrtöztetés, de még a csufós önszeplözés s a förtelmes bagozás is előkeleesztik; mivel mind ezek az allhasbani vérbőséget és vérpangást előidéznek.

4) A lakomák, tivornyák, a dözsolések közti lejkes italok bitorlása: mivel már ezek gyulékony misége is nagyban megszorítja a vérmes vérességet, minthogy az allhas, az oda került nedvek előzönlik.

5) A létszabály, az életrend tulságos hibái, szinte nagyon tevékeny élesztői, u. m. a sok ülés, a nagyon csekély mozgás; a tartós ülés, állás közti foglalkozás. Ez is az oka, hogy a tudósok, a könyvirók, az ügyvédek, a bírák, bankárok, papok, főleg pedig az irodákban hétszámra irogató, összeszámoló, s a számlákat átvizsgáló gépies egyének, a nyomdák ügyintézői, a regényirók, és kivált a szüntelen meggörbedve ülő vargák, szabókból válnak az igazi jeles haemorrhoidáriusok, az igazi vérsenyvesek. De a sokat evők, a henye-hivalgók (sinecuristák) a molnárok, hentesek, mészárosok is szintűgy megszínlik, mint a sokat tépelődő művészek, a sokaig meghajolva ülő iparosok, vargák, szabók, talfások, ötvösök, lakatosok, kovácsok stb.

6) A tartós ügetve lovaglás; a szapora viselőség, úgy mind az, mi az allhasszerveit, kivált a bélcsőt nagyon ingerli, p. o. a bélsikamitók gyakori bevétele; jelesben viszont az erős hashajtók, hascsikarók, u. m. a kersc (aloe), a csikora (jalappa), a rönye (rheum) a hajtó gyötény (scamonium), a hunyor (helleboras), a csikorka (gratiola), a kénköves s m. e. szerek; úgy a csörék, a bélcsapok bitorlásai, mint a kényelem, a röstségből elhenyelt szabályos ejetkezés. Ugy a gyakori lábvizek, az ülés-fürdők, és mind az, mi a köszvényt eredményezi; mert az aranyér oly igen rokon a köszvénynyel, hogy nélküle csak ritkán is szokott nagy mérvben megjelenni.

14. §. 7) Ide működnek még a köztisztázó szervek,

zsigerek véletlen zavarjai, miket az áthülés, a meleg fülledt légkörbeni tartózkodás, a tengerek, tavak hives környéke, a nem délnek fekvő lakhelyek, tanyák indokolnak.

8) Ugy a mindenféle csüggesztő, elkedvetlenítő szenvedelmek, a heves indulatok, az alvás, virasztás, a nőöszkelési tulságok; úgy az émültség, a meddőség, s a korosodás idejéni vörjeszünet.

9) Ugy a szervek, zsigerek többféle szenevei, melyek az alhasbani vérgyülemet, vérbőrséget izgatják: p. o. a vérhas, az étszékelés (lienteria), a tápejtés, az évült hasmenés, a huzamos hüvely és hullag-genyezés, a hügy sérelmek, a gecsezés (takár, gonorrhoea), a méhtágulat; végre a gyakori béldugulás, a székeröltetés.

10) Ugy az alhas többféle bántalmai, melyek a vérforgást elsúlyosítják; az alhasbani tespedést, vérpangást előidéznek, p. o. a tömlős dagok, a lép, máj és a hasrigyákban eres bötykék, duznák; a szapora viselőség, a gyakori szülés; az öröklési remesepetyhűdtség; szóval mind az, mi a vérmes viszerességet előidézheti.

11) Ugy a tüdő, a sziv, a mell bántalmai, melyek a vérforgást elmehezítik, s így a viszeres vegyékét előkelesztik: p. o. a sziv jobbik oldalabani túltengés, a 2, és 3 billentyűk össze nem illezése, a bal viszér nyílás rekedése. Ugy a tüdő mind azon bántalma, mely a hajszáledényeket összenyomja, p. o. a tüdőlégdag, a mejjbeni izzadványok, a tüdő lebenyét összenyomó léggyülem s m. e.; mert mind ezek miatt kevesebb vér juthat a tüdőbe, mire a hiányosan történő vérelegzés, tisztázás következtében a viszeres szennyes vér, a tüdő úterén a sziv jobbik gyomrába áttér, s így a verőce nagyobb véredényeiben is a vér elakad.

15. §. Egyébkint mégis csak akkor lehet az igazi aranyérre utalni, midőn sajátyszerű előjelei mutatkoznak; u. m. a derék és farcsont sajátyszerű tompa sajgása, mely egész a lágyékra elterül; úgy az alfel gyötrelmes visketegsége, az ivarrészek körüli büzelgő izzadozás, a ritka és kínos székelés, miközben néha a sajogva összeszo-

rnlt hurkabélből némi nagyon csekély a seggnyilást, a vágányt bekenő savós geny is kinyomul.

Majd a köldök körüli mulékony sajgásokra, az alhas oldalai is feszengnek; nyomkodási érzés közt a szektől felpuffadnak; végre pedig a tompa sajgást úgy érzi, mintha némi abroncs szorongatná össze az altestét.

Már az emésztés is ellanyhul; étvágya megbomlik, nagyon változékony, mert néha igen is mohón befalja a tápszereket, máskor viszont alétozva sem tűrheti az étel szagát.

Enykes szája ize iszapos, savanyú, nyelve száraz, érdes, s mind ez a gyakori böfögés, ökredezés majdnem szinte a kérödzés, a torok langalás és a makacs bélszorulás előhírnöke.

Ezekre a kedélye is egészen megbomlik, nyugtalan, fizskalódó, kedvetlen, egyre panaszkodó, haragos, boszus, zsémbes, mogorva jellemű lesz; s igrnála a lép-, máj-, rászt és kedélykór, a nőknél pedig ezeken kívül még a méhkór minden gyötrelmes jelkéi is egymás után kifejlődnek.

A már jelenkező aranyér elakadása, oktalan elfojtása pedig a leggyötrelmesebb, a legveszélyesebb szabálytalan aranyér szenvedés és sinyletek szapora kelesztöje.

II. Szakasz.

Kórisme. Az aranyér jelkéi, sérelmei.

16. §. Kórisme. Az aranyér első jelkéi nagyon változók, évülök és bonyolódtak. Azok első mozzanata többnyire el van simulva, azért nagyon is rejtélyes, homályos: minthogy jelkéi változása oly különféle és oly szövékés, hogy szinte alig lehet azokat némileg osztályozni: mert p. o. az aranyér bizonytalan rejtélyes előhírnöki az u. n. kórnemző készület idején legfölebb némi pörsök, moszatok, dagok; az alsó vétagokon többféle vízzeres csomók, bötykék, mulékony sajgások,

nyilások mutatkoznak; miket rendszerint a gyomor kellemetlen bajai, u. m. a savanyúság érzete, a bőfög's, az étundor, a súlyos emésztés, a rendetlen székelés szokták megelőzni.

Egyedül a biztosabb megfigyelés érdemében szokás minden előzményeit a szabályos és szabálytalan jelkékre osztályozni.

Ugyanis amazok igen lassan rejtélyesen fejlődve, mégis némi szabályos időszakosság szerint, mindenkor vérejtékekkel végződnek, az éltes korban pedig szint oly lassudán és rejtélyesen el is enyésznek.

Emezekhez az aranyér mindenféle zavarjait, eltéréseit szokás számítani.

A tisztán megfigyelt, biztosabb tünetmények érdemében im így történik az egész aranyér bajainak okszerű osztályozása, u. m.

1) az aranyér sérelmei, 2) a folyó aranyér; 3) a genyés aranyér; 4) a vakaranyér; 5) a zavart aranyér.

17. §. Jelkéi! 1) Az aranyér első sérelmei rendszerint huzamos ülés, henyelés, jó kedvű lakoma, tivornya után jelentik magokat: u. m. az alfel és vágány körén időnkint némi mulékony kéjelmetlenség mutatkozik; ilyen p. o. az ottani égelem, visketés, csipő marás és duzzadozás érzése, mire kínos erőltetés közt kemény furkós szikkadt ejtékezés következik, sőt néha már ilyenkor is a seggnyíláson egy kis pöffedt viszeres dag kifigyegése mutatkozik.

Nem sok idő telve már tovább terjedő jelkék is hozzá szövetkeznek; ilyenek p. o. a gyakori hevülés, fejtörlődés, kábulás, többféle apró küteg, u. m. a homlokoni zsirtüszökék (akne) a szöresék vagy bőratkák (akne punktata) a szütykék (tumores cystici), a gyütkék (tinen), a pörsök (wimmerlen) a bötykék (Knoten), ugy a halántékoni apró zsufa, időnkint lehámló moszatkák (lichen); a vörös örr vagy vörhe (akne rosacea) az órronni korpás pikle, az orbánc, többféle semerföt; az alsó végtagok csuszos bántalmai, vizseres bötykéi, mulékony nyilásai, fekvé kínzó sajjásai.

Ezekhez járul a néha minden oknélküli szédelgés, álmatlanság, zavart álmodozás, kedvetlenség; sőt a boszus mogorva hangulat is megrohanják.

Mindezekre éthiány, étundor, súlyos emésztés, toroklángolás, bőfögés, szelektöli puffadozás közt az elrettentő szivdobogás, az általános levertség, lankadtság s nem ritkán a lengyén zsufa szinezet is bekövetkeznek.

Azonban mindezen jelkék a rendes létszabály, a jó étrend, a sok járkelés, az enyhítő szűkelés után ismét többnyire elenyésznek.

Ha pedig ismét váratlan előkerülnek, tehát a jelkék körül már némi szabatossgot is észlelhetni.

18. §. Ismétléskor többnyire minden jelke hevesebb lesz: ugyanis a seggnyilas, a herék körül, a comb belső felén mutatkozó viszketös izzadozás már feltünőbb, tartósabb, a bötykék, esomók és pöfgék jobban kiduzzognak, a kemény szikkadt furkós ejtéket már több geny vagy genecs környezi.

Az ily jelentékenyebb roham néhány nap telve bőséges, nagyon büzelgő genyejtékkal, vagy kormos vérzéssel ismét bevégződik.

Az efféle köse jelkék közti hurkabél vértelje még időszakilag is előfordul, és geny vagy vérejtékkal végződve, szabatossga is egyre feltünőbb; minden rohamra felderítő enyhülés következik, s így tér át a folyó aranyérbe, vagy pedig a kártékony közesélyek és bántalmakra a szabálytalan aranyér bántalmái is előkerülnek.

Illy esetben az előbbi szabatossg kimarad; az időszaki enyhítő rohamok helyébe már inkább vagy kevésbé háborgató zavarok nyilvánulnak; u. m. a csomók gyulósak, fekélyesek, a végbél vagy környezete is gyulós lesz (proctitis et periproctitis). Ez az u. n. vakaranyér kezdete.

A gyomor szenvein kívül már a gyakori bélkin. a remesegyulás; ugy a hurkabélbe szorult lég és bélsár kinos sérelmei, s majd a makacs szorulás, majd viszont a lankasztó hasmenés is háborgatják.

Erősebb szivdobogás, mejjszorongás, fulladozás. a

száraz kehe vagy véres kehécselés közt már a lépkór zsémbes dohogó morgásai is előkerülnek; mindezek után a heves fejtörletok, az agy főbféle bajai, ugy a már előbb érzékenynyé vált gulavelő kinos sajjásai, sőt a hűdés előhírnökei is egyre zaklatják.

A hullag, a lökrigya és a vesék bántalmaira genyezés, sulyos vizellés, vérhugyozás, viszeres bötykék következnek. A hullag efféle sérelme az u. n. hullag aranyér, melly azonbau a mejj és fejtörletok bajain mit sem enyhít, sem az u. n. dühös aranyér, mint a kinos geny és vérejték jellege.

Valóságos enyhülést egyedül a hurkabél genyés vagy véres ejtke, az u. n. folyó aranyér képes előidézni.

19. §. 2. A folyó aranyér.

A folyó aranyér és vakaranyér első jelkéi szint olly váltakozók, hogy azokat igen könnyen a köszvény, fővény s a köbántalmak első jelkéivel is összezavarhatni, minthogy ezeket is a kóros viszeresség, a kormos szénaagos vér hónapok, sőt évek folytán is meg szokta előzni.

Az ily kormos szenyvért leginkább az alhas vérbősége keleszti; ily esetben az epe majd világos, majd koromfekete, majd ismét kátrányszínü, vagy mint a bodzapép s a folyó higszurok, és különszerű esemerletes posvány vagy förtelmes áporodott dógbüzii anyagot képez.

Lényege szerint majd merő epe, majd epezsir, enyek vér és gyantás anyag; a bélsőben vagy körüle megszaporodva, a legjobb esetben hányás vagy bélüremzés által kiejtül. (Morbus atrabiliaris; cachexia intemperiei atrabiliaris; constipatio atrabiliaris; morbus niger Hippocratis; vomitus cruentus), (Vogel.)

Mindez a vér hiányos képzése, hiányos kiszénitése, s így a tulkelő viszeresség terménye; sőt az ily kormos vér szinte bódító jellemü.

20. §. Ezek után, de néha nélkülök is, az aranyér első biztosabb jelkéi mutatkoznak; u. m. a gyakori derék, a faresont és a combkone körüli sajjás, melly többnyire köszvény, csuz vagy más egyéb nyavalyától lesz

származtatva, nem ritkán még a hurkabélgyulással, a hurkasérrel (proctitis) is össze lesz zavarva.

Azért is, minden illy szövékes esetben a kórelőzményt (anamnesis) mindenkor a legnagyobb szigorral szükséges kinyomozni. Még pedig annyival több gondal, minthogy a hónapok s évek folytán megmegjelenő helyi, időszaki és általános jelképek majd elenyésznek, majd ismét váratlanul is előkerülnek. Illyenek p. o. az alhas nyomkodása, égelme, sasudása, s más egyéb roszlét gyötrelmes érzése.

Ezeket nyomba követi az étundor, vagy a mohó evés, ugy az emésztés zavarjai, a szélkorgás kivált a puffadt s a sulyos emésztető tápszerek után. Ezeket követik a gyakori émelygés, undorodás, savanyú bőfögés, a szék-szorulás vagy sikulás, a kinos bélkin, a gyomor és szivgödre körüli sajgással váltakozva. Ugy a több izbeni szédelgés, a szemek rögtöni elhomályosodása, a fejfájás, zúgás, kábulás, a fülesöngés, surrogás, döngés, a nyugtalan álmatlanság s a rettentő álmodozás.

A mélyre bevonult kék gyűrűs szemek előtti kari-kák, rovarok, szikrák csillogása, elfutó reppenése: nyelve izzapos, enyekes, néha szikkadt, érdes; az oknélküli kehécselés és száraz hurut is megrohanja, ugy a szorongó légzés, fuldoklás, kivált midőn indulatos, vagy sokat beszél; ugy a gyors evés, hegyetmászás s a lépesökön felmenéskor is. Ellenben a gyalogolás, az egyenes utoni járkelés, a kocsizás, a lovaglás és hajózásra minden bajai megenyhülnek. Torka többször érdes, szikkadt, beszédközben gyakran elreked vagy fuldokolva kehécsel. torka, mejje, sajogva égelmes, némi borzongás és oknélküli kehécselés is gyakran meglepi, csekély mozgásra is kiizzad; többször fohászol, arca színe halvány, zolnás; zsufa vagy fakó sárga; tagjai lankadtak, elsasudvák, s a bizsergés és zsibbadozáson kívül a közérzés többféle szenvei is megzavarják, u. m. a könnyű megbotránkozás; a szünteleni kedvetlenség, a mérges boszonkodás; a szünteleni panaszkodás, a bajávali tépelődés, ugy a magányt kereső mogorva búskomor hangulat.

21. §. A hurkabélben duzzogó szénagos vér az arany és más ereket, de még a hugy, az ivarszervek, sőt az egész meñce viszereit is fölizgatja. Mindezekre a helyi szervenek egyre szaporodnak, úgy hogy a tultengő szenyvér vagy viszeresség, a vak és folyó aranyér általános előhírnöki; ámbár néha ugyan ezek a rejtélyes köszvényt, a fővényt és hullagkövek képzéseit is megelőzik, mint-hogy az aranyér is igen gyakran csak a köszvény nem kedvező válságai után szokott bekövetkezni; t. d. k. mi-helyt az izzadás és a köszvény biralatai nem voltak elég szabályosak.

Úgyanis az ily esetekben a remese u. n. aranyerei feltünőleg duzzadozva feszes, vaskos és szilárd tapintásuak lesznek, jóllehet még, mi csomók, bötykék, tarjak sem mutatkoznak.

A netalán hozzá került hurkapörty (scirrhus recti) pedig nagyon kinos eröltetést okoz; mi közben az irtózatossá eröltetésre kinyomult, bár melly csekély genyészéjték is mindenkor igen büzelgő. A bélpörty, meg a bőrt és küllemet is sajátságosul elváltoztatja.

22. §. Igy már a hurkabél is könnyen gyulós lesz, mi-helyt t. d. k. a végbélt bármelly kártékony illetményeli, u. m. a hideg földrei lefekvés, a hideg körei leülés, ha bár mind ezt mi erős torlat sem előzi meg. Az ily bántalom irtózatossá sajgást, heves égelmet okozva, a zárizmokat erőszakosan összeszorítja s mégis a szünteleni éjtékre ingerli; de a sok gyötrelem közt is csak némi csekély, mocskos, vérpettyes vagy véresikos enykes váladék lesz kinyomva. Ilyenkor a borzasztó sajgás mi-att már az érintést, az ujjali tapintást sem tűrheti, mint-hogy a hurkabél genytyéje nagyon feszes, szilárd, nagyon érzékeny, erei pedig vérrel telve pöffedtek.

23. §. Ezen egyébkint is borzasztóan kínzó sérelemhez nem ritkán még a béliszam is hozzá kerül, az ekkint éledt láz pedig többnyire majd igen izgékony, majd igen heves jellegű.

Midőn végre a sok szervenek után a hurkabél vérejtéke bekövetkezik, akkor az vérrel telve neki duzzad,

neki hevül és képtelen sasudás közt irtózatosszagató, szürő nyilalás és gyötrelmes ejtékezés ösztön áll elő; mire a farsont, a vastag hus koncai, a derék, sőt az egész hát és alfel is a borzasztó nyilalás, szaggratás és kínos huzódozásban részesülnek; különös hullámozó lüktetés közt az aranyér okozta görcsös bélkin után heves ivar-ösztön, makkviszketés, örhepuffadás (praeputium) a hudecsök és herékbeni sajogva nyilaló feszenrés, hudecsö genyezés is következik. A súlyos vizelési ejték genyész, narancs színű, sósavanyú, piros vagy sárga sűrű véres üledékű; néha huygrekedés közt vagy minden hurkabél nyomása nélkül is genyét ejtekez, s ez, valamint a gát izadása és kütegeje is az aranyértől megkülönbözteti. Egyébkint az aranyér zavarjait megelőző, ugy a biztosan vele járó tünetenyek folytán is könnyen megismerhetui. Az illy zavarokat két fő iram szokta előidézni; u. m. a szabályos aranyér hideg, vagy bármí más indok általi elnyomatása, és a néha oktalánul használt szerek igen könnyü kártékonyasága.

24. §. Megjelenése. Az aranyér néha önszen-
vileg, de gyakran jelkésen, mint más bajok jelzője mutatkozik.

Igy is amugy is többnyire jótékony eredményű; mivel az előbbi zaklató kínos szenvedeket jótékonyan megnyhíti, megszünteti. Jótékony eredményét igazolja az is, hogy mivel a kóros vérvegyből eredt senyvek átalában a viszeresség terményei, tehát nem ritkán olly másféle nyavalyákat is megnyhíti, elenyészt, mellyekben szinte a szenes, kormos vér a főtenyező; s így azok vérszenyes tartalmát megeseökkenti, eltávolítja.

Innét is eredt azon közvélemény, hogy az aranyér olly üdvös ejték gyanánt lett méltányolva, mint p. o. a vörjezés (a havi tisztulás). Sőt ezen véleményt még az is gyámolá, minthogy a véletlen vagy oktalánul elfojtott aranyér nem ritkán, igen heves rohamú, sőt életveszélyeztető eseményeket is előszokott idézni.

25. §. Az illy veszélyes sérelmek jelesbjei, a gyakori hevülés, fejfájás, sajgás, sasudás, kábulás, a fülsurrógás, esőngés, hallási ámulat, a nehéz hallás, a kinos álmatlansággal váltakozó irtózatosságmódosítások, a szemek előtti szikrák, gyűrűk, rovarok ellebenő repezése. a gyakori szédelgéshez csatlakozó ideiglenes mór vagy látás hiány és homály, a tarkó mervedtsége, feszengő húzódozása; a lépcsők, halmokrai fölmenéskor és kivált evés utáni gyötrelmes, kinos légzés; a megdöbbszítő szívdobogás, s az ezt követő rendetlen érliktetés; a tagzatok elsasudása, zsibbadozása; az ellankasztó izzadozás; a többbizbeni alétozás, ájulás; az elmezavaros kedélykór, a busongás, a döreség, örültség; végre a gutaités, benulás; sőt a néha nem is sejtett rögtöni halál.

26. §. Az enyhülést szerző aranyér vagy szabályos vagy szabálytalan; mindegyikét sajátszerű jelkék szokták megelőzni: p. o. az alkat, küllem és kedélyváltozás; a többszöri lankadtság és szédelgés, kivált midőn fölfelé vagy a magasról lefelé akar nézni, ilyenkor még a szemek is kápráznak, homályosak lesznek; a fejsajgás, zúgás, sasudás, kábulás, a végtagok hidegsége, az alhas többszöri hevülése, puffadozása következik: úgy a gyakori szélkór s a légtorlás okozta gyötrelmes bélkin; a látható és tapintható alhas liktetése, hullámozása, oldalvásti kidudorodása; néha közbe a le nem győzhető vizelési s nöszkelési nyugtalan ösztön.

Ezeket nyomba követik a lágyék, a farsont és a deréksajgás; az alhas eltelése, égelme, liktetése; az étvágy esökkenése, az emésztés gyérsége; mire savanyú, vizenyös bőfögés, ökredezés s a száznak oly savanyú vizes anyaggal eltelése, mely még a fogakat is elväsítja.

Szája ize savanyús, enyeges; nyelve széle szikkadt, érdes; torka lángal; a gyomor nyomkodás, sasudás, puffadozás s az evés utáni nyugtalanosság, a bőfögtető hányás inger, ez még reggeli fölkeléskor is több ízben zaklatja. Úgy a hurkabel, a vágány körüli égelen, úgy a borék körüli viszketés és izzadozás; a kinos dugulás és las-

menés váltakozásai; az ivarszervek izgalma, égelme, feszengése; az egyre zaklató nöszkelési, hugyozási ösztön utócesepegéssel, a hugy üledéke genyész, gyakran vörös téglaszinű; a gát és combok belső részeit kinzó viszketőség, izzadozás és többféle kúteg kivirulása. Ezeket követi aztán a legjobb esetben a szabályos vagy az ellenkező esetben a szabálytalan aranyér megjelenése.

III. Szakasz.

A szabályos aranyér.

A szabályos aranyér első kórszaka, a szénaagos kormos vér képződése.

1. s ő k ó r s z a k. Az előbbi kórélesztő bántalmak az idő különsege szerint, igen sokfélekint mutatkoznak; néha időnkint elcsendesülnek, sőt látszatra minden vérejték nélkül el is mulnak; annélkül hogy az alhasbani gátolt vérkeringés okozta biztosabb és tartósabb kórjelek is elő ne kerülnének u. m.

1) A gyomor és köldöktáj közti nyomkodás, mire némi égelem, mozgalom, lüktetés sőt kézzel is tapintható hullámozás következik.

2) Időnkint a fattyu bordák allján az u. n. rászta jobbak és kivált a baloldalon föl-fujódik, mire a lép, máj és hasrigyák föl puffadva úgy elérzékenyülnek, hogy a tapintást, az érintést is alig tűrhetik.

3) Ezeket követik az emésztési zavarok; minthogy időnkint majd nem minden tápszertől irtózik; majd viszont mint a köszvény rohamai előtt, alitozón mohó étvágya lesz: mire gyakran a büzhedt szisztek felbőffentése s a torok égelme, lángalása következik:

4) Ezek folytában az alhas gyötrelmei, a szivdobogás, fejjügás; a gyakran elcsüggesztő szédelgés is előkerülnek; nem ritkán mind czen kínos zavarokat a lép, a vese, a máj, a méhe, a kedélykor s a köszvény tüntetéseiül szokás tekinteni; azonban az illy véleményyt a bekövet-

kező folyó vagy az u. u. vakaranyér teljesen meghazudtolják:

28. §. 5) Majd az üremzés ideje, misége és memyisége is zavarba jön: mert néha 2, 3, sőt 4, 5 napig is szorulásban szenved, majd ismét ugyan ezt annyi ideig bajait enyhítő hasmenés váltja föl. Illyenkor a seggnyiláson éles metsző nyilalás, égető sajkás kínozzák, mellyek a hurkabélből fölfelé hazódnak. A gátkörüli nyomkodó fészengő sajkás egész a boréig elterül; a nőknél pedig a hüvely és méhsérelmei mutatkoznak.

6) A seggnyilas, a hurkaból s a combok belső lepje szüntelen viszked, úgy hogy kénytelen ezen részeket több ízben dörzsölgetni, vakarni.

7) Makacs szorulás is bántja; ha pedig ejtékel, tehát nyilaló metsző sajkást érez, mintha seggnyilása erőszakosan ki lenne feszegetve.

8) Ezen kínos sérelmek a húgyszervet is megráhanják, és vagy súlyos vizellést vagy éppen húgyszorulást okoznak.

9) Az egész poshas puffadt, dobhangu; szélkorgások közt mulékony bélkin is zaklatja; mire gyakori böfögés, ökredezés, s a rászt vagy fölhas alatti fészengés mutatkozik.

10) Szájize is megbomlik, savanyu, iszapos; a zaha vagy többszöri toroklángalás is kínozza; úgy a súlyos légzés, a tarkón kívüli tompa sajkás, fészengés; gyakori fülsengés; a látási káprázat; gyötrelmes nyugtalan álmok, a roszkedvűség; az elcsüggedés s az életundor pedig egészen megzavarják, miglen a puffadozó végbélcső genyét vagy vért ejtékez. Amaz az u. n. genyés, ez pedig a véres aranyér.

11) A meleg úgy a változó idő is minden kínos bajoskodást megszorít; az izgató fűszeres, lejkes csipős ételek és italok, a bor, kávé, csáj pedig még inkább megzavarják.

12) Az efféle gyötrelmes bajoskodás néha több hónapon sőt éven át is kínozza; de nem ritkán már ugyan azon első kórszak is halálba végződik.

29. §. A 2-ik kórszak, az u. n. torlati tünetmények im így következnek; u. m.

• 1) Nyilaló, szaggató deréksajgás. mely miatt néha meg sem mozdulhat, le sem hajolhat, sőt helyét sem bírja megváltoztatni.

2) Ezen borzasztó sajgás. utóbb egész a combok csontjáig, mely miatt fekvé is sok fájás kínozza, úgy a hurkabélbeni viszerekig is elterjed.

3) Ezek után fültünő érdagok, csomók, tarajok s bötykéek támadnak, még pedig vagy bent a hurkabélben, vagy pedig a seggnyílás körül. Ezek az u. n. külső, amazok a belső aranyér-csomók, tarajok.

4) Az illy sajgó, nyilaló bötykéket, csomókat a viszerek helyenkinti kitágult bődje okozza; néha gyulósak is lesznek, mire az érintés, tapintás, a járkelés, de még a hanyatfekvés is nyilaló kínos sajgást okoznak.

30. §. 5) Ezek az u. n. vakaranyér képzői. (H. coecae; varices vasor. haemorhoidalium) s rendszerint a véresaranyér előhírnöki. Illy esetben a hurkabél kül- vagy belső lepjén apró szederjes, vagy ónyszínű vagy fényes sötétvörös vagy tüszőféle (H. saccatae) csomók, de néha pörtyös (sirrhosae) kérges lórsó, dió vagy ökölnyi nagyságu széles vagy csutkás alakú dagok is kifestyegnek. s némi büzelgő enyeges vagy véres váladékkal bevonvák.

6) A vakaranyér a puffadt erek helyzete szerint külső vagy belső; a sérelmekre nézve pedig sajgó, vagy dühöngő; a kiejtékült anyag lágy vagy kemény.

7) Az illy kínos aranyér jelkéihez járulnak még a sajátságos büzelgő izzadozás; az izzadozó helyeken viruló moszat, mire nem ritkán a végbél gentyéje elfajul.

31. §. 8) Az illy gyulós s kivált a súlyos erőltetett üremzésre a seggnyíláson is kiszorult, öszve hurkolt, zsinegelt csomók, az igen heves gyulás miatt idézik elő az u. n. dühös aranyeret, mely alkonyatra lázas tünetmények közt igen könnyen meg is üszkösül. Ez aztán az u. n. üszkös aranyér.

9) A hurkabél ereibenü vérgyülem és vértorlás onnét a szomszéd részek viszereit u. m. az ivar és hugyszer-

veket is megtámadja. Erre a férfiakat kínos mervedés, és majd nem legyőzhetlen nöszelési inger zaklatja; mi közben a dagadt sajtó herék a hasgyűrűk felé fölhuzódnak. A huzozás szapora erőltetése, miglen a vizellet a görcsösen öszve guzsolt hullagnyakán kivonulhat, a legkínosabb fájdalmakat is előidézi.

10) A nőknél ellenben a megkínált hullag helyett, a hüvely és méhe lesz megrohanva; mire a hengeralku méheszálalagok hosszában oly kínos erőltetés mutatkozik, mintha a görcsös szorongás a méhet egész a hüvelybe erőszakosan lenyomkodná. Ilyenkor még az alig megszünt vörjezés is újra megjelenik.

11) Az is nevezetes, hogy azon zaklató tünetények, kivált eleinte többnyire időnkint elenyésznek, de viszont megújulnak; utóbb ismét szabálytalanok lesznek.—Mind ezeket az évszak befolyásain kívül a csipős, lejkes, fűszeres tápszerek és italok, sőt egyéb ártalmas behatások is igen könnyen előidézik.

32. §. A 3-ik korszak. A váladék ideje, midőn a végbél vértorlásai a szélső fokra jutnak. Gyötrelmes jelkéi im ezek; u. m.

1) Igen kínos, majdnem szülési vajudásféle üremzési erőltetés közt, csak igen csekély enyekes, vagy vérkörnyezte anyag lesz kinyomva.

2) Utóbb, de bizonytalan időben, már több vagy kevesebb vér vagy geny is ejtékül.

3) Az így kisutolt higság eleinte nagy ritkán szokott tiszta vér lenni, hanem sajátyszerű anyagot képez.

4) Az ily üremzést nyomba követi a segg, ivar és gát köréit bepíszkoló sajátyszerű enyekes, büzelgő, maró izzadás; ez még a gonyát is berondítja, zsufaszínűre mázolja; a lelt helyeket pedig borzasztóan viszketteti, sőt föl is marja.

5) Ezen izzadozás többnyire a még gonoszabb jelegű aranyér előhírnöke.

6) A fölmarat fakóvörös helyeken sok apró mézga-

szinü higsággal eltelt hólace is támad, mely ha megalszik, megszikkad, tehát kemény csörgő varakat képez.

7) Az aranyér bajain kívül ezen sérelmet még az is jellegzi, hogy környéke elsöben setétvörös, fakövörös, utóbb pedig piszkos májszinü lesz.

33. §. 8) Néha még az aranyér csomóit környező hurkabél gentyéje is elfajulva megvaskosul, megkérgesül, sőt utóbb ki is evesül.

9) A szinte megkérgesült viszerek hártái több, kisebb nagyobb tüszöi, lúnya, dió, de pete, sőt ökölnyiro is megnyölnek. Többizben ugyan elis fonnyadnak, de ismét oly rögtön vérrel megtelve, föl is duzzadnak.

10) Az illy elfajulás következtében már a hurkabél bődje is elszűkül, mire a kínos ejtékezés még több zavart, sérelmet okoz; ugyan is az elfajult rész előtt elakadt öszve furkósult bélsár, a hurkabélt nagyon kitágítja, s így előbb sem a szűk résen átszoronkodik, a legirtóztatósabb erőltetés kinos nyilaló sajtásait eszközli.

11) Néha még ezen harmadik korszak sem jár vérejtéssel, hanem majd petye, vagy kocsonyaféle sűrű, zsiros, üvegsillámú, majd ismét nagyon csipös, maró, sajátbüzü zolás eves, néha viszont vérrel is csikolt enyek nyomul ki székelés előtt vagy utánna, melly mindenkor a leggyötrelmesebb érzést okozza. Ez az u. n. genyés, fehér vagy enyeges aranyér (*H. mucosae, albae*). Egyéb-
kint az illy kinos üremzést is igen jótékony enyhülés szokta felváltani.

IV Szakasz.

A nyilt, a vak és szabálytalan aranyér.

34. §. A nyilt aranyér jelkéi.

1. A már közelítő aranyér idején a seggnyilas körül némi vörösség mutatkozik, mely az egész hurkabélbe is elterül; mire legelsöben is némi nyulós enyek szapora elválasztása a végbél körét is bekeni.

2. A bélguzs vagy zárizom redői közt lencse, bor-

sónyi vagy még nagyobb tág, ruganyos, szederjes csomócskák, bőtykék, bibircsók keletkeznek. Nyomásra ezekből vér is serked; a nagyobb aranyér csomók, tarjak pedig már a seggnyíláson is kifttyegnek.

3. A végbél redőiből is vér szivárog, u. m. az aranyér göcseiből. Ezek ugyan eleinte igen aprók, de utóbb szinte megnyölve még a seggnyíláson is kidudorodnak. Illy esetben a bennök sajtó égelmet és feszengést a kínos erőltetett székelés még gyötrelmesbé teszi. Ezek egyébkint a vérejték és székelés után eleinte ismét a hurkabelbe visszavonulnak.

4. De midőn a kóringer nagyon tartós, tehát ezen csomók, bőtykék, bibircsók ugy a tarjak is tetemesen megnyölnek, mire a kínos bántalom is egyreszaporodik. Illyenkor hurkabelét a beteg eltelve s betömve érzi.

5. Az így keletkező nyilalva égető sajtós még a borék, a hüvelyig, sőt a derék, a far és combok belső vastag húsáig, csontjáig is elterjed.

6. Bármelly erőlködéssre minden sérelme megszaporodik; úgy akkor is, midőn a csetre [diaphragma] lefelé nyomul: p. o. a tüszszögés, meg az erősen zaklató száraz hurut eseteiben. Mindezt az alfel nyomkodása, a csőrök tyellézése még kínosabbá teszik. Ezek miatt még a folyvást ösztönző székelés ingere dacára is tartózkodik ejtékezni: mert a nyilalva kinzó sajtóstól igen is irtózik. Már a vizelés is kínos, sajtós lesz; melly miatt néha hugyszorulás, sőt az elképpesztő nagyon gyötrelmes vérhugyozás is előkerül.

35. §. 7. Ezen folyvást gyötrő szenvedések miatt lehangolt, mogorva, csüggeteg kedélyű lesz; teste lankadt, kínos álmatlan éjjeli közt még a combok, a végtagok sajtósai, rángalmai is gyötrik. Fölkelve az alélás, ájulás kerülgetik. Szemei időnkint, nevezetesen ha fölfelé néz, elhomályosulnak; a gyakori szédelgés miatt pedig össze-rogyva a földre is lezuhan. E közben a még inkább neki vörösült seggnyílása némi zsongás, enykes izzadmánytól is fertes, sőt görcsösen össze is csavarodik.

8. Az aranyér többnyire a vizerek hártványain szivá-

rog a gentye lepjére; midőn pedig a sejtyébe is beszűremlik, akkor a gentye és sejtye váladékaival is vegyes. Néha viszont egyedül a csomók, bötykék és tarjaktól történik a kiszivárgás, a helyi vérzés.

9. Nem ritkán a tarjak [mariscae] megrepedése, megpukkanása ömleszti a vért; ezt a hurkabél is a seggnyílás erőszakos nyomkodása szokta okozni, midőn a zárizom többnyire görcs által van összehurkolva.

10. Mäskor ismét a tarjaktól egészen külön vált bötykék, csomók ömlesztik az aranyér vérzést.

11. Még más izben a lepsén [felszinüleg] gyulós aranyér csomói, bötykéi bibircsói kieveesedve megnyílnak. s ezekböl ered a vérzés.

36. §. Az u. n. vakaranyér, aranyér csomók, bötykék, bibircsók [H. coecae; varices vasorum haemorrhoidaliüm; blinde Hämorrhoiden; H. Knoten.]

Megelözö jelkéi többnyire magán esetek, csipös csörék, sulyos szülés, vagy más egyébb hurkabél ingerlései után a végbélben vagy kivüle csirga külemü, szerdes, ónyas, fényes, sötétvörös, gyakran tüszös [saccatae] lágy, sima, néha kérges, бүrkés, pörtyös, kisebb nagyobb sokalakú csomók és dagocskák: p. o. gerezdes, epres [moriform], szümöles [verrucatae], holcsás [vesiculosae], majd tertyedt, majd csutás csappal erednek a végbél gentyés hártján, és többnyire genyés enyeges hígságot is ejtékeznek.

Eleinte inkább csak mint magános bötykék mutatkoznak, de megszaporodva utóbb egész fürtös csomós bötykéket képeznek a duzzadt végbél nyílása körül.

Valamint a kinyomult, úgy a belöl is lappangó bötykék, csomók igen feszenő nyomkodást, béldugulást, s a székelés közt laposra szorított kemény furkók miatt igen kinos sajgást is okoznak. E közben nem ritkán még a belsö csomók is kidudorodnak; ezek ugyan eleinte ismét visszacsoszszannak, de utóbb a seggnyílás előtti összehurkolás miatt, csakis nagyon ügyes művészi nyomkodással lehet azokat visszahelyezni.

Ezeket az aranyér izgalmai; de minden izgató fü-

szeres, lejkes italok és tápszerek, jelesben a tivornya közti mérséketlen dözsölés még inkább fölpuffasztják.

Illy esetben nem is lehet más egyéb dag, szümölcs vagy függély terméssel összezavarni. Ezeket még akkor is meg lehet az aranyér csomóitól különböztetni, midőn már pörtyösek; de a tiszta helybeli csomós termések meghatározása mégis súlyosabb.

37. §. A szabálytalan aranyér (H. anomalae).

A szabálytalan aranyér onnét ered, midőn a rendes aranyér a kór első vagy második fokán elakad, s hol a megelőző sérelmek következtében nemesak a mence viszereiben, hanem még más egyéb szervek ereiben is vértorlás és vérpangás történik.

Az inkább vagy kevésbé kifejlett aranyér durványai az élzet hibái, vagy az otromba szerelés miatt elfojtva, más szervekre buzog a vértorlás; ilyenek p. o. a vékony belek, a lép, a gyomor, a máj, a vesék, a hullag, az ivarszervek, de nem ritkán a tüdő, a gula, sőt az agyvelő is nagyon veszélyesen meglesznek támadva, rohanva.

1. Mikor a megzavart vagy elfojtott aranyér a vékony beleket bántja, tehát akkor az u. n. (melaena, morb. niger Hippocratis, haematemesis), kormos vérhányás, sőt a gyomorrák is könnyen előkerül; minthogy ily esetben a hurkabélbeni szabályos vérelválasztást a vékony belek váltják föl.

2. Ismertető jelkéi közt feltünőbbek im a következők: étkezés után a köldök-tájoni metsző nyomkodó sajgás, az alhas főleg a köldök körén fölpuflad, feszeng, kemény; ehhez járulnak a székelés zavarjai, t. d. k. az ejtékezés elakad, a dugulás utáni kínos ejték kemény, zsarátos, kormos. A végtagok pedig hidegek, vérhiányosak.

3. Majd a köldök tája kezd hevülni, mire az alhas mind inkább neki puffad, megtapintva némi löbögést, hullámozást is észlelhetni; ütere apró, gyenge, rezgő,

végtagjai kihűlvék, márványhidegek, fonnyadtak, a vérhiány miatt egészen szintelenek, sáppadtak; ábrája feltűnőleg elvékonyul s meghosszabodva idomát is csufosan elveszti.

4. Végre borzasztó kínos erőlködés közt sajátszerű kormos, büzelgő váladékot ejtékez. Az illy néha igen is szapora ejték tömege piranyos [cruore mixtus] és enykes.

38. §. Az aranyérkin vagy bélgörcs [colica haemorrhoidalis] rendszerint az első kórszak másodlikbani áttérésekor fordul elő; leginkább midőn a hurkabél véres ejtéke rögtön el lett fojtva.

Jelkéi: borzasztó nyilalva szorongató kínos sajgás a köldök körén, honnét egész a hullagig [vesica urinialis] levonul. Ez az alhas majd összehurkolja, majd ismét fölpuffasztja: érintve, tapintva kínos fájást okoz. ha bár az alhas kínos sajgása időnkint meg is enyhül, sőt kihagyó is lesz. A hozzá szövetkező lázas izgalmakra a bélgye gyulása is nagyon könnyen előkerül.

39. §. 6. Midőn az eltévedt roham a lépet leli, tehát ezt akkor a vértorlás elannyira földuzzasztja, hogy az a kergyén [peritoneum Bauchwand] át is előtűnik, fölfelé pedig a csetrét [diaphragma] is fölnyomva, a fölfujódással sulyos légzést, fulladozást, légelakadást és száraz erőszakos kehécselést okoz.

7. Evés után a lép szűrő, nyilaló sajgása egész a gyomorig fölvonul, mire savanyú felbőfögés, toroklángolás, sőt a mindegyre puffadozva sajgó gyomorból némi savanyú, még a fogakat is elvásító fekete májszinű vizet vagy némi kormos tömeget kivető hányás is bekövetkezik. Az illy kínos bőfögésben következő szert használhatni:

Rp. Magnes. pur. dr. 1: mucilag. gum. arab. unc. semis: Aqu. seuen. focuic. dr. 2: Syr. cichor. c. theo. unc. 2. — E. s. Jól megrázva 3 óránként egy evő kanállal.

40. §. A vesék aranyér okozta bántalmát megismertetik, a lágyék két oldalain történő nyomkodás az itt eredő sajgás, melly a húgyvezetékek hosszában egész a hullagig lehuzódva, még a húgyejtéket is elakasztja. Erre

mint bármely más vese bajainál is az együttérzés okozta emésztési zavarok mutatkoznak: u. m. a jó étvágy mellett a megjelenő gyomor nyomása közt, még az alig befalt tárgyakat is kiokádja. Utóbb a mint a húzódozó sajkás egyre szaporodik, tehát az alhas lefelé lesz húzva. Ezt viszont gyakori bőfűgés, ökreudezés, hányás is hügyrekeedés követi. Végre nagy kinok közt sok sötétvörös hügy lesz kiválasztva, melyből a mint kihült, sötét máj-szinű ütedék csapódik le.

41. §. 9. A hullagaranyér [H. vesicalis]. Ez is többnyire az elfojtott hurkabéli aranyér eredménye, vagy azt követi.

Jelkéi. Időnkint főleg vizelés előtt a hullag nyakát kinos összeszorító görcs okozta sajkás leli. Ezen borzasztó sajkás közt nem ritkán a hügy is elakad, vagy önkénytelen hügy csepegés támad. A görcs okozta kinzó sajkást még vizelés után is érzi, minthogy egész a hurkabélig elterjed. A gát érzékenysége s a gyötrelmes szorongó sajkás miatt sem ülhet, sem állhat, sem oly helyzetben nem maradhat, mely a gátot nyomja.

10. A kinosan ejtékelt hügy eleinte ugyan nincs elváltozva, de kihülve pirnyés, zsíros, genyés állományú lesz. Máskor ismét előbb sem a pirnyés ejték előkerülne, fonálba húzódo geny és enyek nyomai mutatkoznak.

11. Néha még a lökrigyát [prostata] is megtámadja, mire az megdagad és új vizelési sérelmeket okoz. Ezt a hurkabélen általi tapintás és a nagyon elsulyosult hucsolás vagy hügycsapolás igazolja.

42. §. Nőknél hullag helyett a méhe lesz megrohanva. Ez aztán az u. u. méharanyér, s leginkább is a kóros és meddű nőket kinozza.

Jelkéi. Eleinte a méh körüli nyomkodás érzése mutatkozik, mely azt lefelé nyomja. Illyenkor még a hüvely viszeri is dűzzadtak, — a méhnyakán pedig feltűnő érbűtykék támadnak, mire időnkint vérszivárgás is történik. Ezt azonban az igazi vörjéttől sajátságos büze is megkülönbözteti. Az ily véres valódekkal többnyire némi szivós, nyúlós, zolnás büzelgő darabos genyét is ejtékez.

13. A tüdő aranyér, a tüdőkre hárult vértorlat eredménye. Ez többnyire csak az egyik. és nagyon ritkán bántja a tüdő mindenik oldalát.

Jelkéi, mejjnyomás, sulyos légzés, hurutolás; az ábra, orca, utóbb még az ajkak és a nyelv is szederjesek lesznek.

Néha a hurkabél aranyér elfojtása következtében a szivüter is meg lesz támadva, mit a halleső által észlelhetni.

43. §. 15. Az agyban történt aranyér okozta vértorlás jelkéi im a következők; u. m. a gyakori szédélgés, fejszasadás, kábulás, a mint az agykéreg hajszalerei, recés erei inkább vagy kevesbé vannak vérrel eltelve s neki püffesztve. Ez az u. n. eresedés [Teleangiekstasie]. Illy esetben még a szemkötyü [conjunctiva oculi] erecskéi szinte befecselvek és görcsösen duzzognak.

16. Majd többféle érzékámulat is bántja; u. m. előtte majd nem minden tárgy mint fátyolon át mutatkozik, majd ismét szikrák, gyűrűk, legyek röpködnek szemei előtt, mintha ezek szemeiből a távolba sietnének; néha viszont a látása is teljesen elsötétöl, elhomályosul.

A szüntelen zaklató s alig óra folytan kihagyó fejnyomásai közt halántékjain is némi huzódozást érez. Sőt hol az egyik, hol a másik füle is neki vörösül.

17. Időukint túlságos fülzúgás is zaklatja, mi közben a szélütéstől rettegés is gyötri, még pedig annyival inkább, mivel némi unalmas fülsengés, a hallást gátoló döngés, surrogás, sőt a nehéz hallás is hozzájárulnak.

18. Az illy kinosan gyötrő jelkéek leginkább nyaranta, némelly tápszer, dugulás s kivált a székelési erőltetés után szoktak előkerülni, mellyekhez nem ritkán valóságos agyvelőgyulladás, s a szélütést okozó agyvérzés is csatlakoznak.

44. §. 19. A szünteleni roszzszúl érzésre orcaszine is egészen megbomlik; egyes tagjaiban villanszerű rángásokat érez, járkelése bátortalan, sőt a hirtelen meglepő szédélgés is minduntalan megrettentí. Végre már az utca kövezetén sem merészel átuenni, mert oly ámulat leli,

mintha a lába alatti talaj inogna, ellenben a homokos, puha talajon könnyebben jár, mint a szilárd földön s a kövezeten.

20. Kedélye zavaros, duzzogó, mogorva, irtózatossan lépkóros, hirtelen boszús, haragos, s merőben azt hiszi, hogy nem sokára meg fog halni, ugyan illy okból képtelen csüggelmei közt, nem ritkán öngyilkos is lesz.

45. §. 21. Az illy borzasztó szenvedekben sinlődök aranyér csomói, bötykéi puffadozva megdagadnak, ellenben a kifttyegő tarjaik elfonnyadvák. Az illy boldogtalan egyéneknél a véres aranyér megjelenése igen ritka, s oly csekély, hogy mi enyhülést sem szerez, ugyan azért minden szenvediket a máj, lép, gyomor, agy és lábaik bántalmaiból származtatják. Ők a halántékonni húzódozást, a tarkóni feszengést, a deréknyomást, az ülep, gát, és az aranyér sajgásait, az ivarrészek körüli viszketést, az ottani izzadozást, küteget, a szögletes ülep oldalain benyomult gödröket, a derék behorpadást figyelemre se méltatják. Vízeltök halovány, petyés, sűrű, s benne az u. n. aranyér férgek lebegnek [§. 41. 10.]

32. Az illy csüggesztő baj orvoslása csak úgy jó sikerű, ha legalább hetenkint 8 vagy 10 nadály lesz a hurkabél körül rakogatva, ha naponkint az ülési fürdőt használja, a has és bélsikamitókat el nem henyéli, s feje bajait hideg buroonnal megenyhíti: mert különben a gyakori roham közt a szél is megütheti. Sőt megjavulva is szükséges, még jó ideig a az illetékes létszabályra figyelni, s a vértisztító szereket az ásványvizeket használni.

46. §. 23. Néha még a gulavelő tarkórésze (pars cervicalis) is meg lesz rohanva, honnét csak hamar a hátgulara is levonul. Első esetben a gyakori szédelgésen kívül, a tarkón és körén némi feszengés, húzódozás sőt mervedtség is mutatkozik, mire még a nyelés is elnehezül. Ő az illy nyelési akadályt rendszerint a fül vagy inkább az Eustach kürtje bántalmaitól származtatja, s ugyan ezért onnét is kívánja azt eltávolítani.

A másik esetben a helybeli feszengésen kívül, a

felső tagzatok feszengése, mervedtsége mellett, még súlyos légzést, mejj-sajgást, sőt fuldoklási rohamokat is keleszt, mi közben nem ritkán életenyésztő sérelmet is előidézhethet.

V. Szakasz.

Az aranyér eredményei.

47. §. A tartós aranyér megszorult bajai és a gyakori gyúulás rohamok következtében, az aranyér bötükéi, csomós göcséi, úgy a tarajok is mind inkább beszűrődve megdagadnak, clamnyira, hogy az erőltetett székeléskor többnyire kinyomulnak, s azokat vérzés és székelés után mind annyiszor vissza kell nyomogatni.

Utóbb az erőltetett székelés közt már a hurkabél alsó része is kicsoszszanik, mi ha több ízben történik a végbél iszamat eszközzi, minthogy az elgyérült seggnyilást emelő s összeszorító izmok azt többé vissza nem húzhatják.

Ezen iszam végre mindenszékeléskor is előkerül, sőt visszahelyezve is önkényt kicsoszszan, úgy hogy alig bírja már vagy egy kis iramig is belől megtartani.

Ezen erőhiányt a hurkabél szünteleni kinyújtása s a nedvek túltengése annyira viszik, hogy végre az izmok minden izgultsága elvész, s elsatnyulva elbénúlnak.

Ellenben midőn a béliszam a zárizom bomlékos gyúlésa következtében támadt, tehát a gyúulás szünetével ez is megszűnik.

48. §. Az évült baj gyakori bántalmái még a szomszéd részeket is megtámadják, mire ott vérbőség, vérelakadás és túlságos vérgyülem ered, s e miatt a hullag, a lökrigya, a herék, a méhe, több időn át sérelmezve ezen szervek gyúléását, vérzéseit is előidézi, s így az előbbi sérelmeket nagyban megszorítja. Azért soha sincs helyén, ezen szervek illy időbeni bántalmait más bajokból származtatni.

Ugyan ezen körülményekre nem ritkán a hurkabél heves lázközi gyulásba tér, mire a legkinzóbb sajtás még a farcsont, a derék és combokra is elterül; az emésztés megbomlik, bőfűgés, hányás erölteti; a makacs bedugulás kínos székelést, görcsöket, rángalmakat, s más bélgyulási jelkéket is előidéz.

Az illy gyulós jelkéket a reá következő vérejték ugyan sehten el is oszlatja, de nem ritkán eves tályog is támad, mi közben a petyhüdt sejtyébe szüremlett ev a véghél nyilása körül a hurkabél mindenkor veszélyes sipolyait keleszti. Néha meg is üszkösül, s akkor a környező részeket is elpusztítja.

49. §. Gyulás közben gyakran a véghél kicserepedzése, megrepedezése is előkerül: mert a véghél gyulása mindenkor a zárizmok görceit is előidézi, mire a székeléskor puffadozó s erőszakosan feszengő gentye sigy az egymás ellenti erök azt könnyen megrepszetik.

Az illy repedések, kivált székeléskor irtózatossajtást okozva, még a lágyék, a gát és nemző részeket is bántalmazzák. Ugyan ezen kínos sajtás néha még az erek szerveit is megrohanja, s így kínos gyötrelmet, rángalmat, söt ájulást is okoz.

Mind ezen sérelmek dacára a nyavalyást még a szüinteleni ejtékezési ösztön is erőszakosan megrohanja, melly csak a képtelen sajtást szaporítja, annélkül hogy ejtékezhetne.

Az efféle kérgesedés, kicserepedzés többnyire evesedésbe is tér, de még többször a gyulás okozta görcsök enyhültével be is hegednek, meggyógyulnak.

Az aranyér nem ritka következményeikkel tartoznak még kivált midön a vérzés csekély, vagy hirtelen el lett fojtva, az u. n. pótlék vérzések, u. m. az órrvérzés, a vérhányás, az agyvérzés vagy gutáütés, vagy más szerveket leli a nem kevesebé veszélyes gyulós sérelem, mellyek az aranyér izgalmaikat s az enyhítő vérzést szinte elakasztják, elfojtják.

50. §. Végzete. A folyó és vakaranyér az illetékes létszabály és jósikerü orvoslás következtében, még pedig nyilvános bírálatra, u. m. a hurkabél sajátszerü nagyon büzelgő ejtékei folytán, az enyhébb esetekben pedig az igen csekély vérejték okozta enyhületre lassankint ugyan, de minden kártékony eredmény nélkül szerencsésen, egész bajaival együtt megenyhülve eloszlik, teljesen elenyézik. Mire a végtelen kínos bajaitól megvált versenyves szinte újra kezd föléledni, a földerült életének örülve az olly sokáig elakadt, megzavart s elsúlyósított élet örömeit élvezni.

De nem ritkán a látszólag megszűnt aranyér igen sok másféle bajoskodást is okoz, csak hogy illy esetben a petyhüdség okozta kórszünetét is figyelemre kell méltatni, mert p. o. az émült kor (decrepitudat), az általános elgyérült, ugy az émültek tartós fekélyei, kütegeji is megszűntetik, minthogy a külső fonnyadozó szervek egészen elrenyhülnek, elsilányulnak.

Sőt a szenvészeti bonctan igazolásai után több ízben még az émültség előidézte kórszünet sem volt egészen kedvező eredményü, minthogy a gyomor, a mejj, s az agy szerveit sérelmező, máskor ismét a hurkabél gentyéü és viszereiben támadt igen heves gyulás üszkös tenés evesedése az u. n. hurka sipolyokat eredményezé.

51. §. Nem ritkán a hurkabél külső és belső gentyéi a tartós vérgyülem és a helyi gyulások következtében megvaskosult redői közt duzzadt ruganyos vörös feszengő, néha viszont el is fonnyadt csomókat idézett elő. Ezt a gentye alatti sejtyébe szüremlett vér okozta, midön a gentyén fityegő megvékonyult megpukkant tüszökből a beszívódott vér vagy kiürült, vagy pedig a bennök megaludt vér savós része fölszivatása után, a vérlepény fonnyadtával a tüszök is ugyan össze lapultak, de az így eredt különbféle csomók, dagok és tarjak szinte megszilárdultak. Ugy a gentye és sejtye közti térben levő genyét képző rigyácskák is megvaskosulva valamint a viszeres fonatok duzzadt vagy összelapult

göcsei, bötükéi megnyomkodva, még halál után is vért könnyeznek.

Az igen kifejlett aranyér csomóit, a viszeres fonatok bötükéit, az érdaagok miatt összenyomulva, megvaskosulva, elrekedve s betömülve is lelhetni.

Ezekből kitetszik, melly hibás azon vélemény, mint ha a viszeres berekedése volna az előző sérelem, s hogy csak ebből eredne a másodlagi aranyér. De illy érdemben igen is szigoruan meg kell az aranyér bötükéit, csomóit a viszeres bötükéitől választani.

52. §. Az évült hurkabél gyulással vegyes aranyérben megnyilt és több behegett repedések is mutatkoznak.

Mind ezeken kívül még sok másféle bántalom és vérgyülem is előkerül, mellyek az alhas viszereiben vérgeringést megcsökkenetheték; u. m. a máj, lép, hasrigya dücskéi (physkoniai); ugy az egyéb alhasféle daagokon kívül a szív túltengése, a tüdő bajai, p. o. a hajszalerek dugulásai, a tüdölégdaag, a hörgök tágulásai (bronchiektasis), ugy még az egyéb szervekbeni gyülemek és gyulások maradványai.

Igazolja mind ez, hogy az igen szövékés aranyér zavarjai az alhasbani vérforgást nem csak megcsökkenetik, de valóságos vérpangást, tespedést is indokolnak.

53. §. Egyébkint a különböző kórszak misége szerint az aranyér sok egyéb bajoskodásokba is végződik. Illyenek p. o. 1) A köszvény, mellynek lényege különben is az aranyér bajaihoz közelit.

2) A gyomor sejtjeiben és a tüdő sejkébeni (parenchyma) gümösödés.

3) A folyó aranyér elfojtása miatti gyulások és sokféle irnyeszenvek, az életunó komorság; a lép, máj, rászt és méhkór, s a pörtyös rászt okozta sinyletek.

4) A máj, lép, rászt, a has és lökrigya, a hurkabél a nőknél pedig a méh keményülései, pörtyös, kérges el-fajulásai.

5) A zsufa vagy barnaszínü sárgaság; a vérpökés, vérhányás és egyéb szervek vérzése, mint a visszabu-

zongó aranyér eredményei, kivált a már egyébkint is kórlepte szervekben.

6) A vízkór, mit az alhas vérbősége, vagy pedig a sok vérvesztést követő elsatnyulás és kimerültség idéz elő.

7) A hasirnyezet zavarjaiból eredő kedély és elme-háborodások; u. m. a busongás, a csüggettség, a kábaság az akarathány, a holyongás, a rászt-, lép-, máj- és méh-kór s. m. e.

Halálba végződik:

1. A szabálytalan aranyér okozta túlságos vérvesztés miatt.

2. A vértorlás lelte szervek elfajulásai következtében.

3. Az életben okvetlen szükséges jelesebb létegek, u. m. a tüdő, agy és gulavelőt nyomkodó s azok szakmáit, megcsökkentő, megzavaró vértorlási szorongás következtében.

54. §. Jós lat. Az aranyér a legérdekesebb nyavalyák közé tartozik. már csak azért is. mivel majdnem a test minden élő szerveit érinti és inkább vagy kevésbé sérelmezi.

Az aranyér ugyan ritkán önszenvi. hanem többnyire más szenvek eredménye. de valós lényege s okléte még is mindenkor az alhasbani lassu vérforgás és a vér kormos szenességében rejlik; s ez is az oka, hogy az élőtest minden szerveit és szakmáit megzavarja. Ilyenek p. o. az emésztés, az áthasonlítás, az éllemezés, a váladékok és ejtékek szerveiben feltünő kinos sérelmek; minthogy pedig miatta az el és kiválasztás is lanyhán történik, azért az élő művezetkez nem szükséges, sőt inkább veszélyes sok különmemü durványok s elemek is a testben maradnak. Innét ered a köszvény, a fűvénynyeli rokonsága is; minthogy ezeket, úgy mint más egyéb kinos, veszélyes nyavalyákat is a testben peshedő, kártékonyan veszteglő szükségtelen káros elemek és ejtéki durványok élesztik és létesítik.

55. §. A még kezdeményes aranyér folyama s jós-

lata legkedvezőbb, mivel legyőzése, gyógyítása könnyebb, biztosabb, mint mikor már egészen kifejlett. Még akkor is, ha hevesebb előzményei némi gyülemi bajt és gyulást okoztak. De az öröklési baj csakugyan már a kezdeményt is elsúlyosítja, folyamat kedvezőtlené teszi.

Eleinte a kórszak, az oklét irama, a legyőzhetősi jó siker, a vérejték mi- és mennyisége, és fordulatai intézik el a jóslást. minthogy már kifejtülve is csak addig kedvezőbb jóslatu, miglen a hurkabél még csak csekély vért ejtékel, és még mi gyanus és súlyos helyiváltozások sem történtek. Illyenek p. o. a bötykék, csomók keménysége, a viszerek dugulásai, tömülései, a hurkabél gyulása; a már kérges gentye kifakadásai, vérző repedezései, a horzsolatok, a gyanus eves kelevények s az ezekből eredt veszélyes sipolyok. Mindezek a jóslást nagyban megzavarják.

56. §. A tulságos vérvesztés, a gyakori béliszam a legsúlyosabb sérelmek és szenvedések hűzt, nem ritkán még az életet is veszélyeztetik. Máskor a szerveket és irnyeket elgyarlítva, még az elme bajait is előkelesztik. Illyenek p. o. a rászt, lép, máj és méhkór, a szünteleni borongás, a bódult komorság, az örültség és a mogorva ember s életundor.

Az aranyér környezetét hántó sérelmek a jóslást szinte elsúlyosítják. Illyenek p. o. a szapora vérgyülem és gyulás; a vérzések; a vérhugyozás; a méhegyulás; a vörjezavar, a kinos vörjezés; a hullaggenyezés, s a miatti hullag pörtyedése, zomoklása; ugy a sokféle szorulások és különféle gyötrelmek, helyi szenvedések és sinyletek.

57. §. Az egész létegre beható vizsamlása szinte nem kedvező: mert az így sérelmezett tengélet tökéletlen epét, s e miatt ismét kormos viszeresvért képez; ebből ered a vérforgás renyhesége, s ugy a zsigerek dugulásai; a csipős enykes váladékok; az emésztés, élelmzés s az elsajátítás sokféle hántalmi. Sőt még a távolabbi szerveket is sérelmezi. illyenek p. o. a tüdő s agybani vérgyülem, s az ezt követő sokféle gyulás és vérzés.

Az elmét kedélyt sérelmnezve még sajnosabb jóslatu : mert ezeket többnyire a legzaklatóbb elesüggesztő komorkór s az életundor követik. *)

58. §. A rögtön elakadt elfojtott aranyér igen veszélyes eredményei, de még az ezeket pótló egyéb vérzések, u. m. az agyvérzés vagy véresguta, a vérhányás, a tüdőhüdés sem nyujthatnak mi kedvező reményt.

Sem az így eredt nemesebb szervek gyulásai: u. m. az agy, a gulavelő és a mejjüragbeni gyulások. Ezek közt ismét legveszélyesbek a hortyasér (inflammatio pericranii), a hirtyasér (menyngitis), a höltyesér (arachnoiditis), a velőtyesér (infl. piae matris), a görtyesér (infl. membranac spinalis) és a götyesér (infl. nevrilemmae).

Sem a különbféle irnyeszenvék (nevrosen), p. o. az orcakin, a bélkin, a rángalmak, dermék s m. e.

De még az alhas feltünő zavarjai sem kedvezők:

*) Így p. o. csak nem rég is egy uri egyén jött hozzám, ki az ötlet éveken át sanyargató aranyér miatt életét megunva, sok számos panaszai közt im' így nyilatkozott:

„Én, ugymond, egy pisztolylyal igen is könnyen betudnám minden bajaimat végezni, de attól irtózom, hogy az ily erőszakos halál után testemet fölboncolják.

Ugyan ezen botrány elkerülhetése ügyében igen is komolyan szeretnék egy oly szerhez jutni, melyre szép esendesen örökre elszenderülve, virradóra minden botrány nélkül az ágyamban meghalva leluének.“

„Üram! mondám, ahhoz egy becsületes jó lélekismeretti embernél sem juthat, annál kevesbé az orvosnál, kittal az orvosi eskü szentsége követeli, hogy az életet föntartsa, kellemescbbé tegye s a nyavalyák enyhítése s gyógyítása érdemében fáradozzon. Az orvosi kart jellemző hivatás pedig im' ezt vallja: „Jobb egy ember életét megtartani, mint ezer ellent legyilkolni!“ S aztán még az ily rögtönzött halál után sem kerülné el az orvosi boncolást, s a legszigorubb bírói vizsgálatot, hogy a netalán megmérgezési eset nyomait fölfedezni, s biztosan meghatározni lehetne.“

„Jaj ha ugy van!“ fölkiálta a megdöbbsent haemorrhoidarius „hát még csak szenvedek a míg lehet; mert sehogy sem akarnám hogy holtom után testemet fölboncolnák.“ S így nyilatkozva, mint a villám, rögtön elillant.

mert ezen szervek tultengése sokféle kinos elfajulást okoz; ilyenek p. o. a rojtsos, rostos, porcos, csontos és kivált a pörtyös és rákféle termények.

Mindezek nyíltan igazolják nemesak az aranyér sokféle kártékony sérelmeit, de szintugy a másodlagi s a jóslatra éppen nem kedvező eredményeit is.

59. §. Azonban az aranyér még sem minden esetben veszélyes: mert jóllehet mindenkor gyanús és nagyon kedvezőtlen jellemű, de csak ugyan nem ritkán, még az ön magánál veszélyesb szenvedet is megcsökkenti, jótékonyan elhárítja; azonban még így is csak igen kevés esetben nyújt igazi jósikerű reményt, ha bár szokványi ejtéke a jelesebb szerveket fenyegető s veszélyeztető gyülemét, izgalmát, gyulásait és vérszivárgásait eltávolítja is, ha csak az agyvérömlést, a véresgutát, a tüdővérzést, a vérsenyves gyulásokat u. m. a köszvényt, az irnyeszerveket, a sárgakórt, a szédelgést, a rángalmakat, a kórságot és más egyéb szenvedet valósággal meg nem enyhíti, el nem oszlatja.

60) Ezek folytában az aranyér minden tényezőit összefoglalva, egyedül akkor lehet kedvező jóslatu, midőn még a kórszak elején enyhébb jelkéi, a könnyebb gyógyítást megengedik; midőn fejlemi fokát tekintve, még csak apró jelentéktelen görcsei, csomói s bötykéi mutatkoznak; midőn a hurkabél gentyéje még nincs vagy alig van vérrel beszűrődve; midőn még mi gonosz jellemű csomók, bötykék, sipolyok, fakadékok, fekélyek, pörtyök s a végbél mi görcsös guzsoló szorongatásai, mi béliszam, a belsőcsomók kifityegései, becsiptetései sem jelenkednek; midőn még mi sürgetős bántalmak sem fenyegetődznek; ilyenek p. o. az aranyér okozta gyötrelmes bélkin, a hurkabél vagy más zsigerek gyulásai, dugulásai; midőn még mi lázas mozgalmak, irnyeszervek, rángalmak s mi elmezavarok sem mutatkoznak: mert ily esetekben a gyógyítás, s így a jóslat is sokkal kedvezőbb, mint az ellenkező sérelmekben.

Kedvező akkor is, midőn az egész baj egyszerű, csekély, nem idült, s így azt könnyebben legyőzhetni;

ugy akkor is, midőn a láz okozta szenvedések és dugulások enyhébbek, vagy pedig azok, az elsöben viselösök bajai-
ból eredtek.

61. §. Az aranyérben szenvedö egyént tekintve jobb reménnyel biztat. az életeskort bántó, mint a fiatal-
kort megrohanó aranyér: mert itt a feltünö hajlam, kivált az öröklési ösztön, a gyógyítást nagyon elsulyosítja.

A mérzsékre ügyelve, a sötét epés alkatuak sokkal nehezebben gyógyulnak, mint a másfale mérzséküek.

A hideg légkör sem nyújt oly kedvezö javulást, mint a mérsékelt égöv, mivel amaz a vért a belsörészekre szorítja s így az orvoslást inkább elsulyosítja, mint a jó-
mérsékü légkör.

A sok ülés, henyélés, a tulságos töltekezés, az elme fárastzó tanulmányozás, a tevékeny dolgozás; ugy a járkelés, s a tiszta légkörbeni foglalkozás elhanyagolása egy szálíg az alhasbani vértespédést, dugulást szaporítják, a vérforgást megzavarva megcsökkentik, s így a javulást is nagyban elsulyosítják, söt lehetlenné is teszik.

Az alig enlített aranyér bajait kelesztö, s a reá izgató hajlamot előidézö ártalmakon kívül, az öröklési hajlam még a legcsekélyebb jó eredményt nyújtja.

62. §. De még akkor sem lehet valami jó reményt várni, midőn az egyébkint viszeres senyvü egyének alhasi elakadás, többszöri dugulás, s ejtékezés szorulásban sinylödnek: mert mindez a vérforgást megzavarja, elakasztja, makaesésá teszi; amnyival inkább, ha még a sziv a tüdő vérrelit tultengése, dugulásai után a vér veröcébeni elakadása s a lépbeni lomha tespedése is hozzá szövetkeznek.

Az is nevezetes, hogy ha bár az egy időn át virult aranyér bajai megsziünnek is; de még az alhasbani dugulás, pangás el nem enyészett, tehát az aranyér látszólag megszünft bajait, a legcsekélyebb sérelmek is ujra előidézhetik.

Figyelmet érdemel az is, hogy az aranyér bántalmái igen gyakran a meddü, a nemzéstuli korban levö

nőket is igen sokféle a ducszervezetből eredő irnyeszenvek. méhzavarok, vérzések. gyulások éveken át zaklatják, veszélyeztetik.

63. §. A szabálytalan aranyér jósoltja pedig legkevesbé kedvező, kivált midőn a léteg jelesebb szervei voltak megtámadva s a kórterményeivel elárasztva. Illyenek p. o. a belsőrészek tulságos igen gyanus veszélyes vérzései: mert ezek mindenkor sokféle kinos, tartós és veszélyes szenvedet idéznek elő.

Az elfajult gümők, csomók, pörtyök, tarajok, a rák és egyéb ocsmány fekélyek, valamint a nem ritkán igen elágozó emésztő sipolyok, átaljában a legsúlyosabb, leggonoszabb tünetmények: mert mindezek előbb utóbb, sőt még a legügyesebb művészet után is rendszerint halálba végződnek.

VI. Szakasz.

A gyógyiszmé és gyógyszerelés.

64. §. A gyógyiszmé. Az aranyér gyógyítása ügyében legnagyobb figyelmet érdemel:

1. az oklét azon lényege, mely miatt az alhas edényei vérrel eltelvek;

2. az okiszmé biztos kinyomozása, meghatározása: hogy valljon öröklési vagy beszerzési hajlam, vagy más belső szenvedet, p. o. a lép, máj, bélcső, a gyomor, a sziv, a tüdő zavarjaiból eredt-e;

3. ezek szerint szükséges a kinyomozott kártékony kelesztő izgalmak indokait legyőzni, eltávolítani;

4. ugy aztán a vérforgás zavarjait ébresztő s létesítő izgalmakat, sérelmeket elhárítani; és

5. a gyógyítást a kórszak és feltünő szenvedet miége és mennyisége szerint intézni.

Mert egyedül ezen mozzanatok s iramok méltánylása szerint lehet a jó eredményü orvoslást intézni, meghatározni, biztos sikerrel folytatni s jótékonyan bevégezni.

65. §. De minden szerelés előtt főgond legyen az illetékes létszabályra (diaetetikára), mert az okszerű gyógyítás igényelte jó étrend és jó életszabály nélkül sem a baj kezdetén, annál kevesbé ha már elévült s meg-rögzött, jósikerű, biztos, gyökeres orvoslást még csak nem is képzelhetni.

A jó életszabály igényelte iramok pedig im' a következők: u. m. 1) A lehetséges legkényelmesebb lelki s testi nyugalom; minden az elmét, a testet meglankasztó kifárasztó foglalkozás, úgy a sok ülés, tartós töprenkedés, a huzamos elmélkedés, gondolkodás mellözése.

Ezek helyett a szabad tiszta légkörben, a mezőn, falm, hegyeken, halmokoni járkálás, foglalkozás, utazgatás, a ki nem fárasztó lovaglás, kocsizás, hajózás, a jó sikert igen is előfognak mozdítani, csakhogy így is a nagy hőséget és hideget egyaránt kerülje; bepólyázott hasát, lábait folyvást melegen, fejét hivesen, alfelét pedig nyitva tartsa, vagy is a rendes órábani székelést, vizellést soha el ne mulasztja. A mennyire szerét teheti a legjobb társalgás vigalmaiban is részesüljön; szóval a szórakozást keresse; a kedvetlenül elesüggesztő magányt és nyugtalan töprenkedést pedig gondosan kerülje, el-mellözze.

66. §. 2) Tartózkodási lakhelye, szobája egészen tiszta s naponkint jól ki legyen szellözve. Szőr, szalma vagy seckaduszán egyenesen kinyújtózva feküdjék, még pedig étel után a jobbik, éjjelen át pedig a baloldalán. Minden tollas, pihés párnát, derekalyt, dunyhát s a sok vánkost mellözve, csupán könnyű paplan, vagy tiszta lepnyével bevont szőnyeg vagy pakróc legyen a takarója.

Korán feküdjék, korán keljen: mert a huzamos fekvés, kivált a fölébredés utáni képzelgő renyhesség nemesak hogy ellankasztja, de még az élet vidorságát, sőt a test szépségét, kellemeit is megzavarja, meg-csökkenti.

Mihelyt fölébredt, tüstént föl is keljen, s azonnal igyék 3 vagy 4 pohár tiszta friss vizet; azután térjen a

budába, hogy ejtékeitől megszabadulna. Ha bár nem lesz is az első egy s két napon elégséges üremzése, azért magát ne epezsze s a további árnyékszékre menést félbe ne hagyja: mert így szinte gépileg is beköszönt az általa oly igen óhajtott megenyhítő bélüremzés.

Mossa meg azután egész testét naponkint jó hideg vízzel, vagy mi még jobb sikerű, álljon a reá minden oldalról friss vizet permetező művészi zuhanyfürdőbe: mert így az egész test minden tagjai fölülülve, új és vigtevékenységre ébrednek.

Tiszta főtt vagy alig fejt meleg tej, vagy kenyérleves, de soha sem kövér rántottleves, csekély reggeli után, tüstént a szabadba siessen, sétáljon, dolgozzon, vadászson, lovagoljon, csak hogy magát egész az ellankadásig, az izzadozásig soha ki ne fárasztja.

67. §. Az étrend érdemében minden lejkes, fűszeres, zsíros ételek s italok a legnagyobb szigorral mellőzendők. Illyenek p. o. az erős kávé, a csáj, a fűszeres csokoládé, a sör- és borleves, az édes, erős bor, égett bor vagy más egyéb lejkes italok.

Ellenben igyék reggelenkint 3 vagy 5, délután 4 vagy 5 óra tájban pedig 7 vagy 8 pohár jó friss kut vagy forrás vizet.

De hébehóba lengye savicát (limonádét); gyenge de jól kiforrott sört vagy $\frac{1}{4}$ -rész savanyus tiszta bort $\frac{3}{4}$ -rész vízzel vegyítve is ihatik.

Ebédje ösztövére marhahusleves; fűszer nélkül becsinált gyenge hus s leve; ösztövére marhahus savanyított vörgeével (vörösrépa), metle (Schnittling), zsásza, ajók (szardella), reszelt torma, reszelt ösziretek mártással vagy ropkával (hónaposretek).

68. §. Főzeléke paré, laboda, főtt zölle (saláta), csirma (broccoli), viráslomba (Blumenkohl), főtt, de nem zsírral vajjal párolt csirga (spárga), gyenge lomba, sárga- vagy fehérrépa, savanyított lomba és omba (Kohl und Kraut), zöld hüvelyes bab vagy borsó, sült vagy főtt bárány-, borju- vagy csirkehussal. Ugyan ilyen sültféle zsásza, galambbegy, zölle, zsenge ropka vagy befőzött

gyümölcsössel; de a köszirom (petreselyem) és a zöllye (Zeller) tilosak.

Csemegéje az egy szamócán és eseresnyén kívül soha se legyen nyers, hanem párolt vagy megfőtt gyümölcs lehet.

Estebédül tiszta szüzleves, kenyér- vagy zsemlyeleves szolgálhat.

Igy élve, minden nagyon zsiros, fűszeres, fölfújó, szeleket okozó, hevítő, súlyos emésztetű ételt szintoly biztosan el fog mellőzni, mint a bármi néven nevezendő lejkes italokat.

Itala mint már említve volt, ételközben kevés tiszta víz vagy nagyon vizelt bor legyen. Az ételutáni kávé, tokaji, ugy a csaj s a kényelmes lefekvő henye szünetelés merőben eltiltvák. Ellenben a mérsékelt járkelés, mozgás az emésztést nagyban előmozdítják.

69. §. Azonban ezen oly igen magasztalt hivesítő, minden fűszer s inger nélküli étrend sines mindenkor helyén: mivel a petyhüdt egyének létege inkább az izgató fűszeres tápszert követeli; mert ámbár az ifju nedvekkal teljes egyéneknél, ugy a tulságos kínos aranyér vérzésekör az ösztövére és szigoru étrend nagyon szükséges, de mást igényel a gyengék aranyéri hajlama; mivel ha ezek is nagyon szűken élnek, az étel s italtól igen türtőzködnek, tehát nem is lesz elég erejük, hogy a megennyhítő folyó aranyér megjelenhetne; s így az aranyér szenvei őket éveken át fogják kinozni; sőt még szabálytalan aranyérrre vagy köszvényre is elfajulhat. Az igazán gyenge petyhüdt egyéneknél a szigoru étrend csak a sérelmeket szaporítja, azok időnkint evés közben vagy utánna, jó kedvet élesztő bort is ilhatnak: azért az ily ritka dözsölés, epés, sötét pöttyes hasmenést okoz; s így több hónapon át minden sérelmet elenyészt. Ugy hogy az ily borital okozta izgalmas ejték, majdnem oly jótékony válságot idéz elő, mint a folyó aranyér.

70. §. Az aranyerések létszabálya azt is követeli, hogy délutáni 4 óra előtt az elmét izgató, megeröltető vagy a testet kifárasztó munkát is kerüljék. Sőt még

akkor is előbb 5 vagy 7 pohár tiszta vízzel szükséges a gyomorban már megemésztett élelemszereket meghigítani.

Mind ez, vagyis az illetékes létszabály annyival szigorubb figyeelmet érdemel: mert kivált kór kezdetén már egyedül ez által, nem csak a gyanús jelkéket és tüneteket el lehet oszlatni, de a szükségelt csekély gyógyszerelés által, ezen olly igen tartós gyötrelmes nyavalyát is több ízben igen könnyen legyőzhetni, a legjobb sikerrel meggyógyíthatni.

71. §. Gyógyítás. Az eszélyes gyógyítás első követelése, mind azonkártékony hatányt, az az minden a testben sarjadó s az aranyért előidézhető, fentartó s megsulyosító iramokat gondosan eltávolítani, vagy legalább megenyhíteni, cioszlatni.

Az illy okjavallat és jelzés az indokok érve szerint nagyon különbélekint történhetik. Ugyanis egészen más gyógykezelést követel;

1. a tisztán helyibaj, mit kivált a gyermek és zsengekorban a helyi ártalmak s izgalmak indokolnak. Illyenek p. o. a béliszam, a hullagfövény, a csipős izgató csőrék s más egyéb sérelmek okozta szenved;

2. a már zsengekorban órvérzés, súlyos légzés, időnkinti vérhányás, mind megannyi megelőző torlatok eredményei, mellyek mint a kórhajlam szenvedei a férfikorban az alhasba térve, ott idézik elő a mindenféle vérbőség okozta szenvedet;

3. hol az alhas jelentékeny bajai, a lép, a máj, a bél szervek, a bélkin, a sárgaság és dugulások voltak a megelőző szenvedek, ott az egész gyógyszerelést is szinte ezek igényei szerint kell intézni.

72. §. Az általános aranyéri hajlam 3 külön fokban mutatkozik: 1. az előkészület, 2. a bírálát, u. m. az aranyérfolyás, 3. viszont a javulási készüllet. Ezek igénye szerint csupán csak az elsőbb, nem pedig az utolsó ösztönnél szabad a folyó aranyeret előmozdítani, elősegíteni.

Hol az öröklési hajlam éleszti s keleszti az u. u. kórmagvát, ott a legszigorubb létszabály minden igényeire

a legnagyobb figyelmet fordítva, mind azt el kell távolítani, mi csak a dugulások, a vértessedések s a viszeresség ármányait előidézhetné. Étele, itala, foglalkozása a föllebb említett szigorú létszabály szerint intéztessék. [65. §.] A lomha életet, a szorulást mindenkinél kerülje. Időnkint gyengén enyhítő szerekekkel éljen, ilyenek p. o. a kénpor és a tisztált borkő, u. m.

(1) Rp. Cremor. tartar. unc. 1.; Flor. sulf. unc. dim.; Elaeos foenicul. dr. 3. m. f. p. E. s. Estve lefekvéskor vegyen egy vagy két lóskával tiszta vízben. Erre reggelenként egy s két pépes ejtése lesz. Azon kívül reggelenként mint már említve volt 3. v. 4. pohár friss vizet igyék. Reggelje vagy az említett gyenge tápszert, de sós ugorka, az oly izletes árбуz, őszi barack s fehér kenyér is lehet.

Tavaszkor a sós ásványvizeket, nyaronta a fürdőket s a már említett gyümölcsöket használhatja.

73. §. Hol a hajlam alapokát is legyőzni megszüntetni a törekvés, ott a legenyhébb és mégis elég erélyes hatást eszközölnék a hideg, az u. n. zsigert izgató csőrök, p. o.

(2) Rp. Centauc. taraxa, v. Saponar. graminis. aa. unc. dim. m. f. pec. Div in dos. equal. 6. E. s. Naponként egy adagot megfőzve s csőrélül használva.

3. Ezen kívül a következő növények friss leve sávoval, vagy levessel, vagy vonadéka reggelenként használva: p. o. a pitypan [taraxac.], a perje [r. gramin.], a godirc [Chelidon], a virágos földpe [Centaurium], a szappanfűgyökér [r. saponar.], a bogáncs vagy áldott csüskülő [card. benedict.], a tikhur [anagallis], a füstike [fumaria], a pemetfü [marrubium], a gyönke [valeriana] a nürgye [arnica], a cicka [millefolium] s. m. e.

74. §. Hol a tulságos töltekezés, a dus lakomák, a csekély mozgás és a sok henyélés okozzák, ott szinte a legszigorubb létszabályain kívül még a többszöri türtöztetés, a valóságos büjtölés, a sok vizivás, a szabad légkörbeni járkelés, foglalkozás, a kocsizás és tartós utazás okvetlen szükségesek; úgy szinte az időnkinti székelés gyorsítása. [4.]

Ellenben hol a tulságos kéjelgés, a csufönszeplőzés indokolják az alhasbani vérgyülemet és tespedést, ott szinte a legszigorubb életszabályt kell követni, s a teljes bizalommal kiszemelt értelmes orvos rendeléseit, tanácsait hiven és szigoruan megtartani.

Hol az életkor keleszti; ott szinte az értelmes felügyelő orvoshoz kell folyamodni, ki a tényállás szerinti életszabályt és gyógyszerelést a körülmények folytán legbölcsebben elintézheti, s a dugulás, szorulás és sok egyéb szenvedésben is okszerű segílyt nyujthat.

Hol a viselős lét az aranyér izgatója, akkor a jelkés gyógyítást ugy kell intézni, hogy az alhasban tespedő vérforgás a viselőség bántalma nélkül előldéztessék, hogy mi szorulás se zaklassa; az alhasban rejlő tespedő vért pedig a bőrre ható szerek által kell elvezetni.

Illy érdemben minden a vérforgást sulyosító, gátoló sérelmek elmozdítandók; ha egyébkint lehetséges a tüszös dagok kiirtandók; ha pedig az nem volna tanácsos, tehát legalább a bennök tespedő nedveket ki kell üríteni; a dugulásokat, duzmákat eloszlatni, a hullag, hügyeső és hüvely genyezést az igénylet szerint orvosolni; a hullag fővenyét, köveit eltávolítani, a nöszelési tulságot, az önszeplőzést szigoruan megtiltani; a tüdő, a sziv, a máj, a lép, a gyomor és béleső bántalmaikat megszüntetni, vagy legalább megenyhíteni; ugy mind azon ártalmas hatányokat, mellyek az aranyér szerveit, rohamait előldézhetik, szaporítják elsulyósítják, okszerűen megszüntetni.

76. §. Illy érdemben a már említett létszabályt, valamint a szabályos, ugy a szabálytalan aranyér eseteiben is szigoruan figyelemre kell méltatni, és kivált több időn át minden kifárasztó foglalkozástól ovakodni.

Testét gyakori tevő mozgással, testgyakorlással üditse; mert így a vérrel jobban eltelt bőr, az alhas vérteljét is megenyhíti. A langy meleg kén vagy sós fürdők; az alhas többszöri dörzsölgetése; a test hideg vizeli mosogatása; a gula hosszabani s az alhas ugy az egész test naponti delejzése szinte igen jó eredményűek

Minthogy pedig a rendes székelés a vérforgást szinte élénkebbé teszi, azért mihelyt szorulás mutatkozik az enyhébb has és bélejtöket sem szabad elhenyélni. (1. 73. §.)

77. §. Kórjavallati jelzés ügyében ugyan a sérelem bármiféle tünetényeit azonnal meg kell enyhíteni, lecsillapítani, eloszlatni; de illy érdemben arra is kell ügyelni, valjon az aranyér üdvös vagy ártalmas jellemü-e? Ezen körülmény igen is nagy figyelmet követel: mert a netalán szokványi, vagy akár a helyi aranyér rögtöni elfojtása, megszüntetése igen sokféle nagyon veszélyes zavart is előidézhet. (47. §.)

A helyi aranyér visszahajtó, elfojtó ártalmak, a hideg víz és az u. n. szorító szerek. Ovakodni kell ezektől minden olly esetben, hol azokat eltiltják 1), az általános vérzési hajlam, 2) az alhas gyanús bajai, 3) a vérmesség, 4) az örültség, a búskór, a lép, máj és méhkór: mert ha az illy szenvedőkben a hideg szorító szerek elnyomják, megszüntetik; tehát a legveszélyesebb tüdővérzés, a szélütés vagy bénultság következik reájok.

78. §. Ellenben midőn az egyén még nem régóta szenved az aranyér bántalmait, s az általános véres hajlam hiánya mellett az alhas zsigerei is épek és mi irnye vagy kedélyszemek sem zaklatják, hanem az egész baja netalán csak a sok görbedve ülés, erős lovaglás vagy kocsizás után eredt, akkor mi külső szerekre sincs szükség, sőt a levezető hashajtó szerek is ártalmasak; mert az aranyeret izgató, hevitő belső szerek igen sok esetben sokkal több kárt mint hasznotszereznek. Ezeket csupán a petyhüdt, a laza egyéneknél szabad tyellézni, hol a vér az irnyezet nincsenek fölizgatva, és mégis a nagyon makacs bélrekedés mutatkozik. Itt a kersén kívül még a vasszerek és a gerjély is kitünő jó eredményüek. (1. [13] 14).

Sőt az élteseknél, hol az általános vagy helyi renyheség, petyhüdtség miatt, nem ritkán még a szokványi aranyér is elakad, ott a tiszta borkő poron kívül (70. §. 15.) még kerse vonadékot, sáfranyt, ammonmézgat, büzgyét (assa), sőt hetenkint egy izben 1 szemer highalvasot is nyujthatni. (17. 26.) 22.)

79. §. Szóval mind annyiszor a mint az aranyér üd-
vösnek, szükségesnek mutatkozik, azt inkább ápolni, elő-
segíteni; ha csekély szaporítani; ha elakadt vissza kell
idézni, mert a jelesebb szervek gyülemét, torlásait, gyu-
lós bántalmait mi sem enyhíti meg biztosabban és jobb
sikerrel, mint a folyó aranyér. Illy érdemben a gát és
alhas meleg nedves borongatása, a fél és egész fürdők,
a meleg izgató csörék, a lágyék, a combok köpölyözése,
a gát és vágány körüli nadályozás, az ingerlő sós mus-
táros lábvizek, ugy a nedveket a bélsőbe vonó bélsika-
mitók, a hashajtók mind meg annyi jó sikerű gyógyszer-
relések

Midőn az alhas epés kormos vérrel van eltelve, te-
hát maga a természet az u. n. tisztító-láz által (febr. gastrico-
venosa) törekszik a bélső válságait elbődézni. Ugyan
ez a köszvényes hajlam esetében is nagyon jó sikerű,
azért nem is tanácsos, sőt nem is szabad az ilyen lázas
irapot megszüntetni, elfojtani. Az illy lázra következő
jótékony bírálat, az aranyér minden bajait, de még a vak
tarajok indokolta szenvedet is igen jótékonyan elosz-
latja. azért is ha netalán a reá következő kormos ejték-
zés nagyon csekély, furkós, tehát a képtelen sanyargató
sérelmek eloszlatása ügyében a kén és borkőport is
szedheti vagy még a kersét is rendelhetni (§. 83. 4.) §.
86: 15. 16. 17.)

80. §. Ellenben a test éplete, s az élet érdekében
kártékony aranyér bajait, sőt még a tulságos folyást is
minél gyorsabban le kell győzni. Illy érdemben a még
csak keletkező aranyérben azon kell törekedni, hogy a
fenyegető rohamok el ne szaporodjanak. Ezen okból az
alhasbani tulságos vérgyülemek eloszlatása. kivált ha
már a zsigerek és hurkabél is feltünőleg meg vannak
támadva, okvetlen megkivántatik.

Azért is hol illy esetben általános vérbőség mutat-
kozik, ott az érnitást sem lehet elmellőzni, sőt ismételni
is kell, valahányszor a gyanus, veszélyes rohamok ugy
igénylik.

81. §. De midőn az előbb említett jótékony láz szö-

vetkezik hozzá, tehát ez igen ritkán olly heves, hogy az érnýtást követelné. Söt a tulságos vérzést is többnyire az izgultsági gyérség indokolja, azért is itt a szigorú létszabályon kívül, eleinte csupán semleges borkösavas haméleg (tartar. tartarisat.) vagy lényeges borkö-só (sal essentialis tartari), utóbb pedig cicka (millefol.) narancs héj (cort. aurant.), boros narancsviz (Bischof) fahéjoldat (tr: Cinnam), még utóbb, kivált a petyhüdt inger nélküli egyéneknél rönye (Rheum) csekély kersével (aloe) a jó-tékony szerek. Söt ezeknél az étrend is némileg izgató legyen.

82. §. Az enyhébb esetekben az alhas és ágyék nadályozása és köpölyözése is untig elég; csakhogy a sok vizivás, s a kezek izgató elvonó, meleg vizbeni fű-rösztése is okvetlen szükségesek. Azonban a főszabályt, a különbféle el és kiválasztások sürgelését sem szabad elhenyélni, valahányszor az aranyér szenvei mutatkoznak. A borköves kénvirág (10.) a bőr és belek szakmáit mindenkor igen jó sikerrel fölizgatja, tevékenységbe hozza.

De csupán a gyulást enyhítő szerekkel szabad a bélesöt sikamlóvá tenni, s megejtékeztetni, ilyenek p. o. a körismézga [manna], a savonya [pulpa tamarindi] a hóni aszalt szilva, a vízvegyes méz [hydromel infant.], ugy a tiszta és a borkösavas havga [tartar. tartarisatus]

83. §. 4. 32.

83. §. Ha még az aranyér hajlam feltünö előzményei dacára, sem jelenkezik, sem a vak, sem a folyó aranyér, s azt mi más sérelmek eltávolítása sem követeli; szóval ha még az aranyér meg nem uyilt, nem vérzett, s az más baj eltávolítása ügyében sem tevékeny, tehát ilyenkor még az aranyéri hajlamot is bizvást lehet gyógyítani, annélkül, hogy szükséges volna a vérzést sürgetni. [l. 25.]

De midön a jelentékeny vérzési ösztön nagyon heves, kivált a vérmes egyéneknél, ugy a meddüségben, a vörje szünet után, vagy a viselösök meghülési, erős, kínos eröltetési bajaikban a teljes kemény érlökésnél a

láb viszerét szokás megnyitni; ha pedig a vérelesztés nem szükséges, akkor a következő port kell használni:

4) Rp. Cremor. tart. unc. sem.; flor. sulfur: magnes. carbon. aa. dr. ij. — E. s. Minden 2 vagy 3 órában egy lóskával (kis kanállal) egy pohár hideg vízben.

84. §. A szabályos aranyér bántalmaiban míg a véres váladék meg nem jelent, minden erős hashajtó kártékony, egyedül a gyengébb váladék izgatók u. m. a kénvirág és borkő nyujtandók. Sőt ezeket is más szerekekkel szokás fölváltani, vagy egészen kihagyni.

Tavaszkor a sós ásványvizek és fürdők, ősszel a görögdinye (árbusz) az őszibarack és a szőlőevésseli gyógyítás nyujt jó sikertű enyhülést. De a jelkésen feltűnő sérelmeket is, p. o. a gyötrelmes bélkint, cicka forrázat vagy büzgyés szerekekkel, azonnal meg kell szüntetni. [20.]

85. §. A gyakori hevülés s a lázas mozgalmak esetében szinte csak a borkőpor szedése nyujt jó sikert.

(5) p. o. Rp. Cremor. tart. unc. sem. S. két óránként egy lóskával egy pohár tiszta vízzel, míg néhány hig ejtéket okoz.

A görcs okozta sérelmekben, hol az edényzet nincs fölizgatva; kénport rönyével szokás rendelni, p. o.

(6) Rp. Flor. sulf: p. r. rhei aa. dr. ij. Elaeos. semin foenic. dr. ij. E. S. Minden 3 órában 2 lóskával.

(7) v. Rp. Magnez. sulf. unc. 1. Aqu. meliss. Trae Rhei aa. unc. ij. E. S. Felét estve felét reggel vegye.

Vagy kénport bölény vonadékkal, gyönke és szikfű virággal, p. o.

(8) Rp. Flor. sulf. dr. ij. Extr. hyosc. gr. V. p. r. Valer: flor. cham. aa. dr. 1: Elaeos. menth. crisp. dr. ij. E. S. Minden 3 óráb. 1 lóskával.

Ezeken kívül a görcs oszlató pépek, buronyok és bedörzsölések is használandók:

(9) p. o. Rp. Hrb. cicutae v. Capit. papav. alb; H. hyosc. aa. unc. IV. — Semin lini contus; flor. chamom; p. r. valer. aa. dr. ij. Infunde Suffic. quant. aqu. fervid. pr. $\frac{1}{4}$. h. v. c. In Colatur libr. ij. solve — Sapon. venal; unc. ij. E. S. Belemártott s kinyomott gyapocával (flanel) $\frac{1}{2}$ óránként meleg buronyoul.

(10) V. Rp. Pulv. fol. hyosc. — Herb. cicut. ; fr. Samb — Chamom; farin semin. lini aa. unc. 1. S. Elegendő vízzel pépnek főzve s ugy condra közt a fájós részre borogatni.

(11) Rp. Ungv. Alth: Olei hyosc. coct. aa. unc. sem; Laud. liqn. Sydenhami. dr. 1. m. e. s. Kenet bedőrszölgetni.

Göres oszlató csőre, melyhez a hurkabél göresös szorongatásai közt hőlény vonadékot is keverhetni: p. o.

(12) Rp. Aqu. valer. sylv. unc. 1 sem. Gumm. arab. unc. sem. Calom. gr. ij. (Extr hyosc. gr. X.) E. s. csőrének való.

A nagy petyhüdttség kersét és keserüsöt követel, p. o.

(13) Rp. Extr. aloes aquos. gr. V. Salis amar.; Eleosach. foenic. aa. dr. 1 dim. E. s. m. f. p. divid. in Dos. aequal. N. v. E. s. Minden 3 órában egy port vízben.

(14) v. Rp. Sulfur. magnes. crystall. unc. 2. solv. in aquae tepid. unc. 2 dein. — adde — Acid sulfur. diluti dr. 3. dim. Extr. Aloes aquosi gr. X. Detur in vitro embolo vitreo clauso. E. s. Éhomra vegyen egy kanállal egy pohár cukros vízben.

Ez a szokványi bélrekedést legjobb sikerrel megnyihiti.

Az aranyér okozta viszketeg és a tulságos izzadozás a legnagyobb tisztaságot követeli, égett keser porral (magnesia usta) vagy pozsga liszttel (semen lycopod) szokás behinteni, mikor igen latyakos s a bőrt is fölmarja; de soha sem szabad highalványoldattal (sublimat. corrosiv.) mosogatni, mert ez igen veszélyes utóbajokat, sőt halált is okozhat.

A rögtön elfojtott gátizzadás, herék gyulását. vak-ságot. igen veszélyes bélkint. sőt hirtelen halált is okozhat. Ilyenkor a gát környékét jól meg kell piócázni, mustárnag főzetbe, vagy meleg szappanyos vízbe mártott tyépet kell reá burogatni, s a hivesítve levezető szereket is gyorsan tyellézni [32—35.]

Midőn a gentyék nincsenek fölizgatva, de az életvidorság s a nagy eresség miatt igen sok enyves váladékot ejtékeznek. elannyira, hogy p. o. az aranyér vérzés a vörje [catamenia] helyett fehér genyés folyás történik, akkor is a kénpor a fő szer [10.] Ez a tulságos genyezést lecsillapítja, megszünteti, a szabályos vérzést pedig helyreállítja.

87. §. Az aranyér, az alhas, a verőce, szóval a zsigerek dugulásaiiban legerélyesb szer a kerse [Aloe]: mert ez az emésztő szerveket nem csak hogy fölizgatja, de

meg is erősíti, tékessé teszi, a verőce dugulásai minden sérelmeit jótékonyan megenyhíti. Illyenek p. o. a rászt, lép, máj és méhkór; de a büskört, sőt a köszvény bajait is eloszlatja. Az aranyér minden szenveit megenyhíti, a véres ejtéket, sőt a vörjezést is megindítja. az epe. a genyés váladékot sürgeli. annélkül, hogy kinos hasesikarást vagy vérhányást okozna. A viszerességet. a kormos szenes vért megtisztítja. sőt a szélütési hajlamot. az allhas dugulásait. az agybani vértorlásokat megenyhíti, eloszlatja. Kik naponta sok erősen élelemző tápszerek és lejek italokkal élnek, nélküle biztosan el sem lehetnek; mert ez az illy étrendre, a dözsölésre olly könnyen bekövetkező szélütési rohamot, legbiztosabban eltávolítja. Az illy érdemben leghasznosabb vények a következők:

(15) Rp. Tinct. Aloes simpl. Tr. rhei vinos. Tr. aromatic. aa. unc. dim. E. s. Két s 3 nap egy vagy 3 lóskával szedje; aztán ismét 3, 4 nap félre kell tenni.

(16) v. Rp. Extr. aloes aquos; — rhei aa. dr. I. dim. — trifol. fibrin. dr. 3. m. f. l. a. pil gr. 2-or. Consp. pulv. cinnam. E. s. Estvénkint 3 v. 9 labdaesot v: reá 1 lat szenna oldatot is ihatik.

(17) Rp. Tinct. Senn. unc. dim. E. s. Egyszerre kell bevenni.

(18) v. Rp. Extr. Aloes gr. xv. — Chelid. maj. — feltaur inspiss. aa. unc. dim. Aqu. cinuam. unc. VI. E. s. Két három óránkint egy kanállal.

(19) v. Rp. Extr. Aconit gr. iv. — Aloes aquos gr. xii. Aethiopotim. dr. I; flor. sulf. dr. 3; p. r. rhei — — jalapp. aa. dr. 2. Elaeos. cort. citr. dr. vi. m. f. p. E. s. Minden 3-ik nap reggel este egy lóskával egy pohár vízben vegye-

88. §. A már kifejlett aranyér esetében folyvást arra kell vigyázni, hogy hasznos-e vagy ártalmas; mert amazt gyámolítani. emezt pedig meg kell szüntetni.

Ha már néha folyt az aranyér. de megszünve új szenvek mutatkoztak. miket a folyó aranyér megenyhíthet. akkor a bélsikamító kénport [16] nem szabad elhelyezni; de azon kívül az alfel nadályozása, a meleg lábvizek. a gőzölés, sőt a gőzfürdők is szükségesek.

Az áthülés, megijjedés. nagy kihevülés miatt elfojtott aranyér néha olly veszélyes, hogy erélyes segély nélkül már 24 óra telve is halélla térhet. Itt az-érnyitás még akkor is szükséges, hol az egyén nem vérmes. A lábán

történő érnýtáson kívül még az izgató szappanos csörék is szükségesekek.

A szapora foglalkozásaim okozta meghülés következtében több ízben elakadt és mindannyiszor vérhányást okozó aranyérben önmagam jobb és balkarján 4 év alatt 11-szer vágattam eret, még pedig mind annyiszor 1 font vért, söt utoljára 2 nap egymás után is egy-egy font vért hagytam kifolyni. Így az olly gyakran veszélylyel fenyegető aranyér minden bajaitól megmenekülve, az óta 70 éves koromig, mi veszélyes nyavalya sem bántott.

A szorult (H. retentae) s a nem rendes időben megjelenő aranyér ritkán követel érnýtást: mert ez a folyó aranyér természeti iramát megzavarja. De az alfel nádályozása, a lábvizek, a meleg gözöltetés, úgy a meleg fürdők s a levezető csöréket nem tanácsos elhenyélni.

89. §. Ha pedig a vérmes egyének elszorult, megrekedt aranyere gyomor, tüdő vérzést, az alhas kínos görcseit idézi elő, ott a tüdő s gyomor nagy sérelmeik miatt a levezető ejtékkő szerek igen veszélyesek, azért is inkább csak az előbbi érnýtás, nádályozás, a gözöltetés, a lábvizek és a csörék tyellézendők. Belől pedig a méhfű és szikfű forrázat szükségesekek, p. o.

(20) Rp. Hrb. millefol. dr. 3. flor. Cham. dr. 1. infund. suff. qu. aqu. font. per ¹, h. v. c. Colat. unc. VIII. E. s. Csészénkint igya.

Utóbb a büzgye (asa) és a kesernyös elegyek is használhatók (60.)

90. §. Az aranyér okozta éthiány és szélkorgás szenveiben a következő vevény nyujt jó sikert:

(21) Rp. Camph.—myrrhae aa. dr. 1. Aloes dr. 2. pulv. r. rhei dr. dim. — Zedoar. dr. 2. Croci orient. gr. viii. m. f. pulv. gross. E. Önts reá két font lejket, s néhány nap senyvesztve, szürd át tiszta koytusba. S. Minden 2-ik vagy 3-ik nap estve lefekvés előtt kell egy kis gorcával [Stingelgläschen] bevenni. — Így virradóra egy vagy két pépes ejtéket okoz; melly minden bélesikarás nélkül, még a fejsajgást és a köszvény sérelmeit is megenyhíti.

(22) v. Rp. Extr. Aloes — cort. aurant. aa. uno. 2. pulv. r.

rhei grossi unc. 1. Spirit. Vini gallico. libr. 2. Macara per dies 7. dein. destillatum asserva. S. Reggel estve egy lóskával egy csésze visben.

Vagy a gyomor javító és bélsikamító szert használhatni, p. o.

(23) Rp. Infus. gentian-compos; — semin. anis. aa. unc. I. Magnes. Sulf. dr. I. dim. [v. natri subcarbonic. scr.] Trae. cardamom. compos; — Sennae. aa. dr. I. dim. M. e. s. Reggel éhgyomorra kell bevenni.

91. §. A már előbb is megjelent, úgy az évült és öröklési aranyérben, mihelyt más veszélyes gyanús szenvedet eltávolítva megenyhíthet, ugyan az előbbi szerek tyellézendők, u. m.: piócák az alfelre, meleg lábviz, mustárliszteli lábviz, gözletés és a kénköpor. (Sz. 1, 4.)

Az így eredt alhas görcseiben pedig a következő vény hatályos:

(24) Rp. Aqu. r. valer. sylv. — Flor. Cham. an. unc. II. — Extr. hyosc. gr. x. Syr. papav. alb. unc. II. E. s. óránként egy kanállal.

Az elhanyagolt létszabály okozta szenvedekben, úgy az izgalon nélküli aranyérben, s a válságosan jelentkező aranyér eseteiben, kivált ősszel és tavasszal az aranyér sürgelése is megkívántatik, mivel ez minden sérelmeket megnyhít és eloszlat; úgy a vele járó görcsös bántalmakban is. Itt a kerse és epevonadék nyujtanak jó sikert. (18, 19, 36.) Ugy szinte az ásványos vizek és fürdők használata.

Illy esetben az u. n. vértisztító szerek is nagyon jó sikerűek (21, 25), mert ha ezek mint meleg ital huzamosan lesznek használva; tehát nemcsak izzasztók és hugyejtők, de az egész élelmézt és vérforgást is megjavítják: mert a beszívódást, a gentyék (Schleimhäute) kiválasztásait, az izötyék (Synovialhäute), a savotyák (seröse Häute), a rojtyák (fibröse Häute) tevékenységeit fölizgatják, megjavítják, s így egyszersmind a tulságos átsajátítás és élelmézt szakmáit is mérzsékelik, jótékonyan megcsökkentik.

92. §. Az efféle vértisztító szereket szigoru étreud

és melegentartás mellett 3 vagy 6 hétig szokás használni, valamig t. i. az idült eliszaposult dugulások, a csorvak; a megrögzött elavult szenvek, az el- és kiválasztó tengélet zavarjai, a makacs senyvek; a vegybomlások bajai meg nem szüntek, s a megüditő tevékenység elő nem kerül.

Igy aztán még a megrögzött esuz. köszvény, a süny, a pikkelykór, az izzag, az elsulyosult bomlékos bujakór szenvek, a méhe és irnyezavarok, az idült börszenvek, a csontdagok is elenyésznek. De még az emésztő szenvek, sőt az egész test nagyfoku gyérségeiben is igen jótékony sikert nyújtanak; kivált ha mindezt a poshadt súlyos senyvek, az enyészítő izzadások, a bélejtések, a mézeshugy, az aszkór és tüdő genyezés is követik.

A kívánatos jó sikert a szigoru étrend, a sok vizivás, a test gerjelése, dörzsölése; a meleg fürdők, az egyenlő melegen tartás nagyban elősegítik: mindezeket, kivált a makacs aranyér szenveiben, a megrögzött köszvény, az idült kütegek és kivált a bujakór utósérrelmeiben általában nem szhbad elhenyélni.

Az ily érdemben annyira dicsért és valósággal jó sikerü vértisztító vények im' a következők:

(25) Rp. Rasur. lign. gvajacc. unc. II.; r. bardan; — sapon. Chinae, aa. unc. II.; r. liquir. — Sassaparill. — Gram; caric. aren. aa. unc. I. dim. Hrb. trifol. fibrin. — R. Calam. aromat. aa. dr. I. dim. M. f. Species. Div. in Dos. 8. E. s. Naponkint 1 adag lesz 5 font vizzel 3 fontra befözve és fölhasználva. — Ez még az öröklési aranyeret és köszvényt is meggyógyítja.

93. §. Az u. n. vakaranyér legyen bár öröklési hajlam, vagy a szabálytalan vezélet által indokolva, eleinte ugyan az aranyér ösztöneit illető szerelést követeli: p. o. a jellemző csomók érdekében a borkő vagy ecetsavas havgát képporral; az osztató növények kiszült levét, vonadékait (79. §.), ugy a csöréket a fürdő- és ásványos vizek huzamos használatát: mert eleinte már az ily gyógykezelésre is elfonnyadnak, meggyógyulnak.

Az igen duzzadt csomók teljes nyugalmat, és cse-

kély tápszer mellett. még a csomók közelébeni nádályozást is követelik, sőt fel is kell nyitogatni. de soha sem egyszerre. Gyógyszerül a kénvirág s a több izben említett gyenge bélejtöket használhatni: u. m. a kali tartaric. magnes. sulfuric; natrum phosphor. s m. e. (23)

94. §. De az igen fájdalmas gyulós, lázas sérelmekben néha csakugyan az érnyitás is szükséges; a gyengébb esetekben pedig a gátkörüli piócázás; a combok köpölyözése; a langyas gőzletés; a lágyító buronyok; a bölényel készült ülési fürdők; a hurkabél nyakás befecselése. Az igen kinos égelemkor 2 vagy 4 lat fris lenolaj, ugy a csomók téjszinneli, peteolaj vagy sótlan vajjal bekenése. A mákonnyal készült zilizkenöcs kevesbé ajánlható.

Utóbb a kinos sajtás enyhültével az előbbi buronyhoz ólyomecet is járulhat, vagy az ólyom mákonnyal kevert higany kenőt is használhatni (26).

95. §. Midőn pedig a nagyon súlyos sérelmek közt képtelen nyugtalanság, elcsüggedés, a mogorva buskór jelenkednek; ugy szinte midőn igen heves sajtás közt hurkabélgyulás, aranyérdagok és a végbéliszammal is fenyeget; akkor minél gyorsabb enyhülést kell szerezni. Mit a duzzant dagok kiüremzése s a gát nádályozása eszközöl; ha pedig így sem enyhülne, akkor a legerélyesebb hideg buronyzás tyellézendő, még pedig nemcsak a gátra, de az alhasra is.

Itt egyébkint arra is nagyon kell figyelni, hogy a vért a hideg buronyozás a vérmes hajlamu részekre ne szorítsa, s így a veszélyes gyülemeket, gyulásokat elő ne idézze.

Midőn még az erélyes hidegfürdők, az ülőfürdők sem hoznak enyhülést, akkor a hideg csörék, az egész test hideg vízzeli mosatása, a géppeli permetezés nagyon jó sikerűek: de szükségtelen vagy ellenjelzéskor tyellézve nagyon is veszélyesek.

Ily érdemben teljes szigorral kikell nyomozni, hogy a féltürdők s a hideg tyellezése előtt szükségesek-e a gyulást enyhítő hashajtók: mivel a 2, 3 izbeni székelés

után a félfürdők s a hideg csőrék is erélyesebbek, biztosabbak.

96. §. A csomók gyulladás utáni fönmaradt petyhüdt-sege szilárdító, szorító kenőcsöt igényel.

(26) P. o. Rp. Ungv. saturnini unc. dim. — Aluminis crudi dr. II. — Opii par. dr. dim. E. s. Röfgydarabkára kenve kell illelni. [Rus.]

(27) V. Rp. Liniment. saponato-terebinth. Szikfu vagy ólymos vízben föloldva lesz laugy melegen tyellézve.

(28) V. A következő kenőcs: Rp. Butyr. recent. insulsiu. pulv. Alumin. crudi dr. I. S. a petyhüdt csomókra.

Az aludt vérrel duzzadt csomókat föl szokás nyitogatni. Ugy a heves csomók, böttykék gyulladás és evésedéssel fenyegető esetében is, mit a lüktető sajjás megismertet, lágyító péppeli burogatás után rögtön föl kell nyitogatni s azután az előbbi ólymos kenőccsel bekötni.

A csomók fölnyitása után bekövetkező nagy vérzésben ugyanazon szert használhatni. (Copeland. Richter.)

97. §. Midön székelés közben a csomók kibugygyantak, tehát a vágányt egymásról elvonva olajos kéz vagy teuyér nyomással lengyén vissza helyezendők.

A nagyban kiszorult csomóknál a vágányt és a hurkabél nyilást még a vékonyszáru seggtükörrel is ki kell tágitni, s ugy a kiduzzant csomókat vissza helyezni. Ily esetben néha előbb még a csomók fölnyitása is szükséges; mert így a meglapult csomókat könnyebben visszahelyeztetni.

Ha erős vérzés következne reá, akkor bizvást hideg béfecselést, sőt hideg jeges vizburonyt is tyellézhetni.

A már megkeményült, megkérgeült csomókat egyedül is csak a művészi kiirtás által lehet gyökeresen meggyógyítani.

Egyébkint minden székelés után a hideg csőrék naponkiut tyellézendők, még pedig vagy 2 hétig; eleinte 4 vagy 5 lat hideg víz is elég, de utóbb baloldalára fektetve nagyobb csőréket is kell tyellézni.

Azonban soha sem szabad elfelejteni, hogy az illy erélyes hideg buronyok és csőrék mindenkor tilosak,

midőn még az aranyérfolyás tart. vagy pedig vérpökés, vérhányás, vagy némi szélütési roham mutatkozik.

98. §. A hónapok, évek folytán előkészülő véres aranyér mozzanatira, végre nagy bélkín, hughyszorulás s gyakori ejtékezési inger, szívdobogás és egyéb gyötrelmes szenvedések közt genyész üremzés után, a folyó aranyér is beköszönt, vagy pedig a bélsárral együtti vérzésben mutatkozik. Ez néha minden nyomás és kínos sajtás nélkül is megtörténik, t. i. midőn a vérző edények a bélnyílás külső partján a zárizom alatt szüremlik a vért.

A kifolyó vér mennyisége sokféle: mert néha csak cseppenként, csikosan, vagy enyeken környezi az ejtétet; de néha 5 lat, sőt néha több fontnyi vér (Haemorrhoides profusae) is kiejtül.

A nagyon csekély vérejtékre, a megelőző sérelmek sem tágulnak, meg nem enyhülnek. A tulságos aranyér ellenben új sérelmeket idéz elő.

99. §. A vérzés mennyisége, az indokok és az egyéniség sajátossága, eredménye; azért is azt meghatározni sem lehet.

Az ejtékkült vér eleinte vörös és folyó; de csekély idő telve kormos lesz, megalszik; büze pedig majd nem oly undorító, mint a gyermekágyas vérejtéke.

Néha csak csekély percig, többször néhány nap, minden székelés után is előkerül. Megjelenése gyakran egészen szabályos, de még többször szabálytalan; u. m. évenként 2, 3 ízben, vagy többször is. Nem ritkán ősz és tavaszkor, midőn a nagy világban változások történnek, szokott előkerülni. Máskor $\frac{1}{2}$ év, 3 hónap, sőt hetenkint is visszakerül. Sokszor egész év folytán csak egyetlen egy vérejték fordul elő. Nagy ritkán ismét szokványi ejtékké vál.

Minden új vérejtétet az aranyér mozzanati szokták megelőzni és követni. Ez az u. n. szabályos aranyér.

100. §. Az elégséges válságos aranyér folyásra mindenkor nagy enyhülés következik, miglen a jelkés vagy a csupa helyi vérejték alig nyujt némi enyhülést.

A válságos aranyér nem ritkán a köszvény, sőt a főhennyel is viszonyos; azok sérelmeit megenyhíti, eltávolítja; de nem ritkán azokat mint szövemény is követi, minthogy ugyanazon egy forrás eredményei.

Midőn az aranyér, mint más szervenek válsága fordul elő, akkor előzményei legfensőbb fokán mutatkozik, azokat megenyhíti, eloszlatja, s így a tulságos véreresség okozta elhangulás és minden egyéb zavarok is kilesznek egyenlítve.

A vérhastól annyiban különbözik, hogy abban majdnem minden 10 percben nagy erőltetés, néha lázas mozgalmak közt történik a vérejtés, s azt mindenkor a bélkin és hascsikorás szokta megelőzni, sőt a vérejtés és székelés is nyíltan külön válvák.

A vérhas egyébkint is járványilag szokott megjelenni; abban az aranyérhajlam, az ezt meglőző mozzanatok, a bötykék, esomók, az időszakiság, sőt az aranyér sajátszerű büze is hiányzik.

101. §. Az elégséges folyó aranyér a tulságos véreresség bántalmait elenyésztí, utánna a beteg jó életrendet tartva sokaig egészséges marad, sőt tartós életre is számíthat. De a gyermekek és fiatal serdülőknél igen könnyen vízkór, sárgaság és más senyv is következik utánna. Az éltes korban kimaradt vagy elfojtott aranyér viszont könnyen szélütést, bénulást, belső halálos gyűlásokat is előidézhethet. A tulságos aranyér pedig többféle senyvet u. m. a vízkórt, aszlázt, ha pedig mérzsékelni akarják, szélütést okozhat.

A nagyon csekély vérejtékre többnyire bús komorság, máj- és lépkór; vérpökés, véres hányás; máj- és lépduulás következnek.

A viselősök aranyérfolyása nem ritkán elvetélést okoz; a jelentékeny nyavalyákkal szövényes aranyér elfojtása pedig mindenkor veszélyes.

102. §. Mindezek nyilván igazolják, mikint a folyó aranyér gyógyítása még a vakaranyér bajainál is szorgosabb figyelmet követel. Illy érdemben leginkább a következő mozzanatokra szokás ügyelni, u. m.:

1. Milyelyt az aranyér véres ejtéke a megelőző sérelmeket bár némileg is megenyhíti, nyomban szenvedőleg kell vele bánni. Az edényszervezet vérforrongása vizenyős silány élelmzést követel. Testi s lelki nyugalom, kedélyesend, a nagy hév és hideg s azok gyors változásai mellőzendők; fekvése vízirányu legyen. Az alhas és lábai áthülését, ugy a hideg léghuzamát, de még a szellős budákat is kerülje.

A rendes aranyérfolyás mi gyógyszer sem igényel; a dugulás esetében egy csőre is elég jó sikert nyújt.

2. Ellenben a tisztán helyi és luzamos aranyérfolyása hideg csőrüket, utóbb fűz, eserháj főzetében föloldott timsós hideg buronyokat igényel, hogy ezek a tulságos vérejtéket lecsillapítsák.

Mint hogy ismét a terhesek aranyéres vérzése ritkán csupa helyi baj; sőt inkább a tulságos viszerességből ered, ugyan azért ezeknél a helyi gyógykezelés a legnagyobb figyelmet követeli.

103. §. Az igen csekély vérejtéken ugy kell segitni, mint az elfojtott aranyér esetén, kivált midőn a köszvény, a busongás, a lép- és májkór, az elme- és irnyeszemek is hozzá kerültek: mert mindezek a szabályzott aranyérfolyásra jótékonyan elenyészynek, p. o.:

(29) Rp. Flor. sulf. dr. II. pulp. tamarind. unc. II. Syr. simpl. q. S. ut fiat Electuar. E. s. naponkint 3 izben 1 lóskával.

4. Ha már a gyermek és zsenge korban fenyegetőleg mutatkozik, tehát fejlemét, a mint csak lehetséges, a tulságos viszerességet enyhítő szerek által időztetni s hátráltatni kell.

A tulságos aranyérfolyást, hol a sok vérejtékre az orca elhalványul; a szemek előtt szikrák szökdelnek, fülzugás és csöngés nyugtalanítják; hol a gyakorizben előforduló vérejtékre lankadtság, étundor, emésztés és étvágyhiány, elsoványodás, satnyulás, asztláz s más egyéb gyanús tünetmények mutatkoznak, tehát ily esetekben a tulságos vérejtéket mérsékelni, föltartóztatni, sőt elfojtani is lehet; de ezen utolsó kezelést csak is egyedül az életveszély esetében szabad tyellézni.

104. §. 6. Midőn kivált az erős izmos egyéneket még vérejték közben is némi gyulós esetiség hántja, akkor a silány éllemezésen kívül még az igazi bőjtölés, a sok vizivás, a timsóval készült savó, a tiszta borkő és River itala is szükséges, p. o.:

(30) Rp. Kali carbonic. dr. II. Cremor. tart. dr. III. Sacch. alb. unc. dim.; m. f. p. E. s. Egy lóskával vízbe keverve pözsgése közt igya.

(31) V. Rp. Natron. carb. acid. gr. viii. — Acid. tartaric. gr. V. Sacch. serpl. I; m. f. p. Dentur. doses tal. Nr. X. E. s. Óránkint egy port vízbe keverve.

Sőt a sürgető esetekben még a karoni érnýtás, a fusó is szükséges. A helyi szerelés pedig átalján tilos.

7. Ellenben midőn az aranvér mi gyanus rejtélyes bajjal sem szövökés, tehát akkor még a kezdeményes aranvér gyógyítása is jó sikert nyújt. Ily érdemben a már említett szerek (l. 1, 6) legjobb sikerűek (25).

(32) Rp. Electuar. lenitiv. unc. 2. Flor. sulf. dr. 2. Extr. gramin. liquid. unc. dim. m. f. E. s. Naponkint 3 ízben 1 vagy 2 lóskával (kávés kalán).

(33) V. Rp. Elect. lenitivu: Syr. rub. idaei aa. unc. I. Acid. tart. gr. xvi. Aqu. rub. idaei unc. II. E. s. Felét vagy egészen vegye. Legkellemesebb szer, ugy a következő is:

(34) Ol. amygd. dulc. rec. dr. I. p. gumm. arab. dr. dim. subig. dein. adde. Aqu. Laxativ. unc. IV. A. Ceras. nigr. unc. I. Extr. gramin. liquid. Syr. alth. aa. unc. dim. S. Minden 2 órában fél esészével. Ez csak gazdagoknak való.

8. Ha pedig az üdvös, vagy akár a veszélyes aranvér idő előtt el lett fojtva, s reá különbféle gyülemi. gyulási vérzési bajok kivált a jelesebb szervekben mutatkoznak, akkor azt tüstént vissza kell terelni, s illy érdemben a piócák, a köpük, a gát és alhas melegg burogatása, a hasejtékző enyhítők szerek, a kerse és a kénkő okvetlen szükségesekek.

(35) Rp. Extr. helleb. nigr. serpl. 2 myrrh. aquos.-boracis. Elacos. cort. citr. serpl. 1. Aqu. cinn. unc. 3. Syr. cort. aurant. unc. dim. Naponkint három ízben 1 kanállal.

(36) V. Rp. Extr. helleb. nigr.; assae; Aloes lucid.; vitriol martis arte fact. — Croci aa. dr. dim. Trae aloes qu. s. ut fiant mass. pilul; fiant ind. pil. gr. 2-or e. pulv. cinnam. E. s. Estvénkint 8 vagy 10 labdacot vegyen.

9. Néha kínos görcsös bántalmak is zaklatják a vérejtékszöt. Illy érdemben a hányató gyökér s a mákonyoldat csekély adagjai, gyakran ismételve legjobb sikert nyújtanak. Úgy a tisztált marhaepe (fel tauri) (38) a kerse, az ammonmézga (gumm. Ammon.) és a büzgye is használandók (62, 39, 60).

A rászt, lép, máj és bűskór pedig a büzgye és hódonyra úgy a hányató, borkő és gyökér csekély adagjaira szoktak megnyihülni.

10. Midön a vérhevülések és görcsös bántalmakra a vérejték tulságosan megered, ilyenkor a fahéj és mákonyoldat, a karok meleg posztóvali dörgölése, a karok polyávali körütekergetése, a szivgödre száraz köpükkeli izgatása, az alhas illanó kánforos kenetli dörzsölése s égennyeli kenyegetése legjobb sikert nyújtanak. Bevül még a gyönkeforrázat kevés égennyel is nyujtandó.

Ellenben, mint már említve volt, midön a vérejték jómérzsékü s enyhítő, akkor soha sem szabad elfojtani: mert igen nagy veszélyü esélyek szoktak reá következni.

11. Az u. n. zsonghiányos, petyhüdt aranyérszenveiben és vérejtékiben a cickaforrázat (infus. millefol.) Haller kénsavas lejkje (Elix. Acid. Haller), a fűszeres fahéjseppék. a fahéjolaj. a villósavany, a ratán, timpó, a timsó. az arcesa (katechu), a kínahéj, a vas, a fűszeres gyönke vagy narancshéj porral vegyítve használhatók. Kívül pedig hideg buronyok, hideg csörék vagy langyas égettborrali tyépek, Theden sebvize, az arabmézga, mákonylejk, söt savannyal készült csörék is tyellézendők.

107. §. 12. Az életveszéllyel fenyegető rohamokban, timsóoldat vagy Goulardvizbe mártott tincsek betolása, kivált a helyi tulságos vérzésben szükségesek, p. o. :

(37) Rp. Olei theréb. dr. 3 subigat. e. vitell. ovi; adde. Trac digit. — juniper. aa. dr. 3. Aqu. petros. unc. 2. E. s. Minden 3° órában a vesékbe dörzsölni.

(38) Rp. Olei theréb. unc. dim. vitelli ovi Nr. 1. Decoct. r. salep. unc. 3. m. e. s. Egy csörének való. — Nagy gyérség és makacs aranyérben. —

13. A nagyon kibugygyant és igen tetemes arany-értüszöket, csomókat, késsel vagy ollóval szokás nem egyszerre, hanem csak egymásután eltávolítani.

14. Vérejték szünetével a nem éltes, nem sünyös egyéneknél a vakaranyérnél említett gyökeres orvoslás intézendő (25).

(39) V. Rp. Sulf. depurat. unc. dim. Tartar. depurat. unc. I. Elaeos. citr. dr. 6. f. p. D. ad vitrum. E. s. Naponkint 3 ízben egy lóskával

15. Az enyhébb esetekben a szabályos életrend, a nem hevítő tápszerek, a szabad légkörbeni mérzsékelt járkálás, foglalkozás, a nádszövetű székeni vagy lószörduszán, vagy bőrrel bevont lószörpárnákoni ülés okvetlen szükséges, de a meleg ágy, a tollas derekaly s az ilyen dunyha és vánkosok tilosak.

16. Rendes itala sok víz; ha nem epés mérzsékü, tiszta lengye de jól kiforrott minden művészi és cseles készület nélküli sör; vérszünetével a jóféle tiszta vörös bort vízzel vegyítve is megengedhetni.

108. §. 17. Midőn a lép, májdugulás vagy a bél-férges okozzák a tulságos vérejtéket, tehát e vérejték szünetével szükség a jelzék igényelte szereket tyellézni. Ilyenek p. o. a gyántás mézgák, a féreg enyésztek; az irnyeszenvben a gyönke; edény gyérségben a cicka, a keserfa, elecke, a kintahéj és jó vigyázattal a vasas kész-letek, p. o. lép, májdugulás és sárgaság esetében.

(40) Rp. Extr. aloes aquos. gr. vii. tarax. dr. II. Aqu. foenic. unc. vi. — amygdal. amar. dr. I. E. s. Oránkint egy kalánnal. De sok cukros vizet is igyék; tápszere nyálkás és lágyra főtt tojás legyen.

(41) Rp. Aloes succotr. dr. I. fel. taur. recent.; petrol. rubr. aa. unc. dim. M. f. Ung. E. s. Naponkint 1 lóskára valót a köldök körül bedörzsölni.

18. Végzetül a minden aranyérben jótékony ásvány-vizek és fürdők használandók (125. §.). De a senyves bajokban a faelegy (Species lignor), és Zittman főzete is 4 vagy 6 hétig használhatók.

109. §. A dugult, megszűnt, elfojtott aranyérben a következőkre kell figyelni, u. m.

1. Midőn az aranyérfolyás minden további sérelem nélkül, kivált az élteseknél önkényt megszűnik, sőt mi aranyérösztön sem mutatkozik; akkor a berekesztő ásványvizek, a fürdők és az eszélyes létszabályain kívül mi gyógyszer sem szükséges. Sőt még az edényzet csekély izgalnában sem szabad hashajtó szereket rendelni.

2. Ellenben midőn a hibás életrend, a kihevülés, áthülés; kivált az alfel és végtagok rögtöni áthülése, ugy az elrettenés, nagy harag, tivornya, erős lovaglás, kocsizás, futás, a kedély-viharok, a csorvás ingerek, a bujakóros köszvényes senyvek, a kütegek gyors enyészete, a lázas bántalmak, a hideg szorító csőrék, a hideg buronyok és fürdők bitorlásai megszünteték, akkor a nagyon veszélyes sérelmek szerint kell a gyógykezelést intézni. Illy gyanús veszélyes szenvek közt feltünőbbek a mogorva busongás; a máj, lép, rászt és méhkór; a sziv- és gyomorsajgás; a puffadás; a szélkorgás; a dugulás; az étundor; az étvágy és emésztéshiány; a máj, lép és tüdő bántalmak okozta vérhányás; a fuldoklás; a mejjvizkór; a fekélyes tüdővész (phtisis pulmonalis exulcerans); a turhás tüdővész; a gyakori vérköpés; szivdobogás; az irnyedés, bénulás, szélütés, köszvény; a lágyéksajgás; a bél- és csipökin [ischias]; úgy a görcsök, torlódások, hevülések, vérgyülemek, a belső szervek gyulladásai, hűdései; az irnyedések; a mór, a szélütés; a gyomor, tüdő, a lép és vékonybél vérzései; a bélgyuláshoz igen közelítő bélkin, az ezt követő irtózatosságyötrelem, fojtogatás, nehéz légzés, béldugulás; a gyakori alélás és ájulás; a bélgyulást követő végtagok jéghidegsége és a mindenféle irnyés bántalmak.

110. §. Az említett gyanús veszélyes szenvek azt követelik, hogy a vérejtéket, a hol csak lehetséges, és némi előzményei mutatkoznak, tüstént vissza kell idézni, az elfojtott okait pedig azonnal eltávolítani.

Illy érdemben a tulságos irnyeszenvekben a hatályos görcsenyhítő és oszlató szereken kívül, kivált midőu a természeti erő lankadt s az alhas minden izgatottsága hiányzik, az u. n. hajtószeret okvetlenül szük-

ségesek; u. m. a kerse [aloe], a mézgye [myrrha], a hajtó lejkés oldat [Elixir.aperitiv], Paracelsus itala [Elix. proprietatis Paracelsi], p. o.:

(42) Rp. Myrrhae, croci, aloes, aa. dr. I. Coqu. c. aqu. destill. unc. xvi. Colatur unc. x. adde Trae Cardam. unc. I. E. s. Három óránként egy kalánnal vegye. (Ugyan ezen szereket lejk és kénsavanyal is senyvesztik, s azután mint lejket lecsepegtetik.)

Ugy az u. n. (43) Elix longae vitae, mely érdemben tarnics, rönye, gilisztatrömmag, kerse, sáfrány, fehér fenyő gilva (bolularicis) lesz bor vagy lejkel senyvesztve, s mint cseppek kis lóskával szedve. Ugy Stahl és Backer pilulái.

(44) P. o. Rp. Extr. helleb. nigr.; flor. sal. ammon. martial; aloes aa. dr. II. Croci dr. I. opii pur. d. dim. m. f. l. a. c. essentia rhei pil. gr. 2-or c. pulv. r. liquir. d. av. Scar. S. Naponként 1 v. 2 ízben 8 vagy 10 labdacsot. (Ez nem csak az aranyeret, de a vörjezést is megindítja.)

(45) Extr. helleb. nigr. — myrrh. aa. unc. dim. hrb. card. benedict. d. v. m. Exsiccatur in aere sicco, donec. ad pilul. forma mand. apta sit fiant. a. pil. gr. I. l. l. p. linn. E. s. 3 óránként 5 vagy 8 labdacsot. (Bacher). Szint oly erélyes mint az előbbi.

Ezekén kívül az alhasra meleg buronyok, meleg lábviz és az altést ismételt nadályozása; a combok belső oldaláni köpölyözések.

Gyakran a nadályozás, az alfel gözletése, sőt az érnnyitás is szükséges; belől ismét először a gyulást oszlató szerek, utóbb a hányató gyökér, a bölényvonadék, a mákony és a hihalvaes.

111. §. 4. Az igen sürgető tünetemények érdemében, kivált az aranyér okozta gyötrelmes bélkin esetében; melly igen könnyen, a hurka és más belek, de még a szomszéd részek gyulós bántalmait is előidézzi, a legerélyesebb gyuláselleni szerelést követelik u. m. a lábóni érnnyítást. A bélgyulás jeleiben az alhas nadályozása; bévül a genyés, olajos szerek; dollatáj bölényvonadékkal, még mákonyal is; sőt az édes higany is mint gyulásozlató, levezető és ejtékezést sürgető szer. [34]

5. Mindenként iparkodni kell az elfojtott vérejtéket, az alfelre rakott piócák, meleg gözletés, a derék és

combok köpölyözése, a lágyító csőrék, s a meleg láb-
vizek által, minél gyorsabban előidézni.

112. §. 6. Midőn pedig a heves bélgyulás, irnye-
dési bélhányással is fenyeget, akkor az érnyitás és na-
dályozás után. rögtön jeges burogatást is szükséges az
alhasra tyellézni.

7. Enyhébb esetekben a helyi nadályozás, az izgató
csőrék, a gyulást oszlató vizital s az igen erélyes hatásu
sós hashajtók [27, 3, 32—36] is elég jó sikert nyújtanak.

De az étrend is illetékes legyen, és minden ingert
elkerüljön; mert ezek az aranyéri javulást nagyban elő-
segítik.

VII. Szakasz.

A szabálytalan aranyér.

113. §. 1. A szabálytalan aranyér vagy a
lassudan megszűnő aranyér után következik, vagy
pedig az elakadt elfojtott aranyér helyébe más sérelmek
mutatkoznak. Ilyenek p. o. az agy, mell és alhas gyanús
bántalmi, a más szenvedéből vérések, a nemi részek
aranyeres bántalmi, u. m. a herékdagjai, a hullag, a
lökrigya gyulásai, a kihagyó szabányu gyulós lázak; az
agy, tüdő és mence s m. e. szervek heves vagy idült
bántalmi. Ugy az ifju erős izmos egyéneknél a túlkelő
vérbőség miatt, a magán részekbeni vértorlatok, irnye-
sérlemek. Ugy az érzéki szervezetben ingerlő de még
biztos igazodás nélküli válságos, a föllázadt viszeresség
által előidézte sérelmes izgatások; miket a még gyarló
természeti erő nem képes válságossá tenni.

2. Illy bántalmak érdekében is főjavallat az aranyér-
vézést ujra előidézni; de az u. n. hajtószereket még is
egyedül akkor szabad tyellézni, midőn az alhas szenvei
nyíltan kitünök, és ha illy esetben sincs a vér és az
irnyezet nagyon fölizgatva.

114. §. 3. Gyógyítása ugy történik okszerűleg,
midőn a legszigorubb ingernélküli életrend, a szabad

légkörbeni járkelés, foglalkozás, lovagláson kívül, a sok viz, savó és a sok ásványos vizek ivását gyakorolja.

Illyenek p. o. az egeri, karlsbadi, marienbrunni, budai, füredi s. m. e.

Az alfel körét is több izben, akár hetenkint meg kell piócázni; minden rohanva beható szereket pedig ovakodva elmellőzni.

4. Gyulás esetében a lobosztatók; a tüdő évült turháiban, a Szelter és Obersalzbruni ásványvizek; de a mellre vagy a karokra evező kutacsokat is kell tyellézni.

5. A tüdő, gyomor s más egyéb szerek vérzéseit sem szabad rögtön elnyomni: egyedül az életveszélyes esetben lehet a hivesítő, a lengyén elvezető szerveket használni. Az illy esetekbeni aranyér bántalmai, mindenkor a legenyhébb szerekre javulnak. (32. 33.)

115. §. A csekély erőlködésre is könnyen és gyakran lejáró béliszam esetében, a beteget hasára fektetve, s alfelét fölgyámolva, olajos rongyal bevont kézzel szokás a béliszamot lengyén visszahelyezni.

(46) Béliszam esetében: Rp. Extr. nuc. vomic. gr. 1. v. 2. Aqu. destill. dr. 2. E. s. 4 óránként 10 v. 15 cseppet v.

(47) ha tartós. Rp. Extr. nuc. vomic. gr. vi. — ratanh. gr. iv. Aqu. destill. unc. 2. Mucil. g. arab. dr. i. E. s. 3—4 óránként egy lóskával.

Ha mi gyulós vagy mi más veszélyes jelkék sem mutatkoznak a félfürdők, a fanyar szerekkel mosogatás és csőrök is tyellézendők. Illyenek p. o. a makk, a tölgyfakéreg, a timpó (tormentilla) főtt leve timsóval vagy kénsavas vassóval vegyítve.

(48) Rp. Rad. tormentill. Cort. quere. aa. unc. dim. Contus. e. e. s. qu. acqu. p. $\frac{1}{2}$ h. Colar. unc. viii. adde. Alumin. crud. dr. dim. Roob Moror. unc. i. S. A béliszam visszahelyezése után egy kis czészére valót befecskenedezni.

7. Utóbb az illy elnyűtt, elgyengült részek sziláriditása és az uj izsam meggátlása érdekében, a hideg mosogatás, sőt a hideg csőrök is naponkint tyellézendők.

116. §. Az erélytelen esomók, bötükék, ha mi vért sem ejtkeznek, meleg lábviz, piócák, száraz köpük által

izgatandók. Gyógyszerül viszont a kerse, szappanfű, perje, pitypan s a veneciai szappan, mint az emésztést sürgelő, elválasztó s a csomók ejtékeit izgató szerek használandók, p. o.

(49) Rp. pulv. fol. Senn. — tartar. depur. aa. dr. ii. — sem. foenic. scr. iv. pulp. prunor. unc. iii. Syr. simpl. q. s. ut. f. Electuar. E. s. 2 óránként megkeverve 2 lóskával.

(50) v. Rp. Lact. sulfur; carbon. magnes. Elaeos. citr. aa. dr. ii. tart. depur. unc. dim. u. f. pulv. d. ad scat. S. Naponkiut 4 ízben 1 lóskával.

Ellenben mihelyt tulságos ejtékezés mutatkozik, akkor a kén és sósavany, a sósavanyu, vaspor s a kubéba bors fogják, ha éppenséggel szükséges, azt jó sikerrel megkorlátozni.

117. §. A tetemes fonnyadt, elsilányult csomók, bőtykék, tarajok érdekében, minthogy ezek a béliszamát, és a zárizom kinos összeszorító göreseit igen könnyen előidézik, legtanácsosabb azokat sebészileg eltávolítani. Mivel pedig azok lekötése igen tartós, kinos gyötrelmet okoz, tehát legjobb azokat, minden habozás nélkül, kés-sel vagy ollóval lecsipni, vagy kiirtani.

10. Sokan illy esetben a dag hegyét izzó vassal is szokták megégetni, hogy az erre támadt evesedés a dagokat elenyésztené. Azonban itt a Mitteldorf szerinti gerzselés (galvanocaustik) a legjobb, leggyorsabb műtészet: mert így mihelyt a platindrót a dagokra lesz hurkolva, s a gerjőte a drótot izzóvá teszi, tehát azon iramban az egész dagot is minden vérzés nélkül leszeli, sőt a sebhelyét is nyomba beforrasztja.

De csakugyan reá eleinte hideg buronyt is kell használni; utóbb ismét a langy vízbe mártott, kifacsart tyépet, így két hét alatt minden utóbaj nélkül meggyógyul. (1. 122.)

Ki pedig a véres, a lekötési, sőt a gerzselési műtészettől is nagyon irtózik, az minden ejtékezés után kénytelen a kifityegő dagot visszanyomogatni. Egyébkint az apró fonnyadt csomók és tarajkák holtiglan is minden baj nélkül megmaradhatnak.

118. §. 11. Az igen érzékeny csomók gyulós sajgásai nadályozást, de néha az érnýtást is követelik; söt nem ritkán még a lágyító párolás s burogatás is szükséges.

Ezen csomók eleinte lágyak, láthatók, tapinthatók és mi sérelmet sem okoznak; de megnyölve kinos égelmesszurást, égelmét, nyilalást, szék eröltetést okoznak; söt az üremzést is nagyon elsulyosítják, kinosná teszik. Gyakran el is enyésznek és mint fonnyadt redök vagy kemény hártya függelékek mutatkoznak.

12. Az illy csomók tüszői vagy üresek, vagy vérrel telvék; eleinte bab, borsó, gömb, pete vagy tarajkülemük. A seggnyíláson kívül az u. n. külső, belül a belső aranyér csomók. szinte ölyomszinűek vagy szederjések; utóbb azonban pete, söt ökölhyire is megnyölnek. Míhelyt ezen feltünő eres dagok, bötykék, viszértágulások és tarjak evesedésbe térnek, akkor az enyhító gyuláoszlató szereken kívül belöl a következő szerek jó hatásuak: u. m.

(51) Rp. Sulf. depur. dr. ii. tartar. depur. dr. vi. Sach. alb. dr. iii. m. f. p. S. Naponkint 3 ízben egy lóskával.

(52) v. Rp. Sulf. praecipit. dr. i. dim.; pulpae tamarindor unc. ii. Cort. aurant. condit. unc. dim. Sacch. alb. unc. i. m. f. l. a. Electuarim. S. Naponkint 3—4 ízben egy lóskával.

13. Mílön üremzés közben kibugygyannak. tehát bevonulások, benyomatások előtt a beteg sem járhat, sem ülhet, de még a fekvés is kinosan esik.

Az aranyér torlat idején, kivált ha vaskosak, igen kinos nyilaló sajgáson kívül, még kinos görcsöket söt elképpesztő rángalmakat is okoznak. Itt Rust vénye nagyon jó sikert nyújt, p. o.

(53) Rp. Pulv. alum. crud. dr. ii. Ung. lithargyr. unc. dim. Opii pur. dr. dim. m. f. ung. S. Rongyra kenve a gyulós csomókra illezní.

(54) v. Rp. borac. dr. dim. Ungv. rosat. unc. dim. S. Estvénkint bedörzsölní.

Illy esetben, valamint a szabálytalan aranyér más kinos bántalmaiban a következő szereket is szokás rendelni. p. o.

(55) Rp. Flor. sulf. dr. ii; pul. Semin. foenic. — Sacch. alb. aa. dr. iii. m. f. p. S. Naponkiut 4 izben egy lóskával.

(56) Rp. Flor. chamom. dr. iii. f. l. a. Infus. ad. unc. iv. adde Extr. Aloes aquos gr. iv. v. vi. — Mel communis unc. dim. E. s. Csőrének való.

(57) v. Rp. Extr. Aloes aquos. ser. i. Calomel gr. i. dim. — Syr. rhei q. s. ut f. pil. Nr. XX. S. Naponkiut 3 izben 2 vagy 4 labdaesot vegyen be.

(58) Rp. Extr. Aloes aqu. ser. i. Sapon. venet. gr. x. Calomel. gr. iv. Syr. rhei. qu. sat. ut. f. l. a. pil. Nr. XX. E. s. Estve reggel két labdaesot.

(59) Rp. Aloes succotrin dr. i. — Sapon. venet. dr. dim. Cremor. tart. gr. xv. — Sulf. gr. xii. pulv. nucis Moschat. gr. iii. f. l. a. pil. gr. 2. . s. Este s reggel két bojót.

(60) Rp. Gumm. Ammoniac. — Extr. tarax. — Sapon. medical. aa. dr. i. Aloes — assae foetid. aa. dr. dim. m. f. l. a. pil. gr. 2-or. e. pulv. magnes. E. s. Reggel este 10 darabot vegyen be.

(61) Rp. Asae foetid. Extr. valer. sylv. aa. dr. dim. Extr. pulsat. gr. ii. m. f. l. a. pil. xxx. E. s. 2 izben 4 labdaesot.

(62) Rp. Fel tauri inspiss. dr. dim. Sapon. medic. dr. i. Alces ser. i. m. f. e. Kali carbon. pil. gr. 2-or. E. s. Naponkiut 2 izben 5 v. 10 darabot.

(63) Rp. Picis nigri dr. dim. f. l. a. pil. 3. E. s. Estvénkint egy darabot. Ez sok ideig mint nagyon erőlyes szer volt titkolva

190. §. 14. A helyi bajok miatt az erőltetés okozta bötykék, esomókban. eleinte a hideg vízzeli csőrék, az alfel hideg vízzeli burogatása, utóbb a zsongító szerek nyujtják a legjobb sikert. Hol a hivesítve enyhítő bélejtöket ssm szabad elhanyagolni. (32. 33. 49. 56.)

15. Az erőlködéésre kibugygyant esomókat lassu simogatás, tejszin vagy olajjal bekent ujjakkal. tüstént vissza kell nyomogatni. Ha pedig nagyon kinos nyiláló sajkást okoznak. tejben főtt szikkfü vagy bodzavirág meleg gözlése által megenyhítve, még ziliz irral. len olaj vagy vajjal is be kell kengetni, sőt hideg buronnyal is eloszlatni. (54. v.)

(64) Rp. Pulv. subtil. alumin. dr. i. Ungv. Calendul. unc. i. m. f. ung. E. s. Tépéssel a esomókra tyellézni.

16. Néha a nagy ingerlésre gyulósak is lesznek; az erőltetett székeléskor kiduzzanva kiszorulva, becsipetve megis üszkösödnek. Más izben lehorzsolódva, kifakadva

igen gonosz fekélyekké válnak, néha ismét megkeményülve a hurkabél pörtyös elfajulásait képezik.

A becsipett összeguzsolt csomókat föl kell nyitni, tartalmukat kinyomogatni, hogy üszökbe ne térjenek, és csak így lehet az említett kezelés által visszahelyezni.

121. §. 17. Az évült. gyulós, horzsoltan kérges csomók a szorító szerekre javulnak. Ilyen p. o. a timsós oldattali burogatás, a zsiska-ir, a lejkes. bor és fűszeres oldatokkali tyépezés: v. (53.)

(65) Rp. Pulv. gallar. turcic. subtil. dr. i. Adip. Snil. unc. i. m. f. u. E. s. A petyhüdt kérges csomókra kenegetni.

18. Midőn az igen nagy csomók az üremzést gátolják, s a beteget folytonos kínos sajtóval zaklatják; midőn sok izben vérzenek, szüntelen kiüszamodva kiszorulnak, úgy hogy csak igen bajosan lehet visszanyomogatni; úgy akkor is ha igen kemények, kérgesek, pörtyösek és rondán evések, műtészet által szokás eltávolítani.

122. §. 29. Műtészet előtt langyos csörével szükség a hurkabelet kiöblíteni, aztán a hasán fekvő beteg alfele lesz fölgyámolva. Seggpofáit a a segéd egymástól elvonja, hogy így a seggnyílás előbbre vonulna. Ilyenkor a beteget még székelési erőltetésre is kell nógatni, hogy az így kinyomult csomót a csipeszszel megfogva, a műtész a Cooper ollójával lecsipesse. De azon lecsipést is úgy kell intézni, hogy még a csomó egyharmad része megmaradjon.

A vérzést a hideg víz befecselése, vagy a fanyar szorító szerek állítják el. Sőt nagy szükség idején, még a habidomú izzó vassal is meg lesz égetve.

Műtészet után, jeges vízbe mártott tépést kell reá rakogatni, s a $\bar{\tau}$ kötéssel megrögzíteni.

30. A netalán a műtészet után mutatkozó sérelmek, u. m. a gyulás, göresök, a láz, bélkin és a hügyrekedés bántalmait az igényelt szerek fogják megnyihitni.

31. Midőn műtészet után s az aranyér bántalmait enyhültével a hurkabél megszűkült, tehát időnkint elég vastos viaszos irral bekent tincset kell a seggnyíláson betolni.

123. §. 1. Az igen tulságos heves aranyér vérzés teljes nyugalmat, szalma, szőr, vagy seckával telt duzzáni fekvést követel. Itala cicka forrázat; buronyul viz, ecet és lejkes hideg vegyékék; hideg ülési fürdők szükségesek. A végbélbe még timsós oldat is be lesz fecselve, vagy egy darabka ezen oldatba mártott szivacs lesz mint hideg bürony használva. Sőt szükség idején még timsós oldatba mártott tépéssel is be szokás a végbélt tömészelni.

2. Midőn a tulságos vérvesztésre gyanús vérhiány következik, akkor az erősítve élesztő szerek hasznosak, u. m. a szénagos vas; a kina, a rönnye, a tarka bogáncs (card. bened.), az izlandi zuzmó, és az illetékes tápszerrek; u. m. sültlús, sonka, ugy a jóféle édes borok csekély adagja.

124. §. 3. Az ismétlődés esetében a minél gyorsabbi meggátolás iránt kell intézkedni. Hol egyébkint csak előzményi jellegű és jótékony válságot szerzett, vagy ha mint már szokványi aranyér föltűnő enyhülést, s általános javulást okozott, akkor az elnyomatása még ha tulságos is, ritkán üdvös: mert rendszerint gyanús vésteljes sérlemeket fogna előidézni.

4. Egyébkint a gyógyuló aranyeres, a naponkinti szorgalmatos mozgást, járkelést, a szabad légkörbeni foglalkozást, a test gyakorlásait, a naponti hideg vízzeli mosogatást, a művészi permetezést el ne mulasztja; mind ezekeket huzamos időn át gyakorolja.

Élleme nagyobb részint húslé, zöldség lúsvegyékkel; itala sok tiszta víz legyen.

125. §. Elméjét a hogy csak szerét teheti földerítse, azért is a vig társalgást többé ki ne kerülje; de annyival inkább ovakodjék a magánybani csüggeteg buslakodástól. Hetenkint vagy egy izben jó borral is fölvidámitsa magát; hébe hóba a langyos fürdöket is használja, mivel ezek a bőr tevékenységét fölizgatják, a vérforgást meggyorsítják.

5. A naponti rendes székelésre is ügyeljen, s ha netalán az elakadna, vagy zavarba jönne, tehát a lengye

hashajtókat se hanyélje el (32.) de a beleket tulságosan ingerlő s kivált hascsikaró szereket. a labdacsokat szigorúan elmellőzze.

A legjobb sikerű gyulást és izgalmat enyhítő, oszlató és bélsikamító gyenge gyógyszerek, az ásványvizek, a Glauber sója, a kénsavas keseréleg (*sulfas magnesiae*) úgy a konyhasós vizek, p. o. a karlsbadi, pülnei, szaid-szützi, bilini, égeri, marienbadi, a kesernyés savós ivándi, esztergomi, alapi és a budai ásványvizek.

126. §. A huy és ivarszervek aranyeres szenvedései (II. organor. uropoeticor. et genitalium). a vesék. a hullag heves sajjásai, a heretartók göresei. a herék fölfelé huzódózása, a huygszorulás, huygcesepegés, huygrekedés, a makk boszantó viszketege, s a kinos mervedések által jelentik magokat. Ezekhez járulnak a tetemes edényláz, erőltetés, haspuffadás. a nemző részek orbánca. a herék, a szemérajkak kelléscsömői, a herék, a lágvékrigyák, és a lökrigya gyulós dagjai. A nőket még olly kinos érzelem is zaklatja, mintha a méhe erőszakosan a mencébe huzódnék; szóval a gyulós és göresös szenvedések sulyos vegyéke mutatkozik. Ezekre következnek a hullag kinos sajjásai; mit a huygrekedés okozta bötykék duzzadása, göresös guzsolásai idéznek elő, a hullagnyilást is erőszakosan elzárják. A lökrigya creinek duzzadtsága szinte huygrekedést okoz; mit a sulyosan kezelhető huygcsap betolása és a végbélbe betolt s a lökrigyát tapogató uj is bizonyít.

127. §. A hullag nyakából néha az aranyérral egy idejű a huygyali vérejték is kiürül, melly néha már meg is olvadt, s így lecsapódva igen keserves kinos közt ejtőkül. Ez az u. n. vérhuygyozás (*Haematuria*) kinos ejtékezésé néha huygrekedést, sőt rángalmakat is előidéz. mindön nagy rázkódás közt tetemes vér is kiürül.

Máskor ismét minden huygerötetés nélkül könnyen kicsepeg (*Haematuria stillaticia*). Ez a csepegő vérhuygyozás; de ehez is nem ritkán kinos mervedés, a begyerő szorongása, égelme, sajjása szövetkezik, melly a beteget nem csak vizelés közben, de még azután is zaklatja.

Ezt is, mint az aranyér folyást, a helyi viszerek duzzadása, eltelése okozza, még pedig vagy mint az örök-lési hajlam, vagy az ostoba önfertőztetés, az ingerlő hujyejték bitorlása, vagy a köszvény, a bujakór, vagy pedig a csuz eredményei.

Néha kínos veszélyes hujyrekedést, hullaggyulást és tartós kínos genyezést is okoz, midőn a beteg irtóza-tos bögés közt huzza ki a hujycsőbe szorult kocsonyás enyek cafatjait. Miatta olykor a hullag hártái megvas-kosulva megűszkösülnek, máskor a herék, a lágyék, a lökrigyák, a nőknél a hüvely megkeményülve, megpör-tyősülve, maró fekélyezésbe térnek.

A hujy és ivar szervek, u. n. vakaranyere a nősz-kelest is kinossá teszi, s meggátolja. A folyó vérzés rö-g-töni elfojtása pedig szintolly veszélyes eseteket idézhet elő, mint a szabályos aranyér elnyomása.

128. §. Orvoslása ugyan ezen bántalmak szerint történik, u. m.

1. A gyulladás borzasztó fájdalmi érnýtást, az alhas és gát nádályozását követelik, úgy a burogatásokat és a borkőport kénkövel, hogy a beleket megsikosítsák. [1. 55. 49.]

2. Az igen szapora vérvesztés nélküli görcsök ge-nyés olajos szerekre javulnak, mellyekben még bölény, mákony vonadékot és hódonyt is szokás vegyíteni (34); utóbb pedig a hányató gyök kis adagjai nyujtandók. A görcsoszlató dörzsölés, a burogatások, a mákonyali ola-jos csőrék, a meleg gözletés, és kivált a langyos enyhítő fürdők is okvetlen szükségesek.

3. A kínos hujyrekedés, mint a hullaggyulás jel-zője szinte érnýtást, helyi nádályozást követel, bevül pedig az olajos genyés szerek nyujtandók.

4. A hullag nyaka vérzsurmávali bedngulása a hujy-esaponi enyhítő oszlató befecselést követeli.

129. §. 5. a görcsös hujyrekedés, a már fölebb em-lített olajos, bölényes szerekre javul. Mihelyt pedig a gyulladás és görcsoszlatókra jó siker nem mutatkozik, ak-kor a hujyesapot, ha csak a hudeső szögletes kanyar-

ján bevonulhat, soha sem kell elmellőzni. Ha pedig sehoggy sem sikerül, akkor a hólyag szurás is szükséges.

6. Midőn a mervencsek kínos duzzadása s az éjjeli tenyezés nagyon szapora, tehát lefekvőre a kánfor kis adagját kell bevetetni; mihez, ha görcs is vegyült a bajhoz, kevés mákonyt is rendelhetni.

7. Az ivarrészek és a szemérem tájék csuszos bántalmi többnyire a nadályozást követelik, azután a bürök és bölényes buronyokat; végre pedig a higany kenőcsöt is be kell dörzsöltetni.

130. §. Midőn a támadt gyulós kelevények el nem oszlanak, sőt a megérés jelei mutatkoznak, akkor az érlelő meleg pép burogatás után, a tályét azonnal fel kell nyitni: mert így leginkább el lehet a kínos sipolyokat távolítani.

A többek közt egy olly esetem is volt, hol a segg pofáit 18 sipoly körül aknáztá, s a beteget még Bécsben sem merészelték műtészelni. En azonban minden sipolyt lőszőrrel átfűzve, a mint a kívül összekötött lőszőr lassankint a sipolyokat átszelte, ugy azok ezen átszelés után szerencsésen be is gyógyultak.

9. Teljes gyökeres orvoslást egyedül a szabályos aranyér megjelenése nyujthat, de ez is csak az uj sérelmeknél, és midőn már előbb a hurkabél csomói is mutatkoztak. Illy érdemben a seggnyilas körét gyakor izben meg kell nadályozni, s a gát és allhasra lágyító meleg burogatást, s az alfel gözléseit rendelni. Ugyan illy kezeléskor a külső ivarrészekre hideg vizes, ecetes, jeges vagy hóvali buronyokat rakogatni. (Quarin). *

* Taganrog és Szaratov egy s két jeles orvosa mindenféle kül és belső nyavalyát; nevezetesen a méh. máj. lép, és aranyér szenvedt, ugy a tulságos égett bort vedelő orosz birodalmi iszákosok rezgődjét is [Oinomanie; delirium potatorum] szinte a legszigorubb életszabály mellett egyedül lótejsavóval orvosolják. Melly végre egész ménest is tartanak. És szinte jó sikerü eredményt is bemu-

tattak. Ez szinte a többi gyógyszerelés különösségeihez tartozik. Valamint az is olly különösség, hogy nálunk Heves megyében szint úgy, mint a Kaspi tenger közelébeni Asztrakán körül a köznép mindentéle kül és belnyavalyát görögdinnyével orvosol; sőt még a pokolvart és rákfekélyt is. De a mint nálunk a hevesi korhanyos fekete homok igen jó, úgy a Duna és volga közti hófehér futó főheny termi talán az egész világon a legtöbb és legjobb árbuzt [görög] és sárgadinnyét. De ugyan az ottani főheny mit a folyók az Ural hegyéből kihozva itt a szapora árvizek dulásai közt leraknak, árbuzon, dinnyén és rönyén [rhabarbara] kívül mi egyebet sem is terem. És ha valahol, de csakugyan itt láthatni, mikint sodorja föl a villanyos forgó szél a rengeteg puszták fehér főhenyét dimyéstül, telkestül és más árbuz telekre ismét lecsapja, hol újra tovább nyöl, így még vadon is terem az izletes jó árbuz. Ott egész éven át szinte új termésig árbuzzal él a nép: mert öregét apraját iszonyú nagy hordók sósvizébe savanyítva, így egész új termésig eltart. Nyáron s ősz elején a legszebb árbuz párja 2 vagy 3 kopek [rézkrajcár]; besavanyítva eleinte egy árbuz ára 3, utóbb 7, sőt 10 kopek. S ezt a nép úgy falja, mint a legkedvesebb csemegét, azt föl sem szeli, hanem héjjastól, magostól, szóval mindenestül úgy habzsolja, hogy szinte recseg; szája szélén pedig a leve lecsurog; de még a ló, marha és a teve is nagyon szeretik. — Az is nevezetes, hogy a szép rózsaszínű édes heves árbuz evéstől az ember haja megsárgul. Én csupán 2 hétig éltem vele, midőn az igen szigorú orosz böjt miatt az előttem iszonyatos halon kívül, még csak tojást sem lehetett kapni, és ime hajam, szakállam egészen megsárgult; utóbb szinte a két heti zöldkender olajos étkezésre ismét vörösszínre vált. Itthon pedig a szabályos étkezésre szépen megöszült.

VIII. Szakasz.

A genyés aranyér.

131. §. A genyés aranyér [H. mucosae albae. Schleim oder weisse H.]

Midőn a végbélből vagyis a hüvelyből székelés közben vagy utánna kínos égelem. sajtós és szorongó erőltetés közt. mintha valamely cövek szorult volna a végbélbe. holmi nyákás, petyés, majd kocsonyaszerű. zsiros. üveges vagy békanyálféle, majd igen csipős, maró. saját-szerűleg mint a lábujjak közti mocsok büzelgő. zolás. fakósárga vagy zsufaszínű geccsés vércsikos enyék ejtéskül, ez az u. n. genyés aranyér.

Máskor, nevezetesen a vakaranyér esetében. székelésen kívül is alig érezhetőleg. még pedig nagy mennyiségben kiömlik. Ellenben a csak kanálnyi vérejték néhány napig is eltart.

Az illy enyеkejtésre. valamint az aranyér folyásra szinte az aranyér minden szenvei megennyhülnek. Az illy ejték eleinte szabályosan kerül elő, és meg is szünik. utóbb pedig szabálytalan, sőt szokványi is lesz.

132. §. Ezt mindenkor a belek fészengése. sajtósága. az étundor, szélkór, bélkin. a derék és lágyéksajtós; az alfel viszketése. szóval az aranyér-hajlam tünetényei szokták megelőzni. De még némi sömörféle küteg is mutatkozik, az alfel és ivarszervek, kivált a borék s a comb belső oldalain. sőt ezek kérges lehámlása, a gát kínos viszketése, erős büzelgő izzadása is zaklatják. Azonban a gátviszketése nem csak itt. de a véres aranyér és a vakaranyér eseteiben is mindenkor megszokott jelenni. Ezen viszketeg és izzadozás rögtöni elnyomása szintoly veszélyes bajokat idéz elő. mint mint mikor a folyó aranyér vagy a büzelgő lábbizzadás lettek oktalanul elnyomva.

133. §. A genyés aranyeret szinte az öröklési hajlam okozta szenvek szokták megelőzni, s ugyan ezek által lehet is a helyi genyezéstől [blenorrhoea intestini recti] a genyszékeléstől és a méljen rejtőzö kelevények

genes üremeitől, ugy a bagzók csufos gecsezése [gonorrhoea] bajaitól, és a nők néha igen förtelmes büzzü s nagy mennyiségű genyömléseitől [fluor albus] is megkülönböztetni.

Hogy miért ered az öröklési aranyérsenyből egyszer véres, máskor genyés ejték, az még nincs biztosan kinyomozva; csak annyi bizonyos, hogy a tulságos visszesség az első esetben a vérterjedéstől, ebben pedig az enyekes anyagtól törekszik megválni. Hogy egyébkint a förtelmes bagzás, a feslett életűek förtésélüsei, az elfojtott hurut, a csusz, köszvény, és sömörféle hárulatok a huzamos vérhas, a gyakori áthülés, a végbél idült gyulladásága is gyakran előidézik, az kétséget sem szenved.

134. §. Magán véve, jóllehet időző, gyakran félben hagyó, néha időszakai, néha szokványi, azért még sem veszélyes; de ha elakad, megreked, vagy oktalanul el lett fojtva, kivált az éltés korban, akkor igen is veszélyes szenvedet éleszt.

Illyenek a genyés fulladozás, a tartós kehe, a végbél idült gyulladásága, hártái vaskos duzzadtsága; de még a szemkötyü, az őrrgentye, a fül, nyak, torok sérelmeit is előkeleszti, ugy a végbél szorulásait, fekélyes sipolyjait. Ha pedig más senyvekkel is szövötkszik, akkor nem ritkán a halált is előidézi, sietteti.

135. §. Orvoslása a feltünő szenvedek szerint történik: u. m.

1. A genyés, enyekes aranyérben eleinte a lengyén songító szerek elég jó sikert nyujtanak: illyenek p. o. a cicka [20], az elecke, az irlandi zuzmó, a keserfa, a cserhej, a kina, s. m. e. Ugy a zsongító csörék, a derék csipős szerekkel bedörzsölései, a hólyaghuzók, a zuhanozás, a delejzés, és kivált a több izbeni gerjelés. Egyébkint a hivesítő bélejtöket, kivált a borkő és kénport sem szabad elhenyélteni.

2. A genyés aranyér okszerű orvoslása követeli, hogy mindenek előtt az alhas vérmessége méltányoltassék. Illy érdemben az alig, vagy igen szüken éllemző tápszer a legjobb sikert nyujtja. Illy érdemből híresül-

tek el Schrott kemény zsemle, Prisznisz szigoru böjtölési, vizitációs, zuhanyzási és nedves pokrócokba takart izzasztó szerelései. — Segédül szolgálnak egyébkint az igényelte körülmények szerint az érnýtás, a helyi nádályozás, a fúsó (nitrum), a borkö, kénpor és a növény-savanyok használata.

A vérforgást, az el és kiválasztást enyhítve sürgelő s oszlató szerek [27, 1—5] ugy a maró haméleg higsága [liquor kali caust], a tífény, a higany és a büzeny [ammon]. Végre az oszlató savanyú vizek, a fürdök, a helyi és bőrkiválasztásait jótékonyan elősegítik.

136. §. Midön a genyés aranyér a vérejtékszöt megelőzi, vagy midön a duzzadt bötykék is kifityegnek, tehát illy esetben a vérejtéket sürgelni, a csomókat pedig meg szokás piócázni.

. Midön a genyés aranyér tisztán önszenvi, akkor eleinte szinte a pitypan, elecke, a cicka és virás földicpe vonadékai, utóbb az izlandi zuzmó, a vörös vagy kék berzsenförgács, a keserkéreg [simaruba], s az érzike vonadék [catechu] szükségesek. Végre a keserfa [Quassia], a lázkéreg [Cortex Chinae], ugy a cicka és zuzmóval készült csörék.

5. A genyés enyeket ejtékszö aranyéresomók, kivált huzamos idült gyulásaik folytán, ha még székelés után is nagy erőlködés, hascsikarás közt lesz a hurkabél ej téke kiszorongatva, akkor szinte a 2. sz. alatti szereket követeli.

137. §. 6. Midön az enyekes aranyér, a hibás életrend vagy az esetlen orvoslás következtében rögtön elakad, tehát szinte igenis gonosz sérelmeket okoz. Illyenek p. o. a tüdő, a vesék, a hullag, órr, máj és méhevérzés, az altest szerveiben sokféle vértorlások, dugulások veszélyes gyulások; u. m. a gyomor, máj, lép és bélesö gyulásai, a gyötrelmes bélkin, a búsongás, a máj, lép, rászt és méhkör, ugy a böralatti vízkör, a tartós genyezés, a sorvasztó s életenyészto aszkör. Illy esetekben az új szenveket az igénylés szerint méltányolva, még az

enyhítve lágyító csőrék, buronyok, bévül pedig a kéntéj s a bélsikamító szerek kívántatnak.

138. §. 7. A seggrepedés, kérgesedés, kicserepzés elhárítása, vagy a már feltűnő szervek enyhítési érdekében, a kitágított seggnyílásba kakaóvajás vagy szappanból készült bélesapot, vagy kenderből összesodrott s a szerbe mártott fincsot kell illezeni: mert így a redők, a kérgesedés, a repedzések legbiztosabban megnyhülnek. Az alfel sebzése okozta sajrgásban lenke irral (Ungv. linariae) nádmézes petyével, vagy tiszta olajjal kell kengetni: azon kívül nagyon tisztán tartva langyos vízzel is gyakran megmosogatni. De míg az enykes aranyér elfojtása tart. addig a kérgesedést, a gátizzadást enyhítő szerek nagyon is veszélyesek.

8. Egyébkint is a genyész aranyér orvoslása egyedül akkor jó eredményű, midőn még nem tartós, nem szokványi és csak helybeli bántalom; vagy olly iramokból eredt, mellyeket minden utóba nélkül eltávolíthatni. Ellenkező esetben sokkal több veszély és kár. mint haszon az illy orvoslás következménye.

Ha mi utószenvektől sem félhetni, akkor a kívánatos gyógyítását a büzső (71. §.) nagy adagjaival, egy két adag édes higany, kevés rőnye, a csőrnye [senega] s a fűszeres sásgyökér [kalmus] adagjaival is elősegíthetni.

139. §. 9. Ugyan ezen szerelést követelik a hullag, a hüvely és a méhgenyezés, úgy szinte az u. n. aranyér gecsezés. [Blenorrhoea vesicae urinariae; leucorrhoea. gonorrhoea benigna et suspecta.

Illy esetekben ha némi lázas gyulladás is mutatkozik, az alfel nadályozása, a langyfürdők, és kivált midőn az allhasbani vérmesség is jelen van, a lengye hashajtók legjobb sikert nyújtanak. p. o.

(66) Rp. Potion. Riveri. c. acet. vini. unc. ii. Aqu. flor. Sambuc. unc. iv. — Sal. ammon. depurat. — Succ. liquirit. aa. dr. ii. Syr. mannat. unc. i. E. s. 2 óránként egy evő kanállal.

140. §. 10. Ha már a gyulladás inger megszűnt, akkor a makkavé, a penzfű kisutolt leve vagy pora nyújtandók. p. o.

(67) Rp. Hrb. hederæ terrestr. — veronicae. aa. unc. dim. inf. Suff. qu. aqu. font. ferv. q. s. ad remanent unc. viii. Collaturæ express. adde. Extr. millefol. unc. dim. — ligni campech. dr. i. dim. — Sal. ammon. dr. ii. E. s. 2 óránkint evő kanállal vegye.

Ezeken kívül a timsóval készült savó, ugy a lázhej és bürzsönforgács főzete, p. o.

(68) Rp. Cort. chin. fusc. ligni Campech. aa. unc. dim. coque suff. qu. aqu. p. $\frac{1}{2}$ h. Collatur. unc. x. add. Trae. myrrhae. — Tr. catechu. aa. dr. i. E. s. 2 óránkint egy kanállal vegye.

Vagy a fanyar kukujca: p. o.

(69) Rp. Fol. urvae ursi. unc. i. Aqu. fervid. libr. i. coqn. ad remanent. unc. viii. Colaturæ adde — Aqu. calcar. ust. unc. ii. Syr. emulsivi. unc. i. E. s. 2, 3 óránkint kanál számbra vegye.

Ugy a kukujca gyökere és levelei pora naponkiut 3 izbeu egy terecs v. fél dr. adagja.

141. §. 11. Az idült makacs esetekben. (36.) v.

(70) Rp. Sal. ammon. depurat. — pulv. liquir. aa. scr. dim. v. scr. i. m. f. p. dent. Dos. tal. Nr. x. E. s. Minden 3 órában egy port.

(71) v. Rp. Sal. ammon. depur. dr. iii. Succ. liquir. unc. dim. Aqu. Cham. — foenic. — Menth. crisp. aa. unc. iii. — tart. emet. gr. i. E. s. Naponkiut 4 izben 1 vagy 2 kanállal.

Végre az ásványvizek, u. m. a karlsbadi, emsi. driburgi, pyrmonti. (l. 125. §.)

A nagyon petyhüdt egyének a fekenyolajt [oleum thereb] a kánfor, a gyalogfenyő, borsfü főzetét és keveréket is szokják házi szerül használni.

(72) Rp. Extr. millef. dr. iii. Oxidul. ferri. nigr; — p. rhei chin. millef. aa. dr. i. f. l. a. pil. c. pulv. cinn. gr. 2-or. S. Napogkint 2 izben 5 v. 7 labdacsoit vegyen.

12. Minthogy azonban a tartós makacs genyezés csak igen ritkán valóságos helyi bántalom, sőt inkább többnyire a genyés alkat, a genyés aranyér, a genyezés, a szabálytalan vörje, a hullag pörtyei, s a hullagvész eredményei, azért mind ezen iramokra is figyelni kell: mivel a gát buronyait, a hullagbani hideg víz, gyenge csejtőzet és a neszesev víz lefekskendézéseit is, egyedül azok szerint lehet jó sikerrel használni.

142. §. 13. A minden genyezésben szükséges étrend szabályait szigoruan megtartva, itt még arra is kell figyelni, hogy midőn a makacs genyezést a hullag főhenye vagy kövei indokolják, tehát mindannyiszor a zsázsa, a pirhajma, a csirga, a zölnye és a retek nagyban tilosak. Itt egyedül a lengye nyalkás tápszerek nyujtanak jó eredményt.

A hullag kövei s főhenye esetében, egy már minden orvosi szert megunt beteggel, a 3 óráukint ismételt általános 10 percnyi gerjelésen kívül, 2 egész napon át, minden egyéb tápszert és italt mellőzve, csupán nagy adag dollatejet (emulsio amygdulinea) pintszámra itattam. mire köves főhenyei kiürültek, s így minden bajaitól is szerencsésen megszabadult.

143. §. 14. Az általános petyhüdtségben jó sikerrel használhatók az u. n. erősítő, kesernyék, zsongító fanyar izü szerek, u. m. a pemetfü, a cicka, a földi epe; a tarka bogács, a rönye, tarnics, a lázhéj, a vas és az ásványvizek.

A nagyon laza, petyhüdt hurkabél hártják szenvében, a kitágított seggnyíláson, mész vagy Goulard vizébe mártott tépésből, kenderszöszből tinesnek gyöngyölitett bélcsapot is kell a szükségletig benyomkodni.

IX. Szakasz.

Az aranyér és altest szenveinek hasonszenvi méltánylása.

144. §. A többnyire erőszakos tevösdi másszenvészek, és a szinte önkénytelen avagy öntudat nélkül a hasonszenvészet elvéből elfajulva kisarjadó henye helyiszenvészek által még mindegyre fitymált, negélyesen gunyolt hasonszenvészet. habár sok egyéb kóresetekben is nagy jelességü, de az aranyér s az altest szenvei gyógyítása ügyében valósággal legérdekesebb, legjótékonyabb.

Még pedig nem csak egyedül azért, mivel az egyébkint is elesüggedt vérsenyveseket soha sem szokta, úgy

mint az igen is tevékeny másszenvész megrongálni. sem mint a majdnem mit sem tevő helyiszenvész gondatlanul elhanyagolni; hanem főleg azért, hogy azok szeneit ok-szerűen, szelédén, és biztos jó sikerrel meg is gyógyítja.

Ugyanis az értelmes hasonszenvész a kóresélyek nyomatékos jelkéit szigoruan kiszemelve, gondosan ösz-lézve, főfigyelmét mindenekelőtt a verőce léteget képző szervek sérelmeire fordítja.

§. 146. Mindez nem is történik elegendő helyes ok nélkül: mert köztudomás szerint a verőce szerkezetét. a hasüreg és haskéreg bengyelte emésztő szervek, 3 meg-lehetősen feltünő üterei képezik, u. m. a nagy zsigerek, a gyomor, lép és a fodorháj felső és alsó üterei. mellyek sokféleként elágozva s utóbb a legvékonyabb hajszál-ereken átvonulva, szinte a verőcét alkotó viszerekbe térnek; miközben a lép, a gyomor és a fodorháj 3 törzs viszereit képezve, az egész bennök felvonuló vért. a máj alsó lejjéni nagy viszerbe, az u. n. verőceviszerbe juttat-jak; melly által a májzsigérbe kerülve, ott az mint aféle ütér, számtalan apró erecskékre oszolva, végtére az igen vékony hajszálerecskék hálós öszvegét képezi. s így a máj sejkeit körülhálózva, lassudan a májzsigér viszereit alakítja. mellyek törzse aztán az alsó ürösbe. s ez által a májban megtisztult vér a szív jobb oldalu pitvarába ömlik.

Mindez egyszersmind azt is igazolja, hogy miglen a vér. a test egyéb részeiben csupán egy hajszáleres rend-szert képez, előbb sem a szívbe vissza kerülne, itt az emésztő szervek u. m. a gyomor, a bélső, a lép s a has-rigya ereinek vére kétféle hajszálzövényen vonul át, u. m. az alig említett szervek és utóbb a májverőce hajszálerein.

146. §. Azonban a verőcén át. a májzsigérbe vonuló vér. némileg minden más részekbeni vértől is eltér; mint-hogy ez sűrűebb. zsirosabb és ronda; ellenben a máj-viszerein kivonuló vér ligabb. tisztább, jobb és sok zsenge vagy új vérzömkével is el van telve. Miszerint a verőce-vér a májzsigérben, rondasága részeitől megválva, még

az elavult szükségtelenné vált vérzömkéktől is megtisztult, sőt azok helyébe új vérzömkék is képződnek. A verőcevérből kiválasztott salak és rondaság pedig a szinte nagyon szükséges epeképzésre lett fölhasználva.

Mind ebből nyilván következik, hogy mihelyt a verőcét és tartalmát némi zavar leli, azonnal az emésztő szervek bántalmai, s az ottani vértolongság, tespedés-jelkéi is mutatkoznak, sőt hogy ezek miatt az oly szükséges vértisztítás, s az epeképzése is elakadnak.

Mindez ugyan eleinte csupán az altest szerveit, szakmáit sérelmezi; de minthogy idővel, a meg nem tisztultatott vér rondasága, az egész vértömeget is megzavarja, megrontja; tehát igen természeti eredményül, egyéb általános kórjelkéi is előkerülnek. Illyenek p. o. a kedvetlen lehangoltság; a lépkór indokolta csüggeteg mogorva képzelgőség; a rásztkór; a komor kedély s m. e. Ugy nem különben a helyi vértolongság, dugulás sérelmei; az altestbeni vérbőség; s mind ezekre a megzavart emésztés s az u. n. aranyér igen sokféle bántalmai, s az ezekből eredő kínos érzelmek jelkéi is előkerülnek.

146. §. Ugy de, valamint az egyéb vér, úgy a verőcevé forgása is főleg a sziverélye, a tüdő s az erek összehuzódásai által eszközöltetik; sőt légzésközben a kitáguló tüdő a májvérét szinte kiszivattyuzza, még is mindez sem elég a szabályos vérforgásra; melly okból a verőcevé fölvonulását, még az altest s a belek izmainak összehuzódásai, s a verőcevé nyomdokásai is nagyban sürgelik, segedelmezik; így tehát mi sem természetiebb, hogy mihelyt ezen közegeket bár melly sérelem bántja, tehát a verőcevé forgása is azonnal hiányos lesz. Még pedig annyival inkább, minthogy a lép, a gyomor, a béleső, a hasrigyák és a fodorháj ereiből a verőcébe, s ebből a májzigérbe tolongó vér soha sem tiszta, sőt nagyon is sűrű, ronda és zsíros; ugyan azért az előbbre mozdítása is több, nagyobb erélyt követel, hogy a máj mint vértisztító készüllet működjék, és hogy nem csak a belek ereiből a vérhez vegyült rondaságot, de még a vér egyéb salakját is kiválassza, s ezekből a szinte nagyon

szükséges epét képezhesse, s hogy végre csak is az így megtisztált jó vér vegyülne az egyéb vérhez.

§. 148. Mindezt átgondolva önkényt következik azon eszme, hogy ha valaki az aranyér s altest bajos sérelmeit, dugulásait, az ottani erekben tolongó peshedő vérbőség jelkét, tisztán s igazán megakarja figyelni, tehát okvetlen szükséges; hogy mindenekelőtt a verőcéribeni vérforgás miségére, s az azt kinyilatkoztató jelkékek vagy tünetenyekre ügyeljen. És mivel ezen vér minden más vérnél zavarosabb, rondább, tehát okvetlen szükséges, hogy a máj recés hajszálerein átszürenkedve, a gyomor, lép, a hasrigya, bélcső és a hurkabél ereiből hozzávegyült salakjaitól megtisztulna, s így a májzsiger hajszálerein át, mint már megtisztult s megújult vér kerülne az alsó ürös által a szív jobbik pitvarába.

Mint már említve volt (147. §.) a verőcéribeni vérforgást, ugyan leginkább a szív erélyes működése eszközli. de a szív és az erek összehuzódásain kívül a belégzés közti mellkas kitágulásai által a májvére szinte ki lesz szivattyuzva, sőt folyamát még a hasizmok, a gyomor és bélcső mozgásai, összehuzódásaira következő verőceerek nyomkodásai is nagyban elősegítik; melly okból mind ezen létegek és szervek kóros jelkét is okvetlen szükséges szigoruan kinyomozni, teljes figyelemre méltatni.

149. §. Mindez ismét a verőcevérnél, már vagy azért is okvetlen szükségesebb, mint bármely más vérforgásnál; minthogy a lép, a gyomor, a hasrigya, a fodorháj és kivált a bélcső és hurkabél ereiből származó sűrű, ronda, zavaros verőce vére a vékony hajszálereken még mindezek dacára is sulyosan szűrődhetik át; s minthogy a fölfelé vonuló egyébkint is sulyosabb vér, nehezebben vonulhat előbbre, a különben csekély izonmal ellátott, s így könnyen eltelő, duzzadó vérereken.

Igy tehát, mihelyt az természetileg is sulyos vérforgást eszközző szervek nem elég erélyesek; vagy ezen vérforgást bármely indok meggátolja, tehát a verőce indáiban és erecskéiben vér is azonnal összetöndül, s így a gyomor, a bélcső, a lép, a hasrigya, a fodorháj és je-

lesben a hurkabél erei is azonnal tulságosan eltelnek, földuzzadnak. — Ez aztán az u. n. veröcedugulás igazi forrása s lényege; mely a veröcendszer alsóbb ereit leginkább sérelmezi, valamint ezt a vértől duzzadó hurkabél pöffedt s u. n. aranyéredényein leginkább észlelhetni.

150. §. Hol a veröcét alakító erek dugulásai, pöffedésci szerkivül gyakoriak, annélkül hogy a máj, sziv, tüdő nyomatékos bajai mutatkoznának, akkor az illy ideiglenes vagy időszakai sérelmeket, rendszerint a hibás ételszabály indokolja s keleszti; p. o. midön a nagyon csekély vizivás miatt a veröcevér nem lesz illendően meghigitva; a szükségelt erélyes belégzés, a test és tagok mozgalmi el lesznek hanyagolva; mert mindezek erélyes működése még az altest, a gyomor és béleső mozgásait is nagyban előkészti, izgatják és sürgelik; elhanyagolása pedig ugyanezen mozgalmakat is megcsökkenti, megzavarja, s így az altest szükséges természeti szakmait is zavarba ejti. Ez is okozza, hogy a veröcendszer bántalmi, dugulásai eleinte többnyire azon létegekben nyilvánulnak, honnét a vér a veröcébe vonul, így tehát a gyomor, a lép, a hasrigya, a béleső és végre a mája sérelmei, melly utóbbi szenvedése miatt a vértisztázás s az epeképzés is azonnal zavarba jönnek. Idáig egyébkint az illy bántalmak egyedül is csak az altest szerveit sérelmezik; ugyanazért kóros jelkéik, tünetényeik is egyedül a helyi bántalmakra utalnak.

151. §. Idövel azonban ugyanezen helyi sérelmek az egész test vértömegét is megzavarják, megbomlasztják: mert valamint a máj vértisztázó szakmája mindig egyre nagyobb zavarba jön, s e miatt utóbb a ronda veröcevér a hurkabélbe is vissza nyomul, tehát ott az aranyerek közlető ereszein átkelve az alsó ürösérbeni vért is előzönli, s így az altest helyi vagy részletes dudulásai, már egy uttal nyilvános vérelfajulást, általános vérbomlást is okoznak. Ezen általános vérbomlás keleszti aztán az oly igen váltakozó különbféle bajt okozó sérelmeket, miuthogy csakis a vér éleszti, ápolja, élelmezi és

tékesíti az egész test minden szerveit, létegeit. Így is viszont leginkább azon szerveket bántja az általános sérelem, melyek, úgy mint az agy- és gulavelő, ezek irnyei és az izmok, a legtisztább vért követelik.

És csak így is lehet az első verőcevér okozta sérelemek általános előzönlését, különbféle zavaros és szinte egymással ellenkező kóros jelkét és kínzó eseményeit tisztába hozni. Ugyanis valamig a helyi bántalmak egyedül az altest szakmáit sérelmezik, tehát azok kórjelkéi is egyedül csak ott nyilvánulnak; ilyenek p. o. a tulságos jóélet, a huzamos meggörbedve ülés, a gyakori dugulás, a nőknél a vörje kiuaradása okozta mindenféle érzési és emésztési zavar, s az ezt nyomba követő igen változékony érzelmek, bántalmak és nyugtalanító, elcsüggesztő szenvedések és sínyletek, p. o. a derék- és gerincsajgás, a mencén általi nyilalás, az alfel égelme és viszketése, izzadozása, a hurkabél körüli esomók, a derék- és gerincfeszengés, a fejfájás, szédelgés, a különös aggály és gyötrellem az ezekkel váltakozó szívdobogás, előbb sem a cseppenkiint jelenkező vérejték mutatkozik, s mindezek az egyén sajátisága és természete szerint olly változékonyak, olly zavarosak, hogy nem is lehet, sőt nem is szükséges az így föl-föl villanó különbféle egymással ellenkező kóros jelkéket és tüneteményeket szabályozni vagy rendszeren elősorolni.

152. §. Minden egyéb kórjel közt itt leginkább fel-tünő a remese vagy hurkabél ereiben gyötrelmes vértol-longás, sőt ez is az u. n. igazi aranyér. Azonban az altest minden egyéb bántalmait is, mihelyt azokat a verőcevér zavarjai kelesztik, szint az aranyér köréhez szokás sorozni. Melly általános név miatt már nem kevés gondatlan orvos, minden további nyomozás nélkül azonnal az aranyér ügyében elhíhedt hatályos erős szereket rendezi, jóllehet a sérelemeket okozó iramok sokfélesége éppen az u. n. aranyérben követelik a legfigyelmesb gyógyítási gondoskodást.

De még az u. n. általános sérelemek, körtümenények, n'ket szinte az egész vértömeget meglomlasztó verőce-

dugulása indokol is ssak igen ritkán szoktak egy helyre összeponfosulni, sőt inkább ezen általános szenvedések is majd az agy. a gulavelő. az irnyezet és izmok igen sokféle zavarjait szokták váltakozva előidézni.

Igy p. o. midőn az elme székhelye az agy lesz sérelmezve, tehát nemcsak a szellem közege, az érzelmeket kelesztő lélek s ennek szakmái jönnek zavarba, u. m. az érzelmek. érzékek, az önkényű mozgás; de még az emle, a képzelem, a figyelem, tehát az érzelmi, a kíváнат és akarati tehetségek is zavarba jönnek.

Ezen egy könnyen le nem győzhető zavarok miatt, még a szellem tehetségei is, u. m. az elme vagy a gondolkozási tehetség, a fogalom és eszmény, az elmélkedés, az ítélet, az ész, a kedély, az érzelmek és indulatok, a szenvedélyek s az elhatározó akarat egy szálíg inkább vagy kevesbé megbomladoznak. A gulavelő s az irnyek bántalmái következtében ismét a tengélet szakmái, u. m. az emésztés, az elsajátítás, a vérképzés, a légzés, a vérforgás, az ejtékzés, kiválasztás és üremzések, szóval az egész szellemi, lelki s testi élet minden szakmái feltünő zavarba jönnek.

153. §. Igazolja mindezen sérelmeket az általános kedvetlenség, az elmezavartság, a munkaiszony, a feltünő elgyériülés, a makaesség, az akarathiany, az elrezzentő roszkedvűség, a civakodási, pörlekedési zsembés hajlam, a mogorva urkodási vágy, a szüüteleni boszuság és duzzogás, a nagy mérgeskedés, szeszélyes lép-, rászt- és melakór, a zsigerek mindenféle bántalmái; szóval mindazon esélyek, mellyek mind a beteg, mind pedig környezőire nézve, a legnagyobb kellemetlenséget okozzák. A beteg ugyan mindezt az aranyérnek tulajdonítja, jöllehet azokat ugyan az aranyér miatti vér megbomlott sajátisága keleszti, a mint az az agyvelőt bántalmazza, s az irnye, izomszervek és zsigerek kínos zavarjait sorjában előidézi.

Mi sem könnyebb, mint a szüüteleni panaszkodóra reá fogni, hogy ő lép, rászt és kedélykóros; hogy képzelgése zavaros; s hogy csupán szilárd akaratjától függne, saját olly igen óhajtott jó egészsége. Ugy de éppen az

erélyes akarat is nála hiányos: mert agyveleje s kedélye nincsenek igazi jó karban.

Azért sokkal méltányosabb az illy csüggeteg, buskóros vagy vérsenyves iránt inkább türelmes, szánakozó érzellemmel viseltetni, előtte a még bajosabb, súlyosabb nyavalyások, szerencsés meggyógyulást emlegetve, ötet a mennyire csak lehetséges megvigasztalni s örökös zaklató gyötrelmeit megenyhítve mindenkin az azon törekedni, hogy a megzavart verőce szakmája jó rendbe jöhetne: mert így minden fura sérelmei, szeszélyes bogarai is azonnal elenyésznek.

154. §. Az így megismert nyavalya érdemében okvetlen szükséges, hogy az alig jelenkedő aranyér bántalmait sem szabad soha elhenyélteni; sőt mindenkin az azon törekedni, hogy az illy gyötrelmes, s az élet minden kellemeit megrongáló sérelmeket, mentül előbb előmozdítva, elenyésztve, az általuk megrohant egyént, kiálhatlan képzelgő beteggé ne tehessek.

Es ugyan ezen jótékony törekvés, általjában nincs is olly le nem győzhető vesződséggel szövetkezve, mint azt olly sokan képzelik, s a tulságos tevékeny erőszakolás miatt, még az alig nyilatkozó sérelmeket is igen megrottják, s a legmakacsabb nyavalya fokára fölzaklatják.

Ugyanis, az altest és verőceérdugulás indokai vagy olyanok, miket bár miféle híres fürdő vagy gyógyszer sem birják elenyésztetni; vagy pedig olyanok, mellyeket a szende okszerű gyógyszerelés nagyon is könnyen legyőzhet.

Az elsőket már nem egyedül az altest, hanem inkább a máj, a szív, a tüdő szerves bántalmai, lenem győzhető elváltozásai szokták előidézni; mellyek a rendes vérforgást szinte gépileg sérelmezik, megzavarják.

Ellenben emezek köréhez csakis azon elmozdítható, legyőzhető bántalmak járulnak, mellyek a verőcébeni vérforgást ideiglen megzavarják, elakasztják: ilyenek p. o. a szív elgyérült tékessége, az edények, erek, a légzés lankadtsága, a hasizmok, belek s a gyomor petyhüdt-sége; az ezeket követő szakmák, a gyomor és belek

lomhasága. s az ezekre nyomba következő altest összeszorulása, s így a verőcérben folyó vér szabálytalan és kártékony sűrűsége, rondasága.

155. §. Mint már említve volt, a nagyon csekély vizivás következtében, a verőce s altest vére, okvetlen sűrűbb lesz. Ugyanazt a sok ülés, a szünteleni töprenkedés, elmélkedés, a tanulmányozó szobák. az irodákban huzamos peshedés; a görbedve ülés közti altest összeszorogatása a vérforgást elsúlyosítják. Ugy a nők szoros füzövalla; a sokféle szükségtelen szoknya és gunya szorító kötői, nemcsak hogy a hasburokját összenyomkodják, megrovatolják, a verőcébeni vérforgást elsúlyosítják; de még a csekély légzés miatt a sziv, a légzőszervek, a gyomor, a bélcső, a hasburok izmait is elgyarlítják, elpetyhesztik.

Az alig említett sérelmeket a zárt szoba fülledt tisztátalan levegője, a szabad légkörbeni járkelés elhenyélése; az elme tartós megeröltetése, a nyommasztó s aggályos kedély; de még a nagyon izgatató hevítő tulságosan élelmező, igen zsiros, fűszeres, nagy mennyiségű és nehéz emésztetű tápszerek és italok bősége; a rendes ejtékezés elhanyagolása. s ennek következtében az erős bélejtök. hascsikarók és a szapora csörék bitorlásai még súlyosbakká, sőt veszélyesekké is teszik.

156. §. Igazolja mindez, miként igen is sokféle ártalmak összesége indokolja az altest s a verőcébeni vérforgás első megháborító gyanús, s utóbb olly gyötrelmesen elcsüggesztő kínos bántalmait.

„Principiis obsta. sero medicina paratur!“ Kik a föllebb érintett kártékony kórélesztő s kelesztő okokra nem figyelnek; sőt inkább az n. n. erősítő sülte, sütemények, az édes bor, erős kávé, csáj és lejkes italok élvezése, s a reá következő lomhaság, ebéd utáni huzamos heverés által a már bekocogatva jelenkező bajaikat egyre oktalanul elsúlyosítják. lesznek azután az igazi versenyvesek. Ezekből kerül utóbb azon szánakozásra méltó aranyeresek, országos versenyvesek, rászt, lép, és méhkórosak bámulatos tábora. kik évenkint a minden-

féle fürdő és fürdőszak leghivebb és legszaporább vendégei, kik az u. n. folyó, vak, dühös, genyész, kérges, fekélyes, csomós, böttyös, sipolyos aranyér mindenféle kínos, gyötrelmes nemeit, fajtaít és elkorcsosulásait olly bőven és néha olly elképpesztőleg ápolják, termelik s előmutatják.

157. §. Előbb sem az aranyér, az altesti szenvedés okszerű, szende és biztos gyógyítását értelmeztem nagyon szükséges azt is megemlíteni, hogy a remese, a végbél ejtékezése előtti s közötti vérzése, nem is mindenkor valóságos aranyeres ejték; azért az olly vérzés igazi indokát is a legnagyobb figyelemmel ki kell nyomozni; mert a nem aranyeres vérzést, aranyér gyanánt orvosolni a leglisméltenebb otrombaság volna.

Az olly vérzést nem ritkán egyedül a hurkabél elfajult, megkérgesült gentyéje szivarogtatja, hol a pokolkő oldat illezése nyujt igazi jótékony eredményt. Ellenben midőn a belső szervek bomlásai eredményezik, akkor bármiféle sós, érces vagy savanyu szénagos vizek, de meg a legjelesebb gyógyszerek sem képesek többé igazi jó sikert nyujtani.

Olly érdemben nagy figyelmet követel a székelés közötti hurkabél sajgása; melly mindenkor a legszigorubb helyi kinyomozást igényli. Ugyanis az igazi u. n. aranyér soha sem más egyéb, mint a végbélből vérszivargás, vagy vérzés; mit a remese, a kövér bél vérenek a verőce ereibe meggátolt, elakadt visszefolyhatása idéz elő; ezt viszont rendszerint a verőce erek dugulása, petyhüdsége szokta eredményezni. Azonban ugyan ezt a remese, a mence, sőt a máj, a szív és a tüdő idült bajai szinte előidézhetik; melly okból az aranyér szenvedés gyógyítása előtt, mint már említve volt, mind ezen szerveket is szigorú figyelemre kell méltatni.

158. §. Átalában bármiféle aranyér okszerű gyógyítása mindenkor azt követeli; hogy az előleges okot nyujtó sérelem eltávolittassék; mire a helyi bántalmak, a csupán hideg vízzeli mosogatásra is könnyen elenyésznek. Az altest bántalmai, szervei elkerülhetése érdemben

pedig mi sem érvényesebb, mint midőn, 1. azon hatályos erő lesz szabályozva, mely az altest és a májban vérforgást eszközli; tehát mindennek előtt a szív működése, a légzés tevékenysége, az altesti szervek, a gyomor, lép, máj és kivált a béleső és remese szakmáit, mozgalmait szükséges sürgelni, erélyeshé tenni.

2. Azon kell iparkodni, hogy a verőce sűrű, zsíros, szennyes, zavaros vére meghiguljon, szabálszerű forgásba térjen.

3. Az altest szorongatásait, a görbe ülést, a tulságos töltekezést, a gyalázatos önszeplőzést, a feslett élet s az egészséget rongáló kójdüh kicsapongásait a legnagyobb szigorral mellözve, azon kell iparkodni, hogy az ételszabályt egészen megváltoztatva, az altest zsigerei és a belek minden akadály nélkül mozoghatva, szabadon kitágulhassanak, szakmáikat rendesen megtchessék, s így a kiválasztások, s az ejtékezések is szabályosan megtörténjenek.

159. §. Illy érdemben mi sem jótékonyabb sikerű, mint a szabad légkörbeni mulatozás, járkelés közti erős légzés; az evés, ivás, az elmét fárasztó foglalkozásbani jó mérsék; úgy a sok ülés, a tulságos töprenkedés, az alhast összeguzsoló, szorító gunyák, szíjjak, övek mellözése; a súlyos emésztetű zsíros ételek, a lejkes csipős italok, a henyélés, s a legártalmasabb tenyészeti megeröltetés legszigorubb elmellözései.

Ellenben a sok hives vagy langyos vizivás, a legszigorubb ételszabály mellett, a szervek és körjelek tünetényei s igényei szerint, a következő szerek parányadagai nyujtandók, u. m. Ac. nitr: Alumin: Ambra: Ammon: Carb: Anac: Antim: Arnic: Baryta: Borax: Bellad: Capsic: Carb. animal: c. veget: Caust: Coloc: Kali: Lycop: Natr. muriat: Phosph: Sepi: Strontian.

A hasonszenvész, a híres fürdő és vizivó helyeket sem gáncsolja: minthogy ezek csupán is csak azért olly jótékony sikerűek, mivel a minden gond és megeröltéstől megvált egyének, a szigoru élet szabályait követve; az illetékes fürdés: a korán reggeli bőséges viz-

ivással a sűrű, ronda, zavaros véröket meghigitva; a nagyon csekély s egyszerű tápszerekkel emésztő szerveiket meg nem terhelve; a szabad tiszta légkörben huzamos járkelés; a hegyeken völgyekben lovaglás, a sokféle szórakozás, zene, mulatozás: a fölvidámitó színjáték; az egyre érdekesebbé vált illedelmes társalgás elméjüket fölvidámitja, jótékony étvágyokat, a könnyebb vérforgást és így az élet minden örömeit elővarázsolja: szóval a csüggeteg félékeny beteget jósikerrel megüditve, szinte föl villanyozza, sőt a beköszöntő kellemes épegesség és jólét érzetével legjótékonyabban megnyugtatja.

Ugy de Pesten még a jó tiszta vizihatás is nagy ritkaság, minthogy majdnem minden kutba a budák, a föld alatti csatornák, s a mindenféle peshedő hulladékkal kevert földön átvonuló már nem tiszta esőviz, hanem förtelmes izü sűrű ronda lug szivárog; de még sok szénsavas timföld (zelenit) és kénsavas mész is elég bőven található bennök, mit az edények és üvegek oldalára tapadó piszkos kéreg elég nyiltan bebizonyít.

Ki Budapesten igazi jó tiszta vizet akar inni, az kénytelen vagy az Orci kertbeni Illéskuthoz, vagy a budai hegyeken elhiresült disznófej forráshoz vándorolni, és ez igen is jól történik a versenyvesek érdekében: mert míg azon helyekre ki, és onnét vissza sétálgatnak, tehát az olly szükséges testmozgalmait is jótékonyan teljesíthetik. — Ha ki pedig inkább ásványvizet ohajt inni, kedvére ihatja a budai ásványvizeket, csakhogy oda is gyalog kell ám kísétálgatni; vagy odáig magát jó döcögös kocsin megrázatni.

160. §. Ugyan illy érdemben mind azok igen is jól tesznek, kik az elmét, testet kifárasztó munkáiktól, gyötrelmes gondjaiktól egy időre bármely kényelmes, vigalmas népes fürdőre menekülnek: hol őket a szabályos fürdön a jótékony viziváson és szigorú életen kívül, a szabad légkörbeni mulatozás, a szünteleni új meg új szórakozás egészen új gyönyörre, vigalmas életre villanyozza.

De a híres, népes fürdőhelyeken mitől sem kell inkább ovakodni, mint az elszigetelt magány életölő uual-

maitól; a szándékosan elhagyott foglalkozások, az aggályos ügyörkezés gondjaitól: a mindenkor igen kártékony erős hashajtó szerektől; leginkább pedig az épegesség, becsület, életrongáló és átkos pénz pazarló istentelen éjjeli vakmerő kártyajátékoktól; a reá következő garázda dözsöléstől és a boldogtalan feslett erkölcsű fajtalan rimák kelepcéitől. Ezek okszerű megszüntetése, szigorú betiltása, a fürdőszakra felügyelők legszentebb, leglis-mésebb kötelessége volna. — De — „auri sacra fames, quo, non mortalia pectora cogit!“ *)

162. §. Kinek azonban szük az erszénye, mely az igazán földerítő költséges utazások s a kellemetesen szórakozó fürdőhelyekeni pazar tékozlást meg nem engedi, az hon is segíthet magán, mihelyt élnetét egészen megváltoztatja; korán kelve a szabad légkörű helyen sétál-

*) Töpliben, Karlsbadban és más egyebltt számos vérszényves, rásztos egyénsskel találkozá, köztlök csupán két egyén esetét kívánom megemlítani. — Az egyik tiz év óta rendszeren a fűrdő és vizivő évszakot Karlsbadban tölté. Ott önvallo-másakint mindenkor föl is vidult, minden keserves bajaitól megmenekült; de fájdalomosan is emlegeté, hogy hazakerülve ismét a régi szenvedések szokják zaklatni, miket ugymond még az is elszulyosít, „hogy u. m. érzéketlen nőmátalában mogorva, képzelgő boldognak szidalmaz!“ pedig csupán a szünteleni foglalkozás, a nyugtalan aggály és töprenkedés tesznek oly kedvetlen és mogorva jellemüvé!“ És ki volt ő? Egy szomszéd országbeli nagy hírű csendtgyör.

Éljen mondom neki az ur hon is ugy mint itt, vagy pedig mellözze inkább az életét elkekerítő, megzavaró s elenyésztő hivatalát, és akkor aztán otthon is szint oly gyönyörrel élvezheti az élet örömeit, mint a fűrdő szakán élvezi. Ezt sok más igen jó sikerrel megszerzi, kinek nincs elegendő költsége, hogy azt a méreg drága fürdőhelyeken elpazarolhatná!

A másikat szüntelen a haláltól rettegés gyötré, folyvást az idő előtti elhalásról, az erőszakos kimulásról galagyolt. Szüntelen kinzó gyötrelmeit fünek, fának elpanaszlá. Egykor velem találkozá, egész komolyan kérdezé tőlem; hogy nem félek e a haláltól? Ugyan mi félnék tőle, midőn az az ember legbiztosabb jóltevője, mely őtet minden kellemetlen földi viszontagságtól teljesen megmenti, szenvedő lelkét pedig igazán szabaddá teszi.

„Mit? hát hiszi ön azt is, hogy az ember lelkes lény, meg

gat, tiszta, vagy akár savanyú vizet elég bőven hörpölgét; könnyen emészthető nem izgató, nem fűszeres, nem lejkes italok és étszerekkel táplálkozik (l. 60—70); a jó kedvű derült és vigalmas társalgást nem kerüli; nap közben a testi gyakorlást, kertészkedést vagyis a kertbeni hajladozó munkálkodást el nem henyéli, hogy így teste minden részeit erélyes mozgásba hozva, az erősebb lélekzést is gyakorolja; testét, tagjait hasát néha közbe jól meggyuratja, nyomkodja, kocogtatja, a teste minden irnyeit jótékonyan fölizgató egész teste és kivált a hátgerinc hosszabani szorgalmas delejes gerjelést is okszerűleg tyellézteti. Ezekén kívül minden az elmét és testét megeröltető foglalkozásait egy időre egészen félreteszi, ellenben a vigjátékkal kedélyét fölwillanyzó játékszínt is szorgalmasan meglátogatja. És ha mégis mind-

hogy az u. n. jövő életben számolásra kerül?" „No tanult embertől csakugyan még soha se hallottam, illy badar kérdést! hát valjon nem érzi, be nem látja-e ön, hogy éppen ezen kérdése a lélek valóságát legtisztábban kinyilatkoztatja: mert avagy van e az oktalan baromnak a lélek, a jövőlet és az Istenről némi fogalma? Uagy talán ön egy lelketlen anyagosdi zsidó? Vagy beestelen pőr eslő csavaró zsinár? Vagy éppenest egy lismétlen ármányos ön és ura érdekét erőszakoló ügyör?"

„Egy sem azok közül!"

„Vagy talán soha sem izlelte a bölcsészeti tanulmányokat?" „De hogy nem!" „Hát ugyan kérem mi a hüles dieső jelleme?" „Az, hogy ő tudós, szemes és okos!" „Uram! a tudós, a szemes és okos ember még nem a bölcsék igazi példánya: mert ezek inkább a ravaszság jelöltjei, kik értik és tudják is mi a jó, mi az üdvös, de azt nem cselekszik; ellenben az igazi bölcsnek józan lisméje vagy lelkiismerete is van, ugyan azért nem csak hogy a jót, az üdvöst, az igazságot belátja és érti, de azt lismésen is gyakorolja!" Ugyan ha szabad kérdeni, mi hivatalt visel az ur?" „Én! én — p. országban vérbiró voltam!"

„Ugyan ugy-e?" No már akkor igen is elhiszem, hogy nem bírja önmagát, vagy is a belső kis birót, a józan lismét megnyugnyungtatni." „Ön valósult lelki beteg, kít a megkérlelhetetlen józan ész, a lisme furdalásai gyötörnek, Illy esetben a fürdők mit sem használnak. Ismertem én már egy efféle kedélykőrost, ki midőn gyümölcsös kertjökben a kártékony verebekre akart lönti saját szerette lugát véletlen agyon lötte. De az minden keserves

ezek dacára valóságos éthiány, és a gyötrelmes dugulás székrekedés néha közbemutatkoznának, tehát sehogy se kísértse meg önmagát a mindenkor kártékony bélsikaró szereket teljesen megrongálni. sőt inkább emezt csupán a sok vizivással. (67. 68. 76.) az érett szilva, szőlő, görögdinnye és ősziboroc evéssel győzze le, vagy néha közbe, de nem ám naponkint, még langyas vizesörével is szorgalmazhatja, sürgelheti.

163. §. Azonban új meg új intésül szolgáljon, hogy az u. n. bélhajtó, hascsikaró, kivált a labdacsféle szerektől mindenkint őrizkedjék: mert bármiféle erős bélsikamítók, hascsikarók, mindenkor ártalmasak; minthogy az egész gyomrot, bélsőt megrongálják és végtelen utóbajokat szereznek. Ezekről inkább kell őrizkedni, mint a ravasz, cseles gonoszlelkű idomároktól; mivel nem csak

gyötrelmei közt sem félt a haláltól, sőt inkább azt mindenkint kereste. Hét száma a rengeteg erdőt barangolta, de a fenevadak, sőt még az istentelen gyilkos zsványok is kikértltek!

„Nos aztán mi lett a vége?” „Ó kora tavaszkor kezdve az ország s világ fűrdőit rendre bejárta, mivel még azokban legtöbb szórakozást lelt. Végre ittas kocsissát szilaj lovai elragadták, s a hintót árkon, tuskén, bokron áthurcolva egy fatörzsbe akadt kereke összezuzott, a hintóból kivetett embert pedig, a segélyre futott emberek, nyakát szegve, halva lelték.“

Adio! illy boldogtalan egyénnel vétek volna az időt vesztegetni. — Igy szólva, ez egészen átrezent embert a faképuól hagytam. De alig hogy ismét észére tért, nyomban utánam inalt, és mindenfelé addig nyomozott, miglen újra meglelt. Mint-hogy azonban igen nagy társaságban valék, tehát esengve félreszólított és suttogva megkért, hogy mikor lehetne hozzám szerencséje: mert u. m. ő még soha sem akadt olly emberre, ki a haláltól sem fél! Ó mondám, szabad országban akár mennyire találhat: mert hol még az ember isteni szelleme nincs lebéközva, hol a lélek jeles tehetségei nincsenek az ostobaság által lenyitgözve; hol a személyes alkotmányi szabadság nem csupa szóciráda; hol az ember, még nincs istentelen otron basággal elbarmosítva, ott egyetlen egy taljig becsületes, igazságos és jó lelkiismeretű ember sem fél a haláltól. De most engedelmet kérek, éppen bucsuzó látogatásokat teszek; mert már induló félben vagyok.“ — Hatem csakugyan meg kellett ígérem, hogy ha csak lehetőséges O. városi uri lakán meglátogatnám.

hogy az ember életörömeit, jóérezelmét, szájízét, s az emésztést megzavarják, megrontják; de valamint elsöben a gyomrot, a bélesöt, ugy utöbb az egész testet és életet is holtiglan elnyomorítják, elgyarlitják.

Még az olly igen hires és jótékony fürdöhelyek, az erces, sós, és savanyu vizek sem nyujtanak igazi gyökeres javulást, ha csak a szükségelt ételszabály nem lesz szigoruan megváltoztatva, az igénylet szerint megjavítva.

Ki pedig szilárd akarat hiánya végett magában nem bizik, nem bizhatik akkor okvetlen szükséges, hogy egy bizalmasan kiszemelt okos és jólelkü orvos eszélyes rendelvényeit szigoruan kövesse. De orvosait, mint ezt tenni szokás, szüntelen ne változtassa: mert így ollyanra is könnyen akadhat, ki csupa istentelen önérdelkböl öt végképen elrongálja, hogy végzetig tartó betegje lenne; mivel fájdalom, már az igen tisztelt orvosi kar közt is lelhetni olly lelketlen zsidós eselfeseket és becstelen ügyvédféle körcsürö csavarókat, kik addig ámitják, kinozzák, nyuzzák a szegény beteget, miglen utöbb mindenéböl, söt a bőréböl is kiforgatják.

164. §. Az értelmes jó lelkü orvos, a benne bizó beteg ételszabályát jól elintézve, a keletkező nyavalyát igen könnyen legyözheti (61. 68. 69. §.)

Az elhanyagolt, az erőszakos bántalmak következtében már megbomlott, elrekedt aranyér makacs égelmes szenveiben a nagy tisztaságon, fürdésen és mosakodáson kívül, az igényletek szerint a következő szereket nyujtandja, p. o. Ac. sulf. és Graph. A megrekedt igen gyötrelmes, veszélyes, égelmes szenvek körjelei szerint: Ac. sulf: Ant: Ars: Carb. anim: Graph. Itt azonban a mint a szükség követeli, az életmentő érnýtást, s az aranyeret visszavezető alfel nadályozást, a langyos ülö és lábfürdöket sem fogja elhenyélni. Ez kivált okvetlen szükséges, midön a folyó aranyérre a hideg kövöni ülés, az erős áthülés vagy az igen heves indulatosság következtében a tüdö bántalmai, a vérhányás vagy a vérhugyozás is mutatkoznak.

Az igen kinzó nyilalásban: Ac. sulf: Baryt. Kal:

Natr. mur. A véreresség kórjelei szerint Graph: Kal: Natr. Mur: és Sulf.

A gyulós lázas gyötrelmek jelkéi szerint, a legszigorubb élzeten kívül: Nux: Bell. Igu. Ferr. Puls. Merc. Graph. Sulf. Silic. mivel a kórjavallat szerint ezek parányi adagja a kinos sérelmeket igen is jótékonyan lecsillapítja, megszünteti. És l. Helleb.

A sajjó gyulós fekélyes csomók, bötykék, tarjak szenveiben. Kali. Lyc. Antim. Sulf. Graph.

A sebzési sajjás, égelem és kütegek érdekében: Ac. Mur. Graph. Phosph. Puls. Rhus. A kormos vérejtékben: Casc: Merc. Zinc.

A hurkabél eres, fekélyes ernyedt gentyéi büzhedt genyezése esetében, az előbb említett szereken kívül, helyileg még az igen jótékony sikerü gyenge fusavas ezüst oldatát is tyellézteti. u. m. 2 szemeryi pokolkövet 8 obony vízben föloldva.

A hasonszenvi növényiszerek tulságos ligasztása nem szükséges; de az ásványiszereknél ezt nem nélkülözhetni s mindnyájok közt a zsérce (silicea) követeli a több miliomnyi fokra dörzsölést. A kórjelek szerinti könnyebb megválasztása ügyében im így következnek:

Ac. Muria t: aranyér viszketős szenveiben; a folyó aranyérben, végbél szederjes dagjai, csomói, égő sebző sajjásai, a repedékes küteges aranyérb. Graph. föl-váltva. Itt a sok vizivás, s az alfel estvéli s reggeli mosogatása. igen jó sikert nyújt.

Ac. nitric: végbél viszketeg, horzsolás, sebhedés, égelemes érzelme, mintha uj csomók erednének.

Ac. phos: viszketés, szurás, a végbél körül.

Ac. sulf: megrekedt aranyér nagyon égelmes szenveiben, kinos nyilalások, kormos vérzés.

Ac on: szurás, nyomás, s a folyó ar. érben.

Alum: a végbél égelmei.

Antim. crud: végbél nyilaló dagjai; fekete vérzés, (Ac. sulf.) égelmes viszketés, horzsolás; a csomók égelmes bizsergése; a vak és folyó aranyér szenveiben.

Ant. tartar: ejtékezés utáni belső égelem. (Kali).

Ambr: ejtékezés közti nyilaló viszketeg.

Ammon: folyó aranyér szenvei.

Angust: összeguzsolt végbél csomók égelme, lágy székelés közti végbél, s a belek szenvei.

Arnica: végbél szurás, nyilalás. (Ac. sulf.)

Ars: végbél szederjes égelmes dagjai; a belső csomók égelme, égő, maró sajgás; lágy székelés közti gyötrelm.

Baryt: belek és végbél szenvei; latyakos viszketeg; égelmes izzadás. (Ac. sulf.) Itt a gyakori hideg vizzeli mosogatás is okvetlen szükséges.

Bell: végbél szurás; vak aranyér, kinos dugulás, gyulós lázas gyötrelmek. [Nux.] Itt a lenmagból készült csőre legjobb enyhülést idéz elő.

Borax: genyész aranyér szenveiben. [Nux.]

166. §. **Calcar:** végbél viszketés, béliszam, viselősek vérzése. [Ac. sulf. Baryt.]

Cannabis: a végbélbeni hideg csepegés érzelme, s a bötykék, csomók összehuzódása.

Capsic: végbél égelme; genyész aranyér. Minden genyész ejtéknél a gyomor és belek is rendszerint eltaknyosodvák.

Carb. anim: a megrekedt aranyérb. [Sulf.]

— veg. folyó aranyér s a csomók sajgó szenvei.

Cascar: kormos vérzésb.

Caust: égelem, viszketeg, végbél csomók. És a hideg vizzeli burogatás.

Conium: szuró, nyilaló szenvek, kérgesedés. l. Colch.

Colch. végbélguzsolás; belek bizsergése; alfél égelme. végbél szagztatása, genyezése. Itt langyos fürdők szükségesek.

Colocynt: aranyér szenvei; végbél szurás, nyilalás.

Crocus: végbél bizsergés, csikarás.

Cuprum: folyó aranyér szenvei; ha tulságos elgyengülést is okoz, hideg csőrök, a combok ecetes, hideg vizzeli meglocsolása.

Daphae: székelés utáni béliszam fölötti összeguzsolás, égelmes sebzés. [Phos.] langyos fürdő.

Datur: aludtvér ejtékezés.

Dulc: genyés aranyér. Midőn a végbél a hugycső és hüvely nyílásai csupán büzelgő genyét ejtékel, akkor a langyos fürdő, timsós v. pokolköves víz befecselése is multhatlanul szükséges.

Ferrum: aranyér szenvei, bélcsonói. [Nux] [Puls] sebzés, égelmes sajtás és küteg; hideg mosogatás és fürdő.

Graph. véreresség [sulf.]; ejték közti kinos összehuzódás; végbél viszketés, csomók sajtása. [Ant. cr: [Kal: Nux]; sebzés. sajtás, küteg [Ac. sulf.]. És az ülési fürdők.

Grat. szuró viszketeg.

Hell: gyulós, lázas, gyötrelmes, kinos dugulás. [Nux]. s a esőrék, ülési fürdő és gyakori mosogatás. Minden növényi gyógyzer vételekor, ugy a lázas esetekben is a savanyu ételek és italok ártalmasak.

Jod. esteli égelmes sajtás.

Ignat. végbél viszketeg; bizsergés, mint a bélférgektől; székelés utáni összehuzódás, kinos nyílás, mint a vakaranyérben. l. Bell.

Kali: végbél viszketeg, égelem, horzsolás, vérző csomók, sajtó fekélyek, tarjak. [Graph.]

Lachesis: végbél zárkózás, ejték helyetti szelek.

Lycop. végbél csomói, evés, ejtékezés utáni végbél sajtás. [Kali].

161. §. **Magn. austr.** végbél guzsolás, horzsoló sajtás; ejték utáni végbél összeguzsolása. [A delejzés a delejző póznával történik, fölülről lefelé simogatva; vagy pedig a gerjötével. [Inductionsapparat]. Ilyenkor a vevő vezetővel az egész altest lesz lefelé, a tevő vezetővel pedig a gerinc hosszában simogatva. Tulságos gyulós izgalomkor a tevő a ballába talpára lesz kötve s az egész test minden részei felülről aláfelé a gerjelő kefével vagy vezetővel simogatva. Nagy kimerülés, lankadt gyengesség esetében ellenkezőleg a vevő — a jobbik láb talpára lesz kötve s a tevő eszközzel szinte felülről le-

felé simogafva eleinte 4, 5, utóbb 20, 30 percig. Ha elszenderül minden bajai azonnal elenyésznek.

Mangan: végbél szurás, nyilalás, sebzés, sajtós érzelme.

Mercur. kormos vérzés; gyulós, lázas, gyötrelmes sajtós, kinosan csikaró véres székelés. [Merc. corr.] [Nux.] végbél szurás, nyilalás; vakaranyér miatti kinos dugulás; gyulós lázas gyötrelmek, [Puls.] végbél sebzés horzsolás.

Oleander: székelés előtt közben és utána égelem érzése.

Phosph: aranyér szenved, maró viszketés; a csomók sajtós égelme, horzsolása; [Nux], szorulás, összehúzódás.

Platin: maró, viszketeg, égés, sebzés érzelme; végbél szorulása, bevonulása.

Plumb. csomók égelmes bajai; görcsös szorulás.

Puls. végbélsebzés, sajtós és a horzsolás csomók égelme, [Phos. Nux.]

Rhod: végbél lüktetése.

Rhus, sebzés, sajtós, égelem és lüktetés esetében.

Sabin: bizsergő viszketés, mit a fül és orr viszketeése vált föl.

Sasceff. sebzés érzelme.

Sepia. végbél körüli vértolongás, viszketés, folyó aranyér.

Silic. kinos gyulás; lázas gyötrelmes fakadékok. csomók, küteg.

Spigel: végbél körüli gyötrelmes viszketés.

Staph: viszketés, alfel égő metszése. sajtós, nyomkodó összehurkolásai, ülés közben és ejtéken kívüli égelem.

Strontiana. belső aranyér szenved; ejtékezés utáni bélső égelme, éjjeli nyugtalan hánykolódás.

Sulfur. folyó aranyér, belső csomók, erőszakos makacs égelem, [Nux] Graph. Kal.] véreesség.

Squill. végbél nyilalás, égés, szorongódás.

Tabac. ejtékezés előtti s utáni erőltetés.

Teucrium. esti bizser, nyugtalan álm. (Squill.)

Thereb. székelés közti égelem és bizsergés.

Thermac. a fürdők és a sok vizivás, kivált az elhanyagolt megbomlott makacs dugult elfajult aranyérszenvegekben igen jó sikert nyújt.

Thus: végbélbeni vértolongás.

Valer. aranyér miatti nyugtalanság.

Zinc. végbél bizsergése, csikarás, igen érzékeny égelem, sebhedés, kormos vérzés. A kiftyegő csipkés tarajok gyulós égelmében. *Acon.* *Caps.* és kívül a hideg vízzeli mosogatás, burogatás és a hideg fürdő okvetlen szükségesek. Ugy a lenolajjal bekenegetés és a reggeli s estveli sok tiszta víz ivása.

165. §. Az aranyér és altest szenveiröli jelesebb értekezések.

G. E. Stahl de utilitate haemorrhoidum. 1698. *de Haen theses patholog. de haemorrhoidib.* 1759. *Kämpf Abhandlungen einer neuen Methode über die Krankheiten des Unterleibs.* Leipzig. 1780. Az általa elhiresült esöréket használta jó sikerrel.

Theden neue Bemerkungen Erfahrung etc. Berlin, 1795. legelső rendelé a szigorú életszabályt, a sok vizivást, a keserü növények nedvét és kevés rönyeport.

Trnka de Krzovitz histor. haemorrhoid. omnis aevi, etc. Vindob. 1795. ugy mint utóbb *Jürden* 1802. a cickórót lelé még a genyés aranyérben is legjobb sikerűnek.

Quarin observationes circa morbos varios.

Conradi Abhandlungen v. d. Haemorrh. 1830.

Most Encyklopaedie der gesammten medic. u. chirurg. praxis. Leipzig. 1833.

Richter Anfangsgründe der Wundarzneuk. I. 397.

Ware Remarks of the Fistul. Lond. 1798. a béliszammal szövökés aranyérben borspépet rendelt: *Rp. Piper. nigr. rad. enul. camp. aa. unc. 1.; Semin. foenic. unc. 3.; M. adde mellis depurati — sacch. alb. aa. unc. 2. S. Naponkint 2, 3 izben egy tyiónyit (Muskatnuss gross) vegyen.*

Percy Pyrotechnik. Leipzig 1798. a csomók több pontjait vörösen izzó késsel szokta megégetni.

Rave (Hufeland Journálja szerint. Jan. 1797. kénport és kénsavanyu havgát (arcan. duplic.) rendelt az aranyér okozta bélkinban legjobb sikerrel.

Ware on the Treatment of Haem. Lond. 1800. csupán a kemény, sötét gyulós csomókat távolítja el; mire az egyebek önkényt is kiürültek s elenyésztek.

Abernethy Chirurg. physiologische Versuch. Leipzig. 1801. — az aranyér csomóit végbél hosszát fölhasogatá s azután szokta kiirtogatni.

Plenk pharmacolog. Medic. Vien. 1804. — a fahéj és timsós vegyékét magasztalta. Rp. Aqu. menth. unc. 6. Tr. cinnam. unc. 1.; Alumin. crud. scr. 1.; Syr. diacod. unc. 1. S. Eleinte óránként, utóbb 2 óránként 2 evő kanállal. Már van Switen is Observat. circa. morb. variol — ugyan ezt ajánlotta.

Vogel berliner Medic. Encyklop. B. 3. 681. — ugy Rust is ugyan azt rendelték.

Richter Specielle Therapic 1810. — a csomókat egyszerűen leköteték.

Niemann l. Commentarien etc. Leipzig. 1805. Heberder után szinte Kamph csőreivel eszközlé az aranyér szenvedek gyökeres orvoslását.

Ficker l. Hufeland Journ. 1806. — a Wildüangi savanyu vizet hozá divatba. Illy érdemben a bilini a legjelesebb.

Lentin l. Vorträge zur ausübenden Arztneiwissenschaft v. Sachse. Leipzig. 1808. — a tulságos aranyér ejtékben a szorító csőrétet használta.

Andry l. Cadet de Gassicourt. Paris. 1814. ez egyenlő rész faolaj, velencei fekeny (thereb. venet.) és mézből készült irt lelte jó sikerűnek.

Marie l. Ars. Berantellen Swenka Laekar. etc. Stockholm. 1814. — a vidrafü (trifol. fibr.) levét aranyér, fővény, hullagkö és köszvény szenvediben lelte igen jó sikerűnek. Ugyan ő az uddavellei sós tengeri fürdöt is nagy hirbe hozta.

Günther Med. Chirurg. Zeitung. 1810. I. 394. — az aranyér szenvedésekben a borostyán vizet (aqua lauroceras) használta. Eleinte naponként 4 ízben 15, 20 utóbb 60 cseppig rendelve.

v. Klein Abhandlungen über die Ratanhia. Stuttgart. 1818, — a ratán főzetét a hugycső és végbél aranyeres vérzéseiben használgatá.

Th. Copeland on the Diseases of the rectum and anus etc. übersetzt v. Frederich. Halle 1819. — a műtészettől irtózva, a csomók időnkinti lekötését kezelte.

Ph. Syng. Physik — a csomók kiirtása ügyében kettős csövecskén át húzott s összeguzsolt sodronyt tyelézett, mire a 24 óra telve elhült csomók leváltak. I. The Philadelphia a Journal. 1820.

Rau über die Erkenntniss und Heilung der Haem. krankheiten. 1820.

Sommer dissertatio de haemorrhoidib. coecis. Berol. 1821.

Kopp a végbél aranyeres görcseiben arab mézgalval és vízzel kevert édes higanyt (Merc. dulc.) használt jó sikerrel. I. Beobachtungen im Gebiete der ausübenden Heilkunst. Frankfurt a. m. 1821.

J. Copeland the Lond. med. and phys. Journ. 1821. Aug. Über die vorzüglichste Krankheiten der Mastdarms v. Frederich. — a burkabél nagy csomóinál a fekeny olajt lelő jó sikerűnek.

Schneider Fuldáb. I. Algem. Medic. Annal. 1821. July. — az erősen folyó aranyérben úgy a vérhasban is a kálmos gyökér-olajt mint specificumot ajánlotta; u. m. 4 vagy 12 csep kálmos olaj fél terecs ecetégvényhez (aether) vegyítve, óránként csepp számra szedeté.

Spix és Martius braziliáb. I. Buchner és Kastner Repertor. der Pharmac. Nürnberg. 1821. — a bochmeria caudata főzetét az aranyér, fogfájás és kigyómarás esetiben hozák divatba.

J. C. Rousseau. I. The Medic. Record etc. Philadelph. 1826. April. — két külön színű fonalat töbe fűzve egyharmad hüvely távolban a csomókat átfűzte, a kilóggó

hasonszerű fonalakat összekötözte, s ezen hálózattal irtá ki a csomókat.

Kern die Steinbeschwerden der Harnblase. Wien. 1828. — a hullag aranyér okozta sajkásaiban, a szemérem és gát közét meleg péppel hagyá óránként burogatni. Nagy kinoknál érnýtást, nadályozást és a gyüszünke por kis adagjait rendelte.

Dupuytren l. Frorieps Notizen. 1828. S. 249. — valamig a belső és külső csomók nincsenek elfajulva, meg-homolva, a kiirtást tilalmazá: mert a gyulladás elleni sze-
rek is elég érvényesek. Elfajulás esetében a kiirtást ok-
vetlen szükségessnek lelte. Ily érdemben előlegesen
gyenge bélsikamítószert és csőrétet rendelt. Mütészet-
kor a beteget úgy fekteté az ágy szélére, hogy két combja
kinyujtva, v. az egyik kinyujtva s a másik fölhuzva len-
ne. A csupán külső csomóknál, székelési erőltetést kö-
vetelve, a kibugygyanó csomókat a széles pofáju fogó
közé csipteté, mi közbe a segéd az alfel pofáit egymástól
elterpeszté, s így a görbe olló néhány metszéseivel min-
den csómót leszelt.

A belső csomóknál előbb a beteget nfeleg fürdőbe
ülteté, székelési erőltetésre nógatá, s mihelyt a csomók
kibugygyantak, tüstént az előbbi fekvés és kezelés közt
azokat a csipeszszel megragadta s hirtelen lemetélte. —
Mütészet után a vérzést fehérre izzolt vassal tüstént meg-
szünteté. A belső leszelt csomók vérzése ügyében a be-
teget erőszakos székelésre nógatá, a vért hideg csőrével
kiöblögeté, a kicsoszszant vérző sebet pedig fehérén izzó
babképű vassal szokta megégetni.

W. Laidaw and Medic. Gazette. Froriep. Notiz. 1829.
3. B. S. 45. ólyomcukrot tyelléz: p. o. Rp. Plumb. acetic.
gr. 24. pulv. opii. gr. 4. Micae panis. scr. 1. Acid. acetic.
q. s. ut fiant pilul. 12. S. 4 óránként egy labdacsot. Ezt
jobb sikerűnek lelé, mint a következő oldatot: Rp. Plumb.
acetic. gr. 16. Tinctur opii. dr. 1. Acid. acetic. dilut. dr.
15. Aqu. destill. unc. 2. m. f. mixtr. S. 4 óránként egy
kanállal. — Ha ólyomkin mutatkozott bőven keserűsö

oldatot nyújtott, s aztán annyi mákonyt, hogy a bélkint megenyhitse.

A párizsi Hotel Dien. I. Frori Notiz. 1824. N. 494. S. 166. az aranyér csomói így lesznek kiirtva. Egy vászon zacskóba elég hosszú rulnyaacsót (gummielast.) dugva, a zacskó tépéssel megtömetik, hogy a sérelmes helyeket jól megnyomja. Ez, kívül meg is lesz rögzítve.

Montegre des Haemorrhoides. 2. Ed. 18. 20.

Most encykloped. der gesammten Medic. u. Chirurg. Wissenschaft. Leipzig. 1833.

a) Lepelletier die Haemorrhoid. und der Vorfall des Mastdarms. Übers v. Martin. 1835.

b) Makenzie haemorrhoids und prolapsus. 1835.

c) Dr. Martell Frank Taschenencyk. der praktischen Chirurgie. 1842.

d) Prof. D. Sauer pathol. et therap. special. 1856. I. IV. p. 83. — Sauer tanár, mint az egyéb szenvedéknél, úgy az aranyér zavaros fogalmait is tisztába hozta; lényegét, indokait bonctanilag, jelkéit észtanilag. jóslatát kitünőleg értelmezé; de a bomlott vér elemzését mellőzve, gyógyszerelése inkább eszméleti és általános, ha bár Frank kerse. kén, kesernye és borköporát s a jeles bilini, esztergomi, ivándi s alapi vizeket is megemliti, a kersét pedig gyanúsítja.

Az aranyér és altest bántalmairóli értekezések

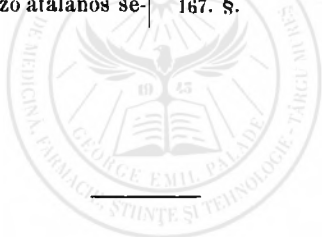
TARTALMA.

- 1. Szakasz.** Az aranyér jellemzése. 1. §.
 Az új szervezetű szenvészet dacára is nagy figyelmet érdemel. 2. §.
 A sok éven át mutatkozó szenvék jelkéi. 3. §.
 Megelőző tünetényei. 4. §.
 Az aranyér elnevezései. 5. §.
 Lényege, új osztályozása és jótékonyága. 6. §.
 Mi keleszti? Mi és mennyisége, az u. n. vakaranyér lényege. 7. §.
 Okisme. Az öröklési hajlam első jelkéi; vérforgási csillapodás. 8. §.
 A vérmesközépkor; elhizás. Megkiméli-e a nőket. 9. §.
 Néha nem olly könnyű megismerni. 10. §.
 Okléte; fejleme; előzményei. 11. §.
 Indokai, okmozzanatok. 12. §.
 Kéjelgési tulság. 13. §.
 A zsigerek bántalmai. 14. §.
 Mikor lehet az igazi aranyérre utalni. 15. §.
- 2. Szakasz.** Kórisme, s a tünetények szerinti osztályozása. 16. §.
 Sajátságos jelkéi, első sérelmei. 17. §.
 A folyó aranyér. 19. §.
 Első biztos jelkéi. 20. §.
 A hurkabél szénagos vére. 21. §.
- A meghűlés okozta sérelmek. 22. §.
 Hurkabél gyulás, béliszam, hucső bántalmi. 23. §.
 Az aranyér megjelenése. 24. §.
 Veszélyes tünetényei. 25. §.
 Enyhülést szerző aranyér, szabályos és szabálytalan. 26. §.
- 3. Szakasz.** A szabályos aranyér I. kórszaka. 27. §.
 Üremzési s egyéb zavarok. 28. §.
 II. kórszak. 29. §.
 A vak aranyér képzése. 30. §.
 Az u. n. dühös, az úszkös aranyér. 31. §.
 III. kórszak, a váladék ideje. 32. §.
 A hurkabél elfajulásai. 33. §.
- 4. Szakasz.** A nyílt aranyér. 34. §.
 Lehagolt kedély. 35. §.
 A vak aranyér. 36. §.
 A szabálytalan aranyér. 37. §.
 A bél göresei. 38. §.
 A lép bántalma. 39. §.
 A vesék aranyere. 40. §.
 A hullag és lökrigya aranyere. 41. §.
 A méhe, tüdő és szív bántalmi. 42. §.
 Az u. n. agyaranyér. 43. §.
 Orcaszin változás; kedélybomlás; båtortalanság. 44. §.
 Aranyér csomók pöffedése; ritka aranyér. 45. §.

- A gulavelő bántalmái. 46. §.
- 5. Szakasz.** Az aranyér eredményei, vérzése és jóslata. 47. §.
- A gyakori béliszam. 47. §.
- A környezet és hurkabél szenevei. 48. §.
- Végbél repedezés, kicserepedezés. 49. §.
- Az aranyér vérzése s a bonctani leletek. 50. §.
- Vaskos csomók és egyéb változások. 51. §.
- Vért csökkentő bántalmak. 52. §.
- Kimenetelei; halálatérése. 53.
- Jóslat az aranyér szeneveiben. 54. §.
- Kezdeményes aranyér. 55. §.
- Tulságos vérvesztés, s az elme bajai. 56.
- Egész létegrei visszamlás s az elme bántalma. 57. §.
- A rögtön elakadt aranyér veszélyei; a pótló vérzések s az altest zavarjai. 58. §.
- Nem mindenkor veszélyes. 59. §.
- Mikor kedvező jóslatu. 60. §.
- Egyéni mérzsék s a környékmissége. 61. §.
- A dugulás nem kedvező. 62. §.
- A szabálytalan aranyér sem kedvező jóslatu. 63. §.
- 6. Szakasz.** Gyógyisíme és gyógyszerelés. 64. §.
- A létszabály, étrend, életszabály. a lelki testi nyugalom és szórakozás. 65. §.
- A tartózkodási hely, fekvés, takarózás, ébredés. 66. §.
- Az étrend; kőszírom, zöllye. 67. §.
- Füzelék és ital. 68. §.
- A petyhüdték és gyengélkedők élete. 69. §.
- A munkátöli tartózkodás. 70. §.
- Az eszélyes gyógyítás követelese. 71. §.
- Az aranyér megjelenő fokai; enyhítő szerek, fürdők. 72. §.
- A hajlam alapokát legyözö szerek; a csörék; a zsenge növények nedve s vonadékai. 73.
- A tulságos töltékezés, a kéjlegési aranyér. 74. §.
- Életrend. 76. §.
- A körjavaslat követelése. Mi fojtja el? 77. §.
- Az enyhe aranyér s a petyhüdt szenevei. 78. §.
- Mikor ápolandó; a láz és köszvény hajlam. 79. §.
- A tulságos vérejték orvoslása; érnýtás. 80. §.
- A nagyon izgult gyérség okozta aranyér. 81.
- Mikor szabad az aranyér hajlamot orvoslani. 83. §.
- Szabályos aranyér orvoslása; kénvirág; bélkin. 84. 1—14.
- A gyakori hevültés. 85. §. göröcsökben kénpor és rönye (6) magnesia sulfur; kénpor bölényel. (7.) göröcszlató burony. 9. — pép. (10.) kenet (11), csöre (12), petyhüdtégszerei (13. 14.).
- Viszketeg, izzadozás; elfojtott gátizzadás; enykes váladék. 86. §.
- Altest és verőce dugulás: kerse (15. 16. 17. 18. 19.) dörzsölés szélütési hajlam. 87. §.
- Hasznos-e v. ártalmas? 88. elfojtott aranyér (6). v. s. megszorult a-ér.
- A vérmesek megrekedtaranyere tüdő gyomor vérzés (20) 89. §.
- Aranyér okozta szelek háborgása. (21. 22); göröcszlatók; bélsikamítók; 23. §. 90.
- Az évült s öröklési aranyér göröcsi. (24), izgalom nélküli aranyér (25). 91. §.

- A vak aranyér orvoslása. (5). Erélytelen csomók. 116. §.
93. §. a duzzadt csomók. Fonnyadt elsilányult csomók.
Igen fájdalmas, gyulós, lázas ej- Mitteldorp. 117. §.
ték. 94. §. Nagyon érzékeny csomók (29.
Nagy nyugtalanság és esüggé- 30.) 118. §.
lem eseteiben. 95. §. Kibugygyant csomók. (35) 119.
Csomók petyhüdttsége; szilárdító Az erőlködésre kibugygyant cso-
kenőcs (96) 96. §. mók, midőn gyulósak és be-
Csomók kibugygyanása, tulsá- esiprvék. 120. §.
gos vérzés; kérges csomók; Évtült kérges, horzsolt csomók.
hideg csőrök. 97. §. Zsiskair (32) 121. §.
Tartós készülettű aranyér. 98. §. A csomók műtészete, vérzés, mű-
Vérzés mennyisége. 99. — 7. §. tészet utáni sérelmek, végbél
Elégséges vérejték; a vérhastóli szűkülése. 122. §.
különsege. 100. §. Tulságos heves vérzés, vérhiány
A gyermekek, serdültek, éltesek 123. §.
és terhesek aranyeres szenvei Ismétlődés esete, a gyógyuló a-
101. §. ranyeres. 124.
Folyó aranyér vagy enyhítő v. Elhmevidulás, rendes székelés, ás-
helyi. 102. §. ványvizek. 125. §.
A nagyon csekély; a zsigerek A hugy és ivárszervek aranye-
tulságos vérejtéke. 103. §. res szenvei, vérhugyozás. 126.
Izmos egyének orvoslása; River Hullagvérzés, hugyrekedés. 127.
itala (29. 36.), helyi aranyér Ezek orvoslása. 128. §.
(1—6), stürgető eset. 104. §. Göresös hugyrekedés: mervene-
Elfojtott aranyér göresös bántal- csek duzzadása, tenyezés, csuz
mai. (24). 105. §. 129. §.
Hevtilések, göresök (5. 6.) pety- Kelevények, gyökeres orvoslás.
hüdttség. 106. §. 130. §.
Életveszélyes, kibugygyanó a- **8. Szakasz.** A genyés aranyér
ranyér; a vérzések szünete. 131. §.
107. §. — előzményei. 132.
Májdugulás és a bélférges okozta — jelvein miért genyés vagy vé-
aranyér. 108. §. res. 133.
Dugult, megszünt, elfojtott a. ér. — mikor veszélyes. 134.
109. §. — orvoslása. 135. §.
Gyanus veszélyes szenvek. (27. — mikor kell stürgetni, az ön-
28.) 110. §. szenvi enyeges csomók 136.
Igen stürgető kórjelek. 111. §. — elakadása. 137.
Heves bélgyulás, bélhányás 112. Seggrepedés. 138.
7. Szakasz. Szabálytalan a Hullag, hüvely és méhgenyezés.
ranyér. 113. §. 139. §.
(késztű gyógyítás; gyulás ese A gyulás inger szünete. 140. §.
tei; a tüdő vérzése). 114. §. Idült trakaes genyezés. 141. §.
A könnyen kicsoszvaró feli- Étrend s élet. 142. §.
szam. 115. §. Általános petyhüdttség. 143. §.

- 9. Szakasz.** Az aranýr és al-
test szerveinek hasonszenvészi
méltánylása, a más helyi és
hasonszenvészet közti különb-
ség. 145.
- A verőce szerkezete. 146. §.
— vér sajátsága. 147. §.
- Mi eszközli a verőcevérforgást.
147. §.
- A máj, a zsiger működése. 148.
- Miért követel a verőce vérforgá-
sa több erélyt. 149. §.
- A verőce erek gyakori dugulá-
sai. 150. §.
- Mikint lesz az egész vértömeg
megzavarva s mi az eredmé-
nye. 151. §.
- A hurkabél ereiben vértologás
s a reá következő általános sé-
relmek. 153. §.
- Az aranýr jelenkedő szeneit
sem szabad elhenyélni. 154.
- Az aranýr indokai. 155. §.
- A hurkabél vérzést nem mindeu-
kor az aranýr okozza. 157.
- Mit követel az aranýr gyógyi-
tása. 158. §.
- gyógyszerelés. 159. §.
- A fürdők jótékonytsága. 160. §.
- Fürdőszaki esélyek. 161. §.
- Otthoni gyógyszerelés. 162. §.
- A bélhajtók, hascsikarók ártal-
mai. 163. §.
- Az elhanyagolt s megromlott sé-
relmek orvoslása. 164. §.
- A hasonszenvi szerek jelkék sze-
rinti elősorolása. 165. 166.
- A delej és gerjelés kezelései.
167. §.

Kitünőbb sajtóhibák:

Lap.	8.	sor	5.	olvasd	intestini.
—	14.	—	9.	—	vérérességet.
—	14.	—	30.	—	helleborus.
—	15.	—	6.	—	nőszkelési.
—	32. alulról	—	6.	—	Semin. foenic. dr. 4.
—	32.	—	—	—	rheo.
—	34.	—	1.	—	hárult.
—	44.	—	9.	—	másféle.
—	50.	—	20.	—	centaur.
—	50.	—	21.	—	spec.
—	51.	—	21.	—	hugycró.
—	55. alul.	—	4.	—	buronyul.
—	—	—	1.	—	burogatni.
—	57.	—	11.	—	nélküle.
—	—	—	15.	—	Aethiop. antim.
—	—	—	2.	—	halálba.
—	58. alul.	—	5.	—	kotyusba.
—	59.	—	3.	—	vizben.
—	62.	—	6.	—	puri.
—	—	—	10.	—	insulsi.
—	—	—	20.	—	egymástól.
—	63.	—	20.	—	sajátságá.
—	66.	—	14.	—	aranyér.
—	66.	—	21.	—	lenitivi.
—	70.	—	15.	—	Scat.
—	—	—	19.	—	formand.
—	72.	—	3.	—	szereket.
—	— alul.	—	8.	—	Colatur.
—	75	—	13.	—	sém.
—	76.	—	10.	—	suil.
—	80.	—	4.	—	Donn.
—	83.	—	8.	—	viszerességtől.
—	— alul.	—	11.	—	zsongító.
—	85.	—	4.	—	szenvék.
—	87.	—	12.	—	amygdalina.
—	—	—	16.	—	kesernyés.
—	96. alul.	—	12.	—	viszsa.
—	99.	—	17.	—	egyénekkal.

A szerzõtöl megjelent és megjele- nendõ munkák:

ARANYÉR, vagyis az altest bántalmái, azok megismertetése és okszerű gyógyítása. Irta Dr. Malatides Dániel. Megszerezhetni a szerzõnél, Pesten, Stacióutca. sz. 25. — Ára 1 ft. o. é.

Ugyanott az igen makacs évült nyavalyák a gerjély vagy mûvészi delejzés általi gyógyítása is eszközöztetik.

Utóbbi munkáiból még az **ÖNSZEPLŐZÉS** vagy a faraszály és az okos értelmes **MAGYAR GAZDA** néhány példányait is megszerezhetni. Mindegyik ára 1 ft. oé.

A nt. könyváros urak pedig, kik ezen utolsó munkák árát még meg nem küldötték, ezennel fölszólítatnak vagy azok árát, vagy pedig a példányokat kézre szolgáltatni.

A szerzõ egyéb munkái közül „**DISSERTATIO de OTALGIA.**” Édesi Gergely; és melyik a legjobb Kormány egészen elfogytak.

A fogytára jutott **ÖNSZEPLŐZÉS** és a **MAGYAR GAZDA** új kiadása és folytatása igényeltetnek.

Legelsõben megjelenõ munkája lesz: **A SÉRVTAN** vagyis a mindenféle sérülések okszerű megismertetése, enyhítõ, mûtészi és gyökeres orvoslása.

Ezután az egyéb már kész munkák kiadásai: u. m. **DLAETETIKA** vagyis az okszerű életszabály.

ÉLETISME vagyis az épegeesség, szépség, a tartós vidám élet és a testi lelki jólét kifejtése, ápolása, megszerzése, biztosítása.

A BUCJAKOR egyszerü ártatlan és biztos gyógyítása. **PSYCHOLOGIA** vagy a lélektan.

PHYSIOGNOMIA, vagy az emberi jellemek megismerhetése.

AZ ELMÉLET ÉS LÉTISME vagy az okos megélhetés szabályai.

ISTEN HIT ÉS VALLÁS.